

**T.C.
ZONGULDAK BÜLENT ECEVİT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI**

Yüksek Lisans Tezi

**TÜRK TİPİ BAŞKANLIK SİSTEMİ VE 2017 SONRASI
SİSTEM TARTIŞMALARI**

Muhammet Yasin BAŞKAN

Zonguldak 2023

**T.C.
ZONGULDAK BÜLENT ECEVİT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI**

Yüksek Lisans Tezi

**TÜRK TİPİ BAŞKANLIK SİSTEMİ VE 2017 SONRASI
SİSTEM TARTIŞMALARI**

**Hazırlayan
Muhammet Yasin BAŞKAN**

**Tez Danışmanı
Doç. Dr. Hüseyin ÇAVUŞOĞLU**

Zonguldak 2023

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Hazırladığım Yüksek Lisans Tezinin bütün aşamalarında bilimsel etiğe ve akademik kurallara riayet ettiğimi, çalışmada doğrudan veya dolaylı olarak kullandığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, yazımda ve basımda enstitü tez yazım ve basım yönergesine uygun davranıldığını taahhüt ederim.

Muhammet Yasin BAŞKAN

31.07.2023

T.C.
ZONGULDAK BÜLENT ECEVİT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ ONAYI

Enstitümüzün Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalında 205282116001 numaralı Muhammet Yasin BAŞKAN'ın hazırladığı “**Türk Tipi Başkanlık Sistemi ve 2017 Sonrası Sistem Tartışmaları**” başlıklı YÜKSEK LİSANS tezi ile ilgili TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği uyarınca 21/06/2023 Çarşamba günü saat 10:30’da yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda tezinin onayına ~~OY ÇOKLUĞUYLA~~ / OY BİRLİĞİYLE karar verilmiştir.

Dr. Öğr. Üyesi İbrahim GÜNDOĞDU
Başkan

Doç. Dr. Hüseyin ÇAVUŞOĞLU
(Tez Danışmanı)
Üye

Dr. Öğr. Üyesi Mesut KAYAER
Üye

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

... / ... / 20...

Doç. Dr. Yücel NAMAL
Enstitü Müdürü

ÖZET

Kurum	: ZBEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı
Tez Başlığı	:Türk Tipi Başkanlık Sistemi ve 2017 Sonrası Sistem Tartışmaları
Tez Yazar	: Muhammet Yasin BAŞKAN
Tez Danışmanı	: Doç. Dr. Hüseyin ÇAVUŞOĞLU
Türü, Yılı	: Yüksek Lisans, 2023
Sayfa Adedi	: 146

Türkiye’de 2018 sonrasında uygulamaya geçen Türk tipi başkanlık sistemi bir başkanlık sistemi yorumudur. Söz konusu sistem, Türkiye gündemine bir anda giriş yapmamıştır. Farklı dönemlerde farklı siyasetçiler başkanlık sistemi hakkında pozitif veya negatif yaklaşımlar sergilemişlerdir. Süleyman Demirel, Turgut Özal bu konuda öne çıkan siyasetçilerdir. Ancak başkanlık sistemine geçişe ilişkin en ciddi atılımlar Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti) iktidarı döneminde gerçekleşmiştir. Hatta özelde Recep Tayyip Erdoğan’ın başkanlık sistemine ilişkin ciddi pozitif söylemleri olmuştur. 2017 yılında referanduma sunulan hükümet modeli kabul edilmiş ve 2018 yılında resmen uygulamaya geçmiştir. Türk tipi başkanlık sistemi uygulamaya geçmeden önce ve sonra çeşitli tartışmalara ve değerlendirmelere konu olmuştur. Başkanlık sistemine yönelik olumlu değerlendirmeler yapıldığı gibi olumsuz değerlendirmeler de yapılmıştır. Tez çalışması kapsamında siyasal iktidar, Türk tipi başkanlık sistemi, sistemin işleyişi, çeşitli dinamikleri ve yasal dayanakları incelenmiştir. Bu çerçevede farklı siyasi görüşlerin Türk tipi başkanlık sistemine ilişkin yaklaşımlarına yer verilmiştir. Tez çalışması neticesinde Türkiye’de uygulanmakta olan başkanlık sistemini Türk tipi kılan unsurlar belirlenmeye çalışılmış, sisteme ilişkin tartışmaların genel çerçevesi çizilmiştir.

Anahtar kelimeler: Başkanlık sistemi, Türk tipi başkanlık sistemi, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi

ABSTRACT

Institution : ZBEU, Institute of Social Sciences, Department of Political Science and Public Administration

Thesis Title : Turkish Type Presidential System and System Discussions After 2017

Thesis Author : Muhammet Yasin BAŞKAN

Thesis Adviser : Assoc. Prof. Dr. Hüseyin ÇAVUŞOĞLU

Type, Year : MSc Thesis, 2023

Number of Pages : 146

The Turkish type presidential system, which was put into practice in Turkey after 2018, is an interpretation of the presidential system. The system in question did not enter the agenda of Türkiye all of a sudden. Different politicians in different periods exhibited positive or negative approaches about the presidential system. Süleyman Demirel and Turgut Özal are prominent politicians in this regard. However, the most serious breakthroughs regarding the transition to the presidential system took place during the Justice and Development Party (AK Party) government. In fact, Recep Tayyip Erdoğan, in particular, had serious positive statements about the presidential system. The government model submitted to a referendum in 2017 was accepted and officially put into practice in 2018. The Turkish type presidential system has been the subject of various discussions and evaluations before and after its implementation. As well as positive evaluations regarding the presidential system, negative evaluations were also made. Within the scope of the thesis, political power, Turkish type presidential system, the functioning of the system, various dynamics and legal bases were examined. In this context, the approaches of different political views on the Turkish type presidential system are included. As a result of the thesis study, the elements that make the presidential system applied in Turkey a Turkish type were tried to be determined, and the general framework of the discussions on the system was drawn.

Keywords: Presidential system, Turkish type presidential system, Presidential system of government

ÖN SÖZ

Türkiye’de referandumu takiben 2018 yılında fiilen uygulamaya geçen başkanlık sistemi, resmî adıyla Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi, gayri resmî adıyla Türk tipi başkanlık sistemi Türkiye’nin siyasal yaşantısında önemli bir inceleme noktasıdır. Sistemin uğradığı eleştiriler, karar alma mekanizması, kuvvetlerin dengeli dağılımı gibi konularda hem dün hem de bugün tartışmalar olmuştur. Tartışmalara koşut şekilde akademik ve akademik olmayan zeminde çalışmalar yürütülmüş ve yürütülmeye de devam etmektedir. Özellikle bu tez konusunun belirlenış ve ele alınış nedeni, güncel bir mesele üzerinde durmanın verimli olacağı yönündeki düşüncedir. Bu bağlamda amaç; Türk tipi başkanlık sisteminin temel unsurlarının ve sistem tartışmalarının incelenmesidir. Bu amaç doğrultusunda Türk tipi başkanlık sistemini Türk tipi kılan unsurlar nedir sorusu takip edilmiş ve tez metnindeki incelemeler neticesinde sonuç bölümünde Türkiye’de uygulamada olan başkanlık sistemini Türk tipi kılan unsurlara yer verilmiştir. Ayrıca başkanlık sistemi öncesi ve sonrasına dair bir takım ekonomik ve yönetsel verilerden de faydalanılmıştır.

Tez çalışması sürecinde fikir alışverişinde bulunduğum, verdiği dersler sayesinde kendisinden çok şey öğrendiğim hocam Doç. Dr. Hüseyin Çavuşoğlu’na ve tüm hocalarıma teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
ÖN SÖZ.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
TABLolar LİSTESİ.....	ix
GRAFİKLER LİSTESİ.....	x
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xi
GİRİŞ	1
1. SİYASAL İKTİDAR BİÇİMLERİ.....	11
1.1. Kuvvetler Birliği ve Kuvvetler Ayrılığı	11
1.2. Siyasal İktidar	12
1.3. Meşruiyet	17
1.4. Siyasal İktidar Biçimleri ve İç Dinamikleri.....	19
1.4.1. Monarşi	19
1.4.2. Parlamenter Sistem	20
1.4.3. Parlamenter Monarşi.....	23
1.4.4. Tek Parti Rejimi	24
1.4.5. Yarı Başkanlık Sistemi	26
1.4.6. Dünyadan Bazı Örneklerle Başkanlık Sistemi.....	28
1.4.6.1. ABD’deki Başkanlık Sistemi	29
1.4.6.2. Arjantin’deki Başkanlık Sistemi.....	32
1.4.6.3. Fransa’daki Yarı-Başkanlık Sistemi	33
2. TÜRKİYE’NİN BAŞKANLIK SİSTEMİNE GEÇİŞİ.....	36
2.1. Tarihsel Süreçte Türkiye’de Hükümet (1923-1982).....	36
2.2. Türkiye’de Başkanlık Sistemine Giden Yol.....	41
2.2.1. Türkiye’de Başkanlık Sistemine İlişkin İlk Söylemler	42
2.2.2. 367 Krizi ve 2007 Cumhurbaşkanlığı Seçimi.....	46
2.2.3. 2007 Anayasa Değişikliği ve Referandum.....	49
2.2.4. 2014 Cumhurbaşkanlığı Seçimi	51
2.3. Türk Tipi Başkanlık Sistemi	54
2.3.1. 2017 Anayasa Değişikliği Teklifi.....	54
2.3.2. 2017 Anayasa Değişikliği Teklifi Hakkında Siyasal Partilerin Görüşleri	59
2.3.2.1. Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti).....	60
2.3.2.2. Milliyetçi Hareket Partisi (MHP).....	62
2.3.2.3. Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)	63

2.3.2.4. Halkların Demokratik Partisi (HDP).....	64
2.3.2.5. Saadet Partisi (SP).....	65
2.3.2.6. Vatan Partisi (VATAN)	66
2.3.3. Türk Tipi Başkanlık Sisteminin Özellikleri	67
2.3.3.1 Yasama Organı	68
2.3.3.1.1 Kanun.....	71
2.3.3.2. Yürütme Organı.....	74
2.3.3.2.1. Cumhurbaşkanı Kararı.....	78
2.3.3.2.2. Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi	79
2.4. 2018 Cumhurbaşkanlığı Seçimi.....	84
2.5. 2023 Cumhurbaşkanlığı Seçimi.....	87
2.6. Başkanlık Sistemi Öncesi ve Sonrasına Dair Birtakım Veriler	89
2.6.1 Ekonomik Veriler	89
2.6.2 Yönetişel Veriler.....	92
3. TÜRK TİPİ BAŞKANLIK SİSTEMİ HAKKINDA İÇ SİYASETTEKİ VE LİTERATÜRDEKİ TARTIŞMALAR	95
3.1. 2021 Yılında Mecliste Grubu Bulunan Siyasal Partilerin Başkanlık Sistemine Yaklaşımları	95
3.1.1. Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti)	95
3.1.2. Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)	96
3.1.3. Halkların Demokratik Partisi (HDP)	97
3.1.4. Milliyetçi Hareket Partisi (MHP).....	99
3.1.5. İYİ Parti	100
3.2. Türk Tipi Başkanlık Sistemi Hakkında Literatürdeki Tartışmalar ..	101
SONUÇ.....	108
KAYNAKÇA.....	114
EKLER.....	141
Ek 1: Türkiye Cumhuriyeti cumhurbaşkanının anayasaya dayanan görev ve yetkileri (m.104)	141
Ek 2: Cumhurbaşkanı kararlarının çıkarıldığı bireysel işlemler.....	143
Ek 3: Cumhurbaşkanlığı kararnamesi ile düzenlenebilecek ve düzenlenemeyecek alanlar	144
ÖZ GEÇMİŞ	146

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1.1: Başkanlık Sistemi ile Yönetilen Dünya Ülkeleri.....	29
--	----

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 2.1: Türkiye'de Belirli Yıllara Göre Faiz	89
Grafik 2.2: Türkiye’de Belirli Yıllara Göre Enflasyon.....	90
Grafik 2.3: Türkiye'de Belirli Yıllara Göre ABD Doları ve Euro.....	91
Grafik 2.4: Türkiye'de Belirli Yıllara Göre Asgari Ücret (Türk Lirası-Dolar).....	91
Grafik 2.5: Türkiye'de Başkanlık Sisteminden Önceki Son 5 Yılda Çıkarılan Kanun, Kararname ve Kararlar (10.07.2013 - 09.07.2018)	92
Grafik 2.6: Türkiye'de Başkanlık Sistemi Sürecindeki İlk 5 Yılda Çıkarılan Kanun, Kararname ve Kararlar (10.07.2018 - 14.05.2023)	92

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AGİT	: Avrupa Güvenlik ve İş birliği Teşkilatı
AK Parti	: Adalet ve Kalkınma Partisi
AP	: Adalet Partisi
AYM	: Anayasa Mahkemesi
CBK	: Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
CIA	: Central Intelligence Agency/Merkezi İstihbarat Teşkilatı
DDA	: Denge ve Denetleme Ağı
DEVA	: Demokrasi ve Atılım Partisi
DİA	: Devletin İdeolojik Aygıtı
DKİHB	: Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Bürosu
DP	: Demokrat Parti
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
DSP	: Demokratik Sol Parti
FEC	: Federal Election Comission/Federal Seçim Komisyonu
FETÖ	: Fethullahçı Terör Örgütü
GP	: Gelecek Partisi
HDP	: Halkların Demokratik Partisi
İŞİD	: Irak Şam İslam Devleti
KHK	: Kanun Hükmünde Kararname
MB	: Merkez Bankası
MGK	: Milli Güvenlik Kurulu
MHP	: Milliyetçi Hareket Partisi
PKK	: Kürdistan İşçi Partisi
PYD-YPD	: Demokratik Birlik Partisi-Halk Koruma Birlikleri
SP	: Saadet Partisi
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
TCMB	: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
TRT	: Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu
TÜFE	: Tüketici Fiyat Endeksi
ÜFE	: Üretici Fiyat Endeksi

YÖK : Yükseköğretim Kurulu
YSK : Yüksek Seçim Kurulu
YSP : Yeşil ve Sol Gelecek Partisi
ZP : Zafer Partisi

GİRİŞ

Toplumun yönetiminde önemli unsurlar olan devlet ve hükümet biçimi eski ve yeni pek çok çalışmaya konu olmuştur. Devletin yapısı ve işleyişine dair tartışmalar milattan önce dahi yapılmıştır. Sokrates ve Platon gibi filozoflar bu konuda önemli değerlendirmeler yapmışlardır. Dolayısıyla devletin yapısına dair tartışmaların yeni bir tartışma alanı olmadığı anlaşılmaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti kurulduğu tarihten bugüne üniter yapıyı korumuş ama farklı hükümet sistemlerini tecrübe etmiştir. Bu geniş yelpazeli tecrübe ağı gerek idari açıdan gerekse devlet açısında ciddi bir kültür ve birikim oluşmasını sağlamıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nin bugün tecrübe etmekte olduğu hükümet anlayışı başkanlık sisteminin bir yorumu olan Türk tipi başkanlık sistemidir.

Bu çalışmanın amacı Türk tipi başkanlık sisteminin temel unsurlarının ve sistem tartışmalarının incelenmesidir. Bu amaç kapsamında çalışmanın sorusu ise şudur: Türk tipi başkanlık sistemini Türk tipi kılan unsurlar nelerdir ve sisteme dair tartışmalar hangi konularda gerçekleşmiştir? Bu soru dahilinde örnek ülkelerde başkanlık sisteminin anayasal zeminde nasıl yer bulduğu, Türk tipi başkanlık sisteminin hangi süreçlerden geçerek ortaya çıktığı, başkanlık sisteminin Türkiye'ye etkisinin anlaşılması için sistem değişikliği öncesi ve sonrasındaki ekonomik ve yönetsel durumun ne olduğu soruları birer alt soru olarak çalışmaya dahil edilmiştir.

Tez çalışmasının başlıca avantajlarından ilki, Türkiye'de hükümet modeli tartışmalarının yeni olmamasından ötürü literatürde biriken kaynaklardır. Üstelik hükümet yapılarının yabancı literatürde bolca tartışılan bir konu olmasından ötürü kaynak sayısı fazladır. Tezin bir diğer avantajı, güncel bir konu seçilmiş olması nedeniyle hükümet sistemine yönelik tartışmaların bizzat içinde bulunulmasıdır. Böylece hem yönetilen insanların sisteme yönelik yaklaşımları hem de iktidarıyla ve muhalefetiyle seçilmişlerin yaklaşımlarına bizzat şahit olunabilmektedir. Bu iki avantajın yanında, dijital ortamın sağladığı en ücra kaynaklara bile ulaşabilme olanağı kaynak çeşitliliği açısından pozitif etki yaratmıştır.

Tez çalışmasının başlıca dezavantajlarından ilki, tezin ana konusunun güncel bir konu olmasından ötürü akademik olmayan kaynak sayısında ciddi bir yoğunluğun mevcut olmasıdır. Özellikle medya organlarının bu konuda etkisi büyük olmuştur. Tez çalışmasının güncel bir konu olması sebebiyle yazılı ve görsel medyanın günbegün takip edilmesi zorunlu hale gelmiştir. Bir diğer dezavantaj ise tez konusunun siyasi bir mesele olması ile alakalıdır. Yazım aşamasında siyasileşmekten olabildiğince kaçınma dürtüsüyle hareket edilmiş ve bu durum tez yazım sürecini uzatmıştır.

Çalışmanın önemi, tartışmanın güncelliğinden kaynaklanmaktadır. Henüz 2017 yılında kabul edilmiş bir hükümet modeli olan Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi fiili olarak 2018’den itibaren uygulamaya geçmiştir. Bugün itibariyle yaklaşık 5 yıllık geçmişe sahip olan bu yeni hükümet sistemine yönelik tartışmalar ve eleştiriler hükümet sisteminden daha eskiye dayanmaktadır. Hükümet modeli tartışması, Türkiye’nin son beş yıldır sürdürdüğü temel tartışma alanlarından biridir. Bu yönüyle düşünüldüğünde, tez çalışmasının güncel bir konuda seçilmesiyle alana katkı sunulacağı düşünülmüştür. .

Tez çalışması, üç ana bölüme ayrılmıştır. İlk bölümde siyasi iktidar ve meşruiyet konularına değinilmiştir. Dünyadaki örnekleriyle iktidar biçimleri üzerinde durulmuştur. Monarşi, parlamenter sistem, parlamenter monarşi, tek parti yönetimi, yarı-başkanlık ve başkanlık sistemleri örnek ülkeler üzerinden anlatılmıştır. Büyük ölçüde devlet başkanlarının yasal sınırları ve meclis yapıları üzerinde durulmuştur. Ayrıca bahsedilen iktidar biçimlerinin tarihsel kökenlerine dair unsurlara yer verilmiştir. Bu bölümün tezin amacına ve sorusuna olan katkısı şudur: Osmanlı devleti monarşi ve parlamenter monarşiyi, Türkiye Cumhuriyeti ise tek parti yönetimi, parlamenter sistem, yarı-başkanlık benzeri sistem ve başkanlık sistemini tecrübe etmiştir. Gelenen noktada diğer modellerin de tecrübe edilmesinin günümüzdeki yönetim anlayışına etkisi olabileceği düşünülmüştür. Bu bağlamda söz konusu farklı modellerin nasıl işlediği tez çalışmasının kapsamına dahil edilmiştir.

Birinci bölümün sonunda başkanlık sisteminin ortaya çıktığı ülke olan Amerika Birleşik Devletleri (ABD)’nde uygulamada olan başkanlık sistemine dair unsurlar incelenmiştir. Sonrasında Fransa ve Arjantin’deki yönetim anlayışı temel

düzeyde incelenmiştir. Bu inceleme devletlerin anayasaları üzerinden yapılmıştır. ABD başkanının görevleri ve yetkileri incelenmiş ardından Temsilciler Meclisi ve Senato'nun görev dağılımına değinilmiştir. Sonrasında Arjantin'deki ve Fransa'daki iktidar biçimleri incelenmiştir. Bu bölümün teze sunduğu katkı, başkanlık sistemlerinin uygulandığı örnek ülkelerdeki uygulama biçimlerinin görülmesi ve temel düzeydeki farkların anlaşılmasıdır.

İkinci bölümde Türkiye'de başkanlık sistemi öncesine dair birtakım incelemelerde bulunulmuştur. İncelemelerin başında başkanlık sistemine dair iç siyasetten gelen ilk yorumlara yer verilmiştir. Türkiye'yi 2017 sistem değişikliği referandumuna götüren yolun anlaşılabilmesi açısından 367 krizi, 2007 referandumu 2014 cumhurbaşkanlığı seçimi ve 2017 referandumu üzerinde durulmuştur. Nihayetinde Türk tipi başkanlık sisteminin referanduma konu olan değişim maddelerine yer verilmiştir. Değişim maddelerinin siyasal partiler tarafından nasıl karşılandığı ve literatürde yer alan çalışmaların değişim unsurlarını nasıl yorumladığı incelenmiştir. Böylece Türkiye'nin başkanlık sistemine giden yolu incelenmiştir. Bu incelemenin amacı sistem değişikliğinin arkasında siyasi gelişmelerin olduğu yönündeki düşüncedir. 367 krizi, 2007 referandumu, 2014 cumhurbaşkanlığı seçimleri ve 2017 referandumunun birbirini tetikleyen durumlar olduğu düşünülmüştür.

Türkiye Cumhuriyeti'nin yasama organı olan Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM)'nin nasıl bir yapıya sahip olduğuna değinilmiş, kanun çıkarma yetkisi incelenmiştir. Meclis ile yürütme aygıtının aynı siyasi parti tarafından kontrol edilmesine dair bir takım eleştirel değerlendirmeler tespit edilmiş ve bu değerlendirmelere karşılık getirilen cevapların üzerinde durulmuştur. Yasama aygıtının yanında yürütme aygıtına yer verilmiş, parlamenter sistemden başkanlık sistemine geçilirken en ciddi değişimi yaşayan birim olarak yürütme aygıtı işaret edilmiştir. Yürütme aygıtını temsil eden cumhurbaşkanının kararname çıkarma yetkisinin kapsamı değerlendirilmiştir. Özellikle kararname yetkisine dair literatürde yer alan değerlendirmeler incelenmiştir.

İkinci ana başlık altında son olarak Türkiye Cumhuriyeti'nin başkanlık sistemi öncesi ve başkanlık sistemi sürecine dair faiz, enflasyon, döviz ve asgari ücret karşılaştırması yapılmıştır. Aynı başlık altında başkanlık sistemi öncesi ve

sonrasına dair yasama ve yürütme aygıtlarının düzenleme yapma performansları incelenmiştir. Bu incelemenin amacı başkanlık sistemi öncesi ve sonrasına dair ekonomik ve yönetsel anlamda yaşanan değişimleri görebilmektir.

Son bölümde başkanlık sistemine dair tartışmalara yer verilmiştir. 2021 yılında mecliste bulunan siyasal partilerin resmi yayınlarında veya üst düzey parti mensuplarının söylemlerinde yer alan sistem değerlendirmeleri incelenmiştir. Siyasi partilerin yanından çeşitli konu başlıkları hakkında literatürde yer alan farklı görüşler, eleştiriler ve değerlendirmeler incelenmiş, tartışmaların bir tasnifi yapılmaya çalışılmıştır. Böylece sisteme dair tartışmaların hem siyasette hem de literatürde nasıl gerçekleştiği anlaşılmaya çalışılmış, tartışmaların çerçevesine ilişkin yapılan tasnife katkı sunması amaçlanmıştır.

Literatür taraması sonucunda Türk tipi başkanlık sistemine dair literatürde öne çıkan bazı çalışmalar derlenmiştir. Başkanlık sistemi ve onun varyasyonlarına ilişkin Türkiye’de yapılan çalışmaların sayısı oldukça fazladır. Bu çalışmalara öncülük eden, daha doğrusu Türkiye’de başkanlık sistemi uygulamasına dair ilk akademik nitelikte çalışma yapan ismin Burhan Kuzu olduğu görülmüştür. Kuzu (2017), ilk baskısı 1997 yılında yapılan “Her Yönüyle Başkanlık Sistemi” adlı çalışmasıyla Türkiye’de akademik nitelikte başkanlık sistemi üzerine sistematik çalışmalar yapan öncü isim olmuştur. Kitapta başkanlık sisteminin iç dinamikleri ve neden ABD’de başarılı olurken Latin Amerika ülkelerinde başarılı olmadığı detaylı bir şekilde anlatılmıştır.

Türkiye’de uygulanmakta olan hükümet modelinin iç yapısını ve çözüm önerilerini sunmak gayesini güden Berat Akıncı (2019), Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi hakkında detaylı aktarımın ardından çeşitli aksak noktaların tamiratına önem vermiştir. Kitabın içerisinde yer alan yapıcı yaklaşımlar, modelin devamlılığının sağlanması açısından önemlidir.

Hüseyin Yayman (2016) Türkiye’de yapılan reform çalışmalarını, çeşitli devlet politikalarını ve parlamenter sistemin kendisine göre zayıf noktalarını kapsamına dahil ederek, neden başkanlık sistemine geçilmesi gerektiğini aktarmıştır.

Haluk Alkan (2018a) referandum sonrası süreçte uygulamaya geçecek olan hükümet modelinin detaylı bir tahlilini yaptıktan sonra bu sistemin temel dinamikleri, pozitif ve negatif noktaları, potansiyel durumlar ve kuvvetlerin durumu üzerinde durmuştur. Özellikle başkanlık sistemine yaklaşırken, parlamenter sistemin argümanlarının kullanılmaması gerektiğine dair savı değerlidir.

Uygulamada olan Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ne ilişkin oldukça kapsamlı bir çalışma olan “Farklı Boyutlarıyla Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi” (ed. Akman, 2021) kitabı içerisinde hükümet modelinin kuvvetler üzerindeki etkisi, yürütme aygıtının bütünüün yapısı ve işleyişi, sistemle birlikte gelen mali, idari, dijital ve kamu yönetimi gibi alanlardaki yenilikler ve uygulamalar hakkında çeşitli makaleler bulunmaktadır.

Türk tipi başkanlık sistemi hakkında literatürde öne çıkan çalışmalar tespit edilmiştir. Akçakaya ve Özdemir (2018), parlamenter sistem ile Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nin karşılaştırmalı bir analizi üzerinden, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nin istikrar getirme durumuna odaklanmışlardır. Partili cumhurbaşkanı uygulamasının istikrar noktasındaki etkisi incelenmiştir.

Özgür ve Anık (2019), yeni hükümet modeline geçiş referandumu sürecinde partilerin söylemleri üzerinden bir analiz çalışması gerçekleştirmişlerdir. Bu söylem analizi neticesinde partilerin vurgu yaptığı temel noktalar belirlenmiş, hangi vurguların daha çok etkili olduğu değerlendirilmesinde bulunulmuştur.

Turan (2018), yasal metinler üzerinden gerçekleştirdiği çalışmasında Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nin yürütme kanadıyla ilgilenmiştir. Yürütme aygıtının teşkilatlanma, uygulama ve işleyiş düzenleri üzerinde duran Turan, 1 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'nin merkezde olduğu bir yürütme teşkilatlanmasına dikkat çekmiştir.

Çelik (2017), Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi modelini Osmanlı döneminde çıkarılan Sened-i İttifak ile Tanzimat Fermanı dönemleriyle birlikte düşünerek bir çıkarımda bulunmuştur. Buna göre, sistemin bazı noktalardan sürdürülebilir olmadığı, hatta Tanzimat döneminin de gerisinde kaldığı değerlendirilmesini yapmıştır.

Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nin avantajları ve dezavantajlarına odaklanan Özdemir (2019), diğer ülkelerle Türkiye'yi hükümet perspektifinden karşılaştırmıştır. Karşılaştırmının neticesinde Türkiye'deki sistemin pozitif noktalarının daha üstün olduğu ancak işleyiş itibarıyla negatif noktalara da sahip olduğu değerlendirilmesinde bulunmuştur.

Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ne ilişkin öne çıkan diğer önemli çalışma, mevcut meclis başkanı Mustafa Şentop'un (2022) çalışmasıdır. Bu çalışma, tartışma konularından biri olan Recep Tayyip Erdoğan'ın 2023 seçimlerine aday olabilme durumu çerçevesinde gerçekleştirilmiştir. Hükümet modelinin istikrar getirici yönüne yapılan vurguya ek olarak çeşitli kanun yorumlama metotlarıyla ilgili yasa hükümler yorumlanmıştır.

Koyuncu (2021) ise tez çalışmasında iktidar ile muhalefetin hükümet modeline ilişkin yaklaşımlarını ifade etmiş ve tarafların genel konumlarını değerlendirmiştir.

Tezin Konusu

Tez çalışmasında “Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi” adıyla resmîyete dökülen Türk tipi başkanlık sisteminin üzerinde durulmuştur. Bunun yapılmasındaki temel neden, tez çalışmasının yapıldığı dönemde Türkiye'de hükümet sistemine ilişkin tartışmaların yaşanıyor olmasıdır. Hem siyaset sahnesinde hem de halk arasında hükümet modeline yönelik tartışmalar neredeyse her gün gerçekleşmektedir. Sisteme yönelik tartışmaların yoğun olduğu, farklı siyasi görüşlerin sistem üzerinde tartışmalara girdiği bir dönemde toplumsal ve güncel nitelikte bir konu olarak Türkiye'deki hükümet biçimi tez konusu seçilmiştir.

Tezin Kapsamı

Tez çalışması kapsamında öncelikle siyasal iktidar biçimleri incelenmiştir. Bunun yapılmasındaki amaç, bir siyasal iktidar biçimi olarak başkanlık sistemine giden yolda diğer siyasal iktidar biçimlerinin de temel düzeyde değerlendirilmesidir. Meşruiyet ve kuvvetler birliği/ayrılığı üzerinden yapılan incelemenin ardından Türk tipi başkanlık sistemi kapsama dahil edilmiştir. Türkiye'de başkanlık sistemine giden yol incelenmiş ardından Türk tipi başkanlık

sisteminin temel unsurları değerlendirilmiştir. Yasama ve yürütme organlarının yapıları üzerinde durulmuştur. Türk tipi başkanlık sistemine yönelik siyasette ve literatürde yer alan tartışmalar irdelenmeye çalışılmıştır. Bunun neticesinde sisteme yönelik tartışmaların çerçevesi çizilmiştir. Başkanlık sistemine geçişten önceki ve sonraki ekonomik ve yönetsel veriler incelenmiş, sistemin Türkiye Cumhuriyeti'ne etkisi değerlendirilmiştir. Tüm bu kapsam dahilinde Türk tipi başkanlık sistemini Türk tipi kılan unsurlar anlaşılmaaya çalışılmıştır.

Tezin Yöntemi

Bu çalışma dahilinde kullanılan araştırma yöntemi birkaç temele sahiptir. Öncelikle bu çalışma Türkçe ve yabancı literatürde yer alan bilimsel çalışmalarla temellendirilmiştir. Konuya ilişkin bilimsel makaleler, tebliğler, tezler ve bilimsel nitelikteki kitaplar gerek fiziksel gerekse dijital ortamda incelenmiş, gerekli görülen noktalar çalışmanın geliştirilmesi amacıyla kullanılmıştır. İkinci olarak, konuyu derinleştirmesi amacıyla çeşitli yayın organlarının yayınlarından faydalanılmıştır. Fiziksel gazete, dijital gazete, arşiv gazeteler, yayın organlarının web siteleri ve video kaynaklarından yararlanılmıştır. Üçüncü olarak, çalışma kapsamında yer alan farklı ülkelere ait hukuki metinler incelenmiştir. Anayasalar, kanunlar ve yasal uygulamalar gerekli görülen noktalarda çalışmaya dahil edilmiştir. Dördüncü olarak, tez konusunun 2023 itibariyle güncel bir nitelikte olması yazılı ve görsel basını günbegün takip etmeyi gerekli kılmıştır. Farklı kurum ve örgütlerde görevli olan üst düzey isimlerin çeşitli değerlendirmeleri dikkatle takip edilmeye çalışılmıştır.

Kavramsal Çerçeve

“Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi” aslında Türk tipi başkanlık sisteminin resmi adıdır. Her iki adlandırmanın hem literatürde hem de siyasetçilerin söylemlerinde yer aldığı görülmüştür. Tezin belirli yerlerinde sistemin resmi adı belirli yerlerinde ise tez yazarı tarafından tercih edilen Türk tipi başkanlık sistemi adı kullanılmıştır. Her ikisi de başkanlık sisteminin Türkiye versiyonunu ifade etmektedir. Diğer başkanlık sistemlerinden ayrılan yönleri olsa da başkanlık sisteminin bir versiyonu olduğu kabul edilmiştir (Akçakaya ve Özdemir, 2018, s. 927).

“Rejim” kavramı, devletin ne şekilde yönetildiğini ifade etmek amacıyla kullanılmıştır. Egemenliğin hangi kesimler tarafından ve nasıl kullanılacağını belirlenebilmesi için rejim tanımlaması yapılmıştır (Aktan, 2016, s. 20). Demokratik ve demokratik olmayan rejimler bulunmaktadır. Demokratik rejimler parlamenter sistem, başkanlık sistemi, yarı başkanlık sistemi gibi farklı biçimlerdedir. Demokratik rejimlerde halkın yöneticileri seçtiği ve yöneticilerin belirli aralıklarla halk tarafından değiştirilebildiği görülmektedir (Kamalak, Gül ve Sallan Gül, 2015, s. 131). Demokratik olmayan rejimlerde ise yöneticiler halk tarafından seçilmemekte veya seçimler olsa bile demokratik ve eşit koşullar altında yapılmamaktadır (Aktaş, 2016, s. 218).

İçerisinde birden çok alt birimi taşıyan “hükümet sistemi” kavramı, bir ülkede yönetsel anlamda kurallar ve kurumlar bütünü olarak ifade edilmiştir (Korkmaz, 2016, s. 44). Genel anlamda kuvvetlerin birbiri ile olan ilişkisine göre hükümet sistemleri ikiye ayrılmıştır (Akıncı, 2017, s. 2). Kuvvetler ayrılığı ve kuvvetler birliği ayrımına tabi olan hükümet sistemleri bir ülkedeki erkler arası ilişkinin boyutunu anlamaya olanak sağlamaktadır.

“Devlet şekilleri” kavramı devletin görünüş şeklini ifade eden bir kavramdır. Devletin idari açıdan nasıl teşkilatlandığını ifade etmek için kullanılmıştır (Gözler, 2017a, s. 58). Bu kavram dahilinde devletler üniter devlet ve bileşik devlet şeklinde ikiye ayrılmaktadır. Üniter devlet, kendi içinde merkezcilik ve adem-i merkeziyetçilik olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Merkezcilik, ülke idaresinin tek bir noktadan gerçekleştirildiği, tek bir anayasa, tek bir kanun ve tek bir yürütme aygıtının olduğu devlet teşkilatını ifade etmektedir. Adem-i merkeziyetçilik ise devlet yönetiminde yerel yönetim birimlerinin de etkili olması gerektiğini savunmaktadır (Karataş, 2019, s. 113).

Devlet şekillerinden biri olan bileşik devlet, devlet birlikleri ve devlet toplulukları olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Devlet birlikleri, şahsi birlik ve hakiki birlik olarak ikiye ayrılmaktadır. Şahsi birlik, birliği oluşturan devletlerin başında tek bir hükümdarın olmasını fakat devletlerin uluslararası alanda ayrı kişiliğe sahip olmalarını ifade etmektedir. Hakiki birlik durumunda ise devletlerin başında tek bir hükümdar vardır ve birlik içerisindeki her bir devletin uluslararası ilişkileri tek bir noktadan yönetilmektedir (Teziç, 2016, s. 148).

Devlet toplulukları federasyon ve konfederasyon olarak ikiye ayrılmaktadır. Federasyon, kurallar ve uygulamalar bazında iç işlerinde özerk ancak dış işlerinde bir merkeze bağlı olunan devlet topluluğunu ifade etmektedir. Anayasayla kurulan federasyonlarda federal devletin federe devlet üzerinde zorlayıcı gücü bulunmaktadır. Konfederasyon ise üye devletlerin belirli konularda birlik oluşturarak dış işlerde ortak hareket ettikleri bir devlet topluluğu türüdür. Konfederasyonlar uluslararası sözleşmeyle kurulur ve üye devletler bağımsızdır (Teziç, 2016, s. 149-157).

“Siyasal iktidar” kavramı toplumun nasıl yönetileceğini ifade etmektedir. Kendi içerisinde liderlik, siyaset, iktidarın kullanımı, meşruiyet, otorite gibi kavramları barındırmaktadır (Çetin, 2003, s. 63). Siyasal iktidar, idaresi altındaki topluma isteklerini yaptırabilecek güce sahiptir. Bu güç çeşitli alanlardan kaynaklanmaktadır. İçerisinde askeri güç, otorite, meşruiyet gibi unsurlar yer almaktadır ve bu unsurlardan güç olarak hükmetme süreci yürütülmektedir. Zor kullanma tekeli siyasal iktidardadır. Bu tekel aracılığıyla emir ve politikalar yerine getirilmektedir. Bu yönüyle siyasal iktidarın nitelikleri ortaya çıkmaktadır. Birincisi, siyasal iktidar tüm toplumu kapsamaktadır. İkincisi, siyasal iktidar herhangi bir yapılanmaya bağlı değildir. Ülke sınırları içerisindeki en güçlü yapıdır. Üçüncüsü, siyasal iktidar zor kullanma tekelinin tek yasal sahibidir. Dördüncüsü ise siyasal iktidar rıza ve itaat gücüne sahiptir. İktidarın faaliyet ve politikalarına muhatapların rıza ve itaat göstermesi gerekmektedir. (Yazıcı, 2017, s. 6).

“Cumhuriyet” kavramı farklı tanımlamalara sahiptir. Montesquieu cumhuriyet, saltanat ve istibdat şeklinde üç farklı hükümet modeli olduğunu belirtmiş ve cumhuriyeti milletin tümünün ya da bir parçasının yönetimi elinde tutması olarak ifade etmiştir (Montesquieu, 2014, s. 18). Bir diğer tanımlama ise Duguit’e aittir. Buna göre devlet başkanı olmak irsiyet ile ilişkiliyse monarşi, irsiyet ile ilişkili değilse cumhuriyet tanımlaması yapılmıştır (Duguit, 1928, s. 770; aktaran Gözler, 1999, s. 54).

“Veto” kavramı mecliste kabul edilen bir kanun teklifini cumhurbaşkanının onaylamaması durumudur. Kendi içerisinde geciktirici veto ve mutlak veto olarak ikiye ayrılmıştır (Teziç, 1987, s. 102). Geciktirici veto kavramına göre, meclis tarafından kabul edilen bir kanun teklifi, devlet başkanı tarafından veto edilip meclise geri dönerse ve teklif mecliste değişiklik yapılmadan aynen kabul edilirse cumhurbaşkanı artık kanunu veto etme hakkına sahip değildir. Dolayısıyla bu durumda cumhurbaşkanının veto yetkisi geciktirici niteliktedir. Mutlak veto durumunda ise devlet başkanı vetosundan dönen bir kanun teklifinin tekrar devlet başkanına gidebilmesi için mecliste çok yüksek bir oranla kabul edilmesi gereklidir. Bu yönü nedeniyle mutlak veto bazı durumlarda önleyici veto olarak adlandırılmıştır (İba, 2002, s. 90). Türkiye’deki uygulamaya göre meclis, vetodan dönen bir teklifi kanunlaştırabilmek için en az salt çoğunluk ile onaylamak zorundadır.

“Kararname” bir diğer önemli kavram olarak görülmüştür. Türkiye’de parlamenter sistem döneminde çıkarılan Kanun Hükmünde Kararname (KHK) ile başkanlık sistemi döneminde çıkarılan Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi (CBK) tez kapsamında yer almıştır. Türkiye’de KHK’lar 1961 anayasası üzerinde gerçekleştirilen 1971 yılındaki değişiklikler neticesinde çıkarılmaya başlamış, 1980 darbesi sonrası olağan dönem ve olağanüstü dönem olarak ikiye ayrılmıştır (Tan, 1995, s. 335). Türk tipi başkanlık sistemine geçildikten sonra ise Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi adıyla kararname yetkisi varlığını sürdürmüştür. Yürütmenin düzenleme yapmasına olanak sağlayan CBK’lar Türk tipi başkanlık sisteminde yürütme yetkilerinin tamamının devlet başkanında toplanması meselesinin bir boyutudur. (Ardıçoğlu, 2017, s. 25).

1. SİYASAL İKTİDAR BİÇİMLERİ

1.1. Kuvvetler Birliği ve Kuvvetler Ayrılığı

Devlet, üç farklı işlevi yerine getiren bir yapılanmaya sahiptir. Yasama, yürütme ve yargı söz konusu üç farklı işlevdir. Bu üç işlevin nasıl ve kimler tarafından idare olunacağı hükümetin yapısını belirlemektedir. Yasama, yürütme ve yargının tek bir yerden idare edildiği hükümet sistemleri kuvvetler birliği, ayrı yerlerden idare edildiği sistemler ise kuvvetler ayrılığı olarak değerlendirilmiştir. Bir değerlendirmeye göre kuvvetlerin durumu, özgür toplumlar ile özgür olmayan toplumların birbirinden ayrılmasını sağlamaktadır (Vile, 1998, s. 9). Bu değerlendirme yapılırken gücün tek bir elde toplanması özgür olmayan toplumlara ait bir özellik, gücün farklı merkezlere dağılması ise özgür toplumlara ait bir özellik olarak vurgulanmıştır. Üç farklı yetkiyi ifade eden yasama, yürütme ve yargı güçlerinin her birinin kendine has ve ayrı birer merkez tarafından kontrol edilmesi olan kuvvetler ayrılığı bu organların birbirinden bağımsız olmaları durumudur (Erdoğan, 2013, s. 199). Bağımsızlık, birbirinden kopukluk şeklinde değil, karar alma süreçlerinde birinin diğerini baskı altına alamaması şeklinde yorumlanmalıdır.

Kuvvetler ayrılığı çerçevesinde yer alan hükümet şekillerine bakıldığında başkanlık sistemi, yarı-başkanlık sistemi ve parlamenter sistem bu kategoriye dahil edilmiştir. Başkanlık sistemi sert kuvvetler ayrılığı olarak, parlamenter sistem ise yumuşak kuvvetler ayrılığı olarak nitelendirilmiştir (Gözler, 2017a, s. 82-89). Ancak başkanlık sisteminin kuvvetler birliğinde görülebilecek bazı durumları yaratabileceği yönünde değerlendirmeler yapılmıştır. Özellikle yürütmeden bağımsız bir yasamanın olmadığı, yürütme ve yasamayı aynı partinin kontrol ettiği ve yürütmeyle pazarlık yapabilecek güçte bir yasama organının bulunmadığı durumlarda başkanlık sistemlerinin kuvvetler birliğine benzer yönelimler göstermesi ihtimal dahilinde görülmüştür (Shugart, 2008, s. 4; İlter Akarçay, 2016, s. 116).

Kuvvetler birliğine dayalı olan hükümet modellerinde ise yasama, yürütme ve yargı yetkileri tek bir noktada toplanmaktadır. Söz konusu nokta bir kişi veya kişiler topluluğu olabilmektedir (Çiçek, 2018, s. 167). İktidarın bölünmezliği anlayışıyla birlikte değerlendirilen kuvvetler birliği, demokratik olmayan devletlerde uygulanan bir anlayıştır (Aktan, 2011, s. 193). Yasama ve yürütme

işlevlerinin bir noktadan kontrol edilmesine rağmen yargı işlevinin dışarıda bırakıldığı kuvvetler birliği uygulamaları vardır. Yargı yetkisi bu alanda uzmanlaşmış yargı mercilerine bırakılabilmektedir (Turan, 1989, s. 460).

Kuvvetler birliği çerçevesinde yer alan hükümet şekillerine bakıldığında monarşi ve diktatörlük öne çıkmaktadır. Ancak bunun yanında yetkilerin mecliste toplandığı meclis hükümeti sistemi de bulunmaktadır (Teziç, 2016, s. 497; Gözler, 2017a, s. 76-78).

1.2. Siyasal İktidar

Bir devlet yönetme sanatı olarak siyaset ve siyaseti gerçekleştiren kurumlardan biri olarak iktidar Türkiye ve yabancı literatüründe geniş yer kaplayan bir yazına sahiptir. Platon'dan Farabi'ye, Machiavelli'den Locke'a, Weber'den Marx'a kadar farklı açıklamalar getirilmiş ve siyasal iktidar bir zemine dayandırılmaya çalışılmıştır. Bu başlık altında öncelikle siyasal iktidara ilişkin birtakım değerlendirmelere kısaca yer verilmiştir. Sonrasında Weber'in meşruiyet teorilerine değinilmiştir.

Orta Çağ hem siyasi düşüncelerin gelişimi hem de devletin gelişimi açısından fikrîsel gelişmelerin yaşandığı bir dönemdir. Dini bir temsilci olan Aurelius Augustinus, devletin ve iktidarın yeryüzünde Tanrıyı temsil ettiğini ileri sürmüştür. İnsanın çeşitli arzuları olduğunu öne sürerek siyasal iktidarın baskıcı ve zorlayıcı olması gerekliliği üzerinde durmuştur. Başka bir deyişle, bireyin kısıtlanmasından bahsetmiştir. Diğer bir dini temsilci olan Thomas Aquinas ise siyasal iktidarın bireyi hırçınca baskılamaşının onun tek amacı olmadığını vurgulamış, devletin diğer görevinin bireyi erdeme ve iyiye yöneltmek olduğunu ifade etmiştir (Weithman, 1992, s. 354). Her iki önemli Orta Çağ düşünürü Tanrı'nın yeryüzündeki temsilcisinin devlet ve onun yöneticisi olduğu noktasında hemfikirdir.

Orta Çağ'ın hâkim merkezi olan kilise, belirli bir otorite gerçeğini de yansıtmıştır. Tanrının yaratılanlar üzerindeki otoritesi, devletin vatandaşlar üzerindeki otoritesi, efendilerin köleler üzerindeki otoritesi, babanın aile üzerindeki otoritesi gibi yukarıdan aşağıya doğru gelen bir otorite sarmalı tanımlanmıştır (Arendt, 1956, s. 403). Özellikle devlet ve vatandaşlar arasındaki otorite ilişkisinde Orta Çağ'dan sonra başlayan siyasi hareketlenmeler etkili olmuş ve Weberyen

terminoloji ile “geleneksel meşruiyet” sert bir şekilde çöküş yaşamıştır (Arendt, 1954, s. 1). Feodal yapılanma, geleneksel otoriteyi koruduğu gibi çeşitli siyasi hareketlenmeyi de kendi otoritesi sayesinde bir noktaya kadar dizginleyen bir kompozisyon sunmuştur. Bilindiği üzere feodal yapı, bir feodal beyin topraklarında çalışan kişiler (serfler) üzerinde sağladığı otoritenin adıdır. Serfler ekonomik, siyasi, sosyal ve diğer pek çok dünyevi konularda feodal beye bağlı olmuştur. Toprağın sahibi olan feodal bey, bölgesindeki siyasal iktidarın da sahibi olmuştur (Kayacı, 2017, s. 224). Buyruğu altında bulunan serfler üzerindeki otoritesi buradan kaynaklanmıştır.

Orta Çağ’ın sonları ve ilerleyen tarihlerde gerçekleşen siyasi hareketlilikler, süreci toplumun yalnızca baskı ve zor kullanılarak idare edilmemesi gerektiği noktasına götürmüştür. Elbette karar verme mekanizması, emir alma ve verme düzeni, gerektiğinde kamu gücüyle ve kamu yararı adına zor kullanabilme tekeli devlet aygıtının vazgeçilemez araçları olmuştur (Taşkın, 2004, s. 41). İktidarın sahip olduğu ve vazgeçilemez olarak kabul edilen baskı ve rıza unsurları modern devletin temel unsurlarıdır (Şahin, 2011, s. 315). Ancak bu unsurlar modern devlette çeşitli yasal düzenlemeler ile sınırlanmış ve çerçevelenmiştir. Bu çerçevelenme süreci oldukça uzun soluklu olmuştur.

Devletin, ve özelde siyasal iktidarın otoriter ve merkezi bir niteliğinin olması gerektiğine dönük görüşler bulunmaktadır. Hobbes, bu düşüncenin temel savunucularındandır. “*Tanrının krallığı şiddet yoluyla kurulur*” diyen Hobbes, Leviathan adlı eserinde otoriter bir devletin sınırlarını çizmiş, toplumun devlete karşı yürürlükte olan sorumluluklarından bahsetmiştir. Çünkü Hobbes öyle bir devlet ve toplum yapılanması sunmuştur ki bu yapılanma ne yalnızca devlete ne de yalnızca topluma ödev yüklemiştir; her ikisi de belirli konularda doğrudan sorumlu tutulmuştur. Bu bağlamda incelediğimizde Hobbes’un siyasal iktidar ve topluma dair savları şu şekilde özetlenebilmektedir (Hobbes, 1993):

- 1) Kuvvetler ayrılığı yıkım getirir; tek bir karar vericinin -bu bir kişi ya da seçimle oluşturulmuş bir meclis olabilir- var olması gerekir.
- 2) Uyruklar -devlete tabi olan ve sözleşme ile haklarını devretmiş olan kişiler- egemenin eylemlerini eleştiremez.
- 3) Uyruklara hangi düşüncenin öğretileceğine egemen karar verir.

- 4) Egemen güç, var olan yasalara bağlı değildir. Eğer egemene engel teşkil edecek bir yasa varsa, egemen bunu istediği zaman değiştirebilir.
- 5) Devlet, insanlar arasında yapılan bir sözleşme ile kurulmuştur. Dolayısıyla ortada bir ahit vardır. *“Cennetin güvenli ve kalıcı mutluluğu ancak ahde saygı duymakla kazanılır. Ayaklanma yoluyla egemenliği ele geçirmek ahde karşı gelmektir.”*

Hobbes’un yaklaşımı kuvvetlerin bir noktada toplanması gerektiğini göstermektedir. Halkın nasıl düşündüğünün egemen güç tarafından belirlenmesi ve egemen gücü eleştirme hakkının halkta olmaması otoriter devleti işaret etmektedir. Ayrıca egemenin mevcut yasalara bağlı olmadan esnek bir yönetim anlayışı benimsemesi Hobbes tarafından gerekli görülmüştür. Bu durum anayasal hukuk devleti ilkesine karşıt bir devlet yapılanması anlamındadır.

Hobbes’un otoriter yönetimin gerekliliği ve isyan hakkının yokluğu söylemlerine karşıt olarak John Locke, yeri geldiğinde uyrukların devlet yöneticilerine karşı gelebileceklerini ifade etmiştir. Buna göre, toplumun iyiliği gayesiyle oluşturulmuş olan devletin belirli yöneticileri, toplumun iyiliği gayesinden saptıkları takdirde otorite ehliyetlerini kaybetmektedirler. Bu ehliyeti kaybeden idarecilerin kontrolündeki devlete karşı gelmek, isyan etmek ve ayaklanmak halk için saklı bir hak konumundadır. *“... (İnsanlar) kendini koruma yasasını ihlal eden kişilerden kendilerini kurtarma hakkına sürekli olarak sahip olacaklardır...”* diyerek halkı, “üstün iktidar” sıfatıyla siyasal iktidarın da üstünde konumlandırmıştır (Locke, 2012, s. 98). Locke halkı siyasal iktidarın üzerinde konumlandırarak egemen gücün sınırsız olmadığını ifade etmektedir. Bununla birlikte halkın iktidara karşı gelebileceği yönündeki görüşü insanın devlet için değil devletin insan için var olduğunu düşündürmektedir. Locke’a göre siyasal iktidar, kendisine açık veya zımni bir şekilde görev ve yetki verilen, temelinde mülkiyet rejimini korumak adına ölüm cezalarını ya da daha hafif diğer cezaları gerçekleştirmek amacıyla yasalar düzenlemek olan sistematik bir yapılanmadır (Locke, 2012, s. 8).

Locke, devletin gücünü parçalara ayırmıştır. Yasa yapmaktan sorumlu olan bir yasama organını, yapılan yasaları uygulayan ve halk ile ilgili işlerle ilgilenen bir yürütme organını ve son olarak savaşa ve barışa karar vermek, ittifaklar kurmak,

ülke sınırları dışındaki işlemlerle ilgilenmekle görevli bir federatif iktidarı gerekli görmüştür (Locke, 2012, s. 96). Söz konusu ifadeler bugünkü anlamıyla kuvvetler ayrılığını yansıtmaktadır. Ancak Locke farklı işlevlere sahip bu organları tanımlarken yürütme ve federatif iktidarın farklı kişiler tarafından kontrol edilmesini elverişsiz bulmuştur. Bu iki güç farklı kişiler tarafından kontrol edildiğinde düzensizliğin çıkacağını belirtmiş, böyle bir durumda kamu gücünün farklı komutalar altında olacağını söylemiştir (Locke, 2012, s. 97). Locke yargı işlevini yürütme iktidarının bir uzantısı olarak vurgulamış, yargıyı ayrı bir devlet organı olarak görmemiştir (Özkan Duvan, 2019, s. 42).

Locke'un mülkiyet kelimesine yüklediği anlam, yalnızca sahip olunan ve paraya dönüşebilen somut cisimler ya da bizzat paranın kendisi değildir. Mülkiyeti yaşam, hürriyet ve servet olarak ele almıştır (Locke, 2012, s. 57). Locke'a göre bireyin kendi benliği üzerindeki hakkı devredilemez ve zor yoluyla boyunduruk altına alınamazdır. Dolayısıyla bireylerin kendi vücutları ve ruhları üzerinde bir mülkiyetleri vardır. Hürriyet de devredilemez ve vazgeçilemez bir haktır ve bundan dolayı bireyin mülkiyetindedir. Bugünkü anlamıyla mülkiyet kelimesine denk düşen servet ise zaten bireyin kendi emeğinin sonucu elde ettiği bir kazanımdır. Dolayısıyla, bireyin kendi emeği sonucu elde ettiği her türlü servet, bireyin mülkiyetidir. John Locke, bugün liberal düşüncenin önemli bir ismi olarak kabul edilmektedir.

Devlet aygıtını ve yasama faaliyetleri sonucunda yürürlüğe giren yasaları yürütmekle görevli olan hükümet, daha doğru bir deyişle, devleti idare eden siyasal iktidar, Rousseau için “...*gerek yasaları yürütmek gerekse politik ve toplumsal özgürlükleri sürdürmekle görevli...*” bir teşkilatlanmadır (Rousseau, 2012, s. 54). Bu teşkilatlanma, devletin sahibi değildir, onun geçici ilerleticisidir. Dolayısıyla, siyasal iktidar devlete değil, devlet siyasal iktidara sahiptir. Hobbesçu yaklaşıma karşıt olarak ayaklanmanın ve devlete karşı gelmenin yasaklanmadığı bir siyasal toplum çerçevesi çizen Rousseau, gerektiğinde bütün yurttaşların bir araya gelerek oy birliği yolu ile devleti kurdukları sözleşmeden bile vazgeçebileceklerini ifade etmiştir (Rousseau, 2012, s. 97). Çünkü yasa, buna da izin vermektedir. Rousseau'yu Toplum Sözleşmesi temelli devlet fikrine bağlanan diğer düşünürlerden farklılaştıran niteliği doğrudan demokrasiye duyduğu ilgidir. Bu ilgi

onu “... (halk) *ancak parlamento üyelerini seçerken özgürdür. Bu üyeler seçilir seçilmez (halk) köle olur*” demeye kadar götürmüştür (Rousseau, 2012, s. 90). O, halkın bizzat onay vermediği hiçbir yasanın geçerli olmadığını düşünmüştür ve buna çare olarak ülkenin farklı illerinde dönüşümlü olarak halk toplantılarının yapılmasını teklif etmiştir. Halkın devlet işleriyle doğrudan ilgilenmesinin doğru olduğunu düşünmüştür. Şu sözü, bahsi geçen düşünceleri özetler niteliktedir: “*Bir kimse devlet işleri için “neme gerek” dedi mi, devleti yok olmuş bilmeli.*” (Rousseau, 2012, s. 90). Aslında Rousseau’nun bu söylemleri merkezi hükümetin gücünün yerele yayılması anlamına gelmektedir. Gücün tek bir merkezde toplanmaması yerel yönetim vurgusunu öne çıkarmaktadır. Rousseau’nun ifade ettiği yönetsel biçimin bugün İsviçre’nin iki kantonunda uygulanmakta olduğu bilinmektedir. Bunlar Glarus ve Appenzel kantonlarıdır (Matyja, 2016, s. 23).

Rousseau, Toplum Sözleşmesi kitabında kuvvetler ayrılığından veya birliğinden doğrudan bahsetmemiştir. Ancak çeşitli noktalarda ifade ettiği durumlar onun kuvvetleri ayırmakta olduğuna işaret etmiştir. Rousseau, yasaları yapanlar ile yasaları yürütenlerin aynı olmaması gerektiğini düşünmüştür. Hükümetin yasaları kendi çıkarları için kullanmasından endişe etmiştir (Rousseau, 2012, s. 62-63). Hatta yürütme gücünün yasama gücü tarafından kontrol edilmesi durumunda hakların birbirine karışacağını, politik düzenin bozulacağını ve zorbalığın gelişeceğini öngörmüştür (Rousseau, 2012, s. 93). Yürütme gücünün yasama gücü kapsamına girmediğini belirtmiş ve yasama gücünün halkın elinde olduğunu söylemiştir. Yürütme gücünün yasacıda veya egemen varlıkta olmadığını da eklemiştir (Rousseau, 2012, s. 53). Egemen varlık, insanların oluşturduğu toplulukta, topluluk üyelerinin etken oldukları durumu ifade etmek için kullanılmıştır (Geçit, 2022, s. 298). Bu değerlendirmeler neticesinde Rousseau’nun kuvvetler ayrılığını işaret ettiği düşünülmüştür. Ancak yazılarında paradoksal bir teknik kullanması bazı kesimler tarafından kuvvetler birliğinden yana olduğunun düşünülmesine sebebiyet vermiştir (Orhan, 2013, s. 136-143).

Karl Marx ve Friedrich Engels Komünist Manifesto’da siyasal iktidarı şu şekilde tarif etmişlerdir: “...*bir sınıfın başka bir sınıfı ezmekte kullandığı örgütlü güç...*” (Marx ve Engels, 2020, s. 76). Bu bakış açısına göre, Fransız İhtilali’nin ardından devlet aygıtında etkili olmaya başlayan burjuvazi, bu hakimiyeti

sürdürmek adına devlet aygıtını tüm olanakları ile kullanmaktadır. Öngörülen proletarya devrimi, burjuvazinin devlet aygıtından ve devletin tüm olanaklarından zorla uzaklaştırılmasını amaçlamaktadır. Bu da Marksist yaklaşımın temel direklerinden birisi olmuştur.

Louis Althusser, “Devlet nedir?” diye sorarak siyasal iktidarı ve onun yönettiği devlet aygıtını anlamaya çalışmıştır. *“Devlet, işçi sınıfının, artı değerinin zorla elde edilmesi sürecine boyun eğmesi için egemen sınıfların, işçi sınıfları üzerindeki egemenliğini güvence altına almasını sağlayan bir baskı makinesidir.”* (Althusser, 2014, s. 44). Althusserci yaklaşıma göre devleti yönlendiren egemen bir ideoloji bulunmaktadır. Althusser tarafından devlet, bu egemen ideolojinin hüküm sürmesini sağlayan bir araç olarak değerlendirilmiştir. Eğitim, sanat, sosyal yaşam gibi farklı alanlar çeşitli ideolojik aygıtlardır ve bu aygıtlar egemen sınıfın ideolojisini yaygınlaştırmak için kullanılmaktadır. Althusser, devlet aygıtını “baskı” ve “ideoloji” olarak ikiye ayırmıştır. Baskıdan kastedilen, baskıcı devlet aygıtlarıdır. Bunlar; hükümet, polis, ordu, hapishane ve mahkeme gibi aygıtlardır. İdeolojiden kastedilen ise meşhur tabiri ile Devletin İdeolojik Aygıtları (DİA)’dır. Bunlar; okul DİA’sı, dinsel DİA, aile DİA’sı, hukuki DİA, siyasal DİA, sendikal DİA, haberleşme DİA’sı ve kültürel DİA’dır (Althusser, 2014, s. 52-55). Devletin baskı aygıtları bireyi egemen sınıfın ideolojisi doğrultusunda sınırlamakta, ceza vermekte ve kontrol etmektedir. Devletin ideolojik aygıtları ise bireyi egemen sınıfın ideolojisi doğrultusunda eğitmekte, yönlendirmekte, sosyal hayatını ve iş ilişkilerini düzenlemekte, haber alış biçimi ve niteliğini tasarlamaktadır. Herhangi bir ideoloji, devletin egemen sınıfının ideolojisi ise devletin baskı aygıtları bu egemen ideolojiye hizmet etmektedir. Devlet, sürekli mücadele halinde olan burjuvazi ve proletarya arasındaki etkileşimi burjuvazinin lehine işleten bir araç olarak değerlendirilmiştir (Althusser, 2014, s. 45).

1.3. Meşruiyet

Meşruiyet, bir yönetim için olmazsa olmaz bir değerdir. Tarihe bakıldığında takdirde tiranlık haricinde tüm yönetimlerin bir şekilde meşruiyet sağlamaya çalıştığı görülmüştür. Meşruiyet kavramı yönetilenler tarafından, yönetenlerdeki yönetme ehliyetinin geçerliliğinin kabul edilmesi olarak ifade edilebilmektedir. Bu kavramı teorik olarak ilk inceleyen Max Weber’dir (Duyvesteyn, 2017, s. 670).

Normatif bir inancı yansıtmakta olan meşruiyet ifadesi, yönetici noktasındaki kuruma ve onun kurallarına uyulması gerektiğine dair bir inancın bireylerin ve halkın benliğinde yer etmesidir (Hurd, 1999, s. 381). Max Weber, meşruluk kavramına yaklaşırken “gönüllü kabul” ifadesini kullanmıştır (Weber, 2020, s. 43). Buradaki “kabul” gizli veya açıktan olabilmektedir. Yönetilenlerin inanç sistemleri, geçmiş birikimleri ve gelecek tasavvurları yöneticilerin idaresinde olan devletin dümeni konumundaki siyasal iktidarın egemenliği ile doğrudan ilişkilidir. İdareciler, halktan belirli bir ölçüde onay almak durumundadırlar ve bu gereklilik meşruiyet dizgesini oluşturmakta, dahası, bir çeşit dayanak noktası olmaktadır (Teziç, 2016, s. 103). Yönetenler ile yönetilenler arasındaki bu onay süreci, egemenin yönetimi altındaki topluluk adına karar alabilmesinden ve toplumun kaderini etkileyebilmesinden kaynaklanmaktadır (Erdoğan, 2013, s. 328). Bu alandaki başat başvuru kaynağı Max Weber’in tipolojisidir.

“*Meşru Otoritenin Üç Saf Türü*” adını verdiği gruplandırmada Weber, meşruluğu şu üç temele dayandırmıştır: (i) Rasyonel, yasal temeller (ii) Geleneksel temeller (iii) Karizmatik temeller (Weber, 2020, s. 48).

Rasyonel temel; bürokratik bir yapılanma, hukuki ve yasal dayanağa sahip, kimi zaman akılcı otorite olarak anılmıştır. Böylesi bir meşruiyet çizgisine sahip olan devlette, idare görevinde bulunan kişilere gösterilen saygı ve talimatlara boyun eğme eğilimi, o kişilerin şahsiyetlerinden veya niteliklerinden değil, makama geliş şekilleri ve makamda kalmayı sağlayan dayanaklarından kaynaklanmaktadır (Erdoğan, 2013, s. 330; Weber, 2020, s. 56). Günümüzde pek çok modern devlet bu temellendirme çerçevesine dahildir.

Geleneksel temel, başka bir deyişle geleneksel otorite, kökünü geçmiş tarihsel ve dinsel değerlerden alan bir meşruiyet yaratmaktadır. Böylesi devletlerin yöneticilerine “efendi” yakıştırması yapan Weber, yönetilenlere ise “tebaa” demiştir. Halkın egemene gösterdiği saygı ve boyun eğme eğilimi, kurallardan değil, geleneksel sebeplerden doğmaktadır (Weber, 2020, s. 64). Öyle ki geleneksel bir meşruluk tezinde bulunan egemen, bunu yaparken kutsallık savından faydalanmaktadır (Ok, 2017, s. 46). Tanrı’nın Kılıcı, Tanrı’nın Kırbağı, Tanrı’nın Gölgesi, Kutsal Kan gibi yakıştırmalar tarihin farklı zamanlarında farklı egemen şahsiyetlere veya sülalelere yüklenmiştir. Buradan hareketle, halkın egemene

gösterdiği rıza, halkın Tanrı'ya göstermesi gereken rıza ile hemhâl konuma getirilmiştir.

Weber'in son otorite türü ise karizmatik temele dayalı olan otoritedir. Burada önceden belirlenmiş resmi kurallar bütününe, geleneklerden gelen değerler sistematığına ve genel kabullere yer yoktur. Weber bu otorite tipini “*Kitapta şöyle yazıyor ama ben size diyorum ki...*” şeklinde ifade etmiştir (Weber, 2020, s. 87). Bu ifade kurallar bütününe, geleneklerden gelen değerlere ve genel kabullere bir karşı gelme veya ortaya yeni bir yaklaşım atma sürecini ifade etmektedir. Halk, karşısına çıkan kişiyi potansiyel lider olarak görür, onu diğerlerinden ayırt eden şahsi yetenekleri olduğuna inanır, ona bağlandığında doğru yolda olacağına inanırsa gelişmekte olan meşruiyet çerçevesi karizmatik temele dayalı bir otoriteye dayanmaktadır (Balı, 2004, s. 102). Savaş, ekonomik ya da siyasi buhran, baskı, en önemlisi de yeni bir şeylerin olması gerektiği durumlarda ortaya çıkan liderler büyük ölçüde bu sınıflandırmaya dahil edilmişlerdir. Mustafa Kemal Atatürk, William Wallace, Adolf Hitler, Lenin gibi siyasi yönü olan liderler¹ ve Hz. Muhammed, Hz. İsa, Hz. Musa gibi peygamber-liderler karizmatik otorite başlığı altında değerlendirilmektedir.

1.4. Siyasal İktidar Biçimleri ve İç Dinamikleri

Bu başlık altında demokratik ve demokratik olmayan belli başlı iktidar biçimleri üzerinde durulmuştur. Bunlar; monarşi, parlamenter sistem, parlamenter monarşi, tek parti rejimi, başkanlık sistemi ve yarı başkanlık sistemidir. Bu başlığın çalışma kapsamına alınmasının nedeni, farklı iktidar biçimleri altında idare olunan devlet aygıtlarının temel dinamiklerini görebilmektir.

1.4.1. Monarşi

Monarşi kelimesi Yunanca kökenlidir. Yunanca “tek” anlamına gelen “monos” ile “şef” anlamına gelen “archein” kelimelerinin birleşimi olarak ortaya çıkan bu kelime, Fransızcada “monarchie” olarak, İngilizcede ise “monarchy” olarak anılmaktadır (Demirel, 2017, s. 434). Bu yönetim anlayışında egemen gücün

¹ Kimi siyasi liderlerin egemen konumuna geliş ve halkın onayını alışı biçimi karizmatik otoriteye dahil olsa da egemenliğini sürdürürken attığı adımların halk için doğru ya da yanlış olduğu sonradan anlaşılmaktadır. Hitler, Birinci Dünya Savaşı'nın ardından yenilgiyi kabullenip ciddi miktarlardaki tazminatları ödemeyi kabul eden Alman İmparatorluğu'na karşı gelerek yükselmiş, Alman toplumunun onayını almış ancak Almanya'ya ve dünyaya zarar vererek makamından düşmüştür.

herhangi bir sınırı yoktur; saftır, etkendir, yasal bir gelenek olsa dahi bu yasallık büyük ölçüde egemenin tercihlerine ve keyfine mahkûm konumdadır (Figgis, 1914, s. 5). Bütün kuvvetler tek bir merkezde toplandığı ve yönetildiği için yönetim anlayışı tiranlık gibi bir alana kayma riski taşımaktadır. Monarşilerde iktidar sahibi doğal ve ilahi yasaların varlığını görüp bu yasaların buyurduğu ahlakilik çerçevesinden çıkmazsa tiranlık gibi bir müessesenin kurulmayacağı düşünülmüştür. Özellikle Machiavelli, Bodin ve Hobbes gibi isimlerin çalışmalarından sonra bu görüş öne çıkmıştır (Burgess, 1992, s. 843). Fransız Devrimi'nin ardından yayılmaya başlayan milliyetçi fikirler, monarşilere ciddi bir darbe indirmiştir. Fransız Devrimi, aslında monarkta toplanan yetkinin ondan alınarak halka devrinin gerekliliği tezini yaratmış, egemenliği, bugünkü bildiğimiz anlamıyla demokratik bir zemine çekmeyi sağlayan bir itici güç olmuştur (Arslanel & Eryücel, 2011, s. 2).

“Hiçbir kurum monarşi kadar kâr payı ödemez” diyen Kraliçe II. Elizabeth ve *“Herhangi bir kral, hiç kral olmamasından iyidir”* diyen Churchill monarşilerin önemi üzerinde durmuşlardır (Langewiesche, 2017, s. 281). Monarkın şahsi çıkarı ile tebaanın çıkarı arasında bir bağlantı kurulduğu takdirde, halkın ekonomik ve sosyal alanda yükselmesi monarkı da yükselteceğinden, her iki tarafın çıkarını kesiştiren bir sistem olarak monarşi Hobbesçu yaklaşımda değerli görülmüştür (Akad, 1974, s. 572). Uzun bir tarihe ve halk tabanında derin bir gönül bağına sahip olan monarşilerin doğrudan ortadan kalkıp yerlerine cumhuriyetlerin kurulması kolay bir süreç değildir. Böylesi devletlerde, çeşitli demokratik ve yönetsel reformların monarşi şemsiyesi altında yapılması bir aşama kaydetmeyi sağlamıştır (Bulmer, 2017, s. 10). Osmanlı için düşünüldüğünde demokratikleşme ve yönetimde yenilik adımları egemeni çeşitli tavizler vermeye zorlamış olsa da bu adımlar monarşinin önünü tıkamama amacıyla olmuştur. Cumhuriyet ilan edilince saltanat kaldırılmış olmasına rağmen hilafet belirli bir süre daha varlığını sürdürmüştür.

1.4.2. Parlamenter Sistem

Orta Çağ'ın Birleşik Krallığı'nda kralın sınırsız ve hesapsız hareket alanı nedeniyle krala karşı bir direnç oluşmuştur. Bu direncin ilk ve en belirgin adımı 1215 yılında ilan edilen Magna Carta'dır. Sınırsız olan egemenin yetkilerinin

sınırlandırılması ve yetkilerin halkın temsilcilerinden oluşan bir parlamento'ya devri parlamenter sistemin doğmasını sağlamıştır. Bu hükümet biçimi, uzun zaman diliminde şekil almıştır (Teziç, 2016, s. 504). Kral ile parlamento mücadelesi sistemin gelişim sürecine pozitif yönde ivme kazandırmış, karşıtların otorite mücadelesi bugünkü anlamıyla parlamenter sistemi yaratmıştır (Büke, 2016, s. 229). Dolayısıyla parlamenter sisteminin Birleşik Krallık topraklarından doğduğu görülmektedir. Bugünkü haliyle ilk olarak Fransa'da adlandırılmasına rağmen isim kökeni Latince "parlamentum"dan Türkçeye ve yabancı dillere geçmiştir (Yıldız, 2018, s. 99). Bugün, büyük ölçüde Avrupa ülkelerinde görülmekle birlikte, dünyanın farklı coğrafyalarında uygulanmaktadır. Parlamenter sistemin bir sonucu olarak değerlendirebileceğimiz koalisyon hükümetleri de pek çok ülkede yaygın olarak görülmektedir (Strom, Müller & Smith, 2010, s. 318).

Gerçekleştirilen genel seçimler, parlamentonun oluşumu için başvuru yöntemidir. Parlamentoda elde edilen çoğunluk, yürütme aygıtının siyasi desenini tasarlamaktadır. Muhalefette kalan partiler ise demokrasinin önemli unsurları olan muhalefet etme, iktidarın denetlenmesi, iktidarın varsa çözemediği sorunlara çözüm üretilmesi, bir sonraki seçimler için halkın gözü önünde çalışılması gibi araçlara sahiptir (Efe, Kemahlı & Kotan, 2015, s. 157). İktidar da muhalefet de parlamentodan kaynaklandığından ötürü bu sisteme "parlamenter" yakıştırması yapılmaktadır. Bakanlar kurulunun başkanı olan başbakan hem diğer bakanlar gibi seçilmiş bir vekil olmaktan kaynaklı olarak kurulun diğer üyeleriyle eşit hem de bir partinin genel başkanı olmaktan kaynaklı olarak üstün konumdadır (Bağce, 2017, s. 7). Ancak bakanlar kurulu üyelerinin parlamento dışından seçildiği örnekler de mevcuttur².

Parlamenter sistemin anavatanı olan İngiltere'deki uygulama biçimi genel hatlarıyla şu şekildedir (Lijphart, 1999, s. 10-20):

- Yürütme aygıtı tek partili bir yapılanmadır.
- Bakanlardan oluşan kabine, devletin idaresi noktasında tek hakim güçtür.

² Türkiye Cumhuriyeti hükümetlerinde TBMM dışından seçilerek yer almış bakanların listesi ve çalışmaları için bkz:

https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_erisim.ParlamentoDisindanAtanmis

- İngiltere siyasetinde iki büyük parti bulunmaktadır: Muhafazakâr Parti ve İşçi Partisi. Ülkede faaliyet gösteren pek çok siyasi parti bulunmasına rağmen hâkim konumda yalnızca iki parti vardır ve iktidar yetkisi bu iki parti arasında seçimden seçime geçiş yapmaktadır
- Çoğunlukçu bir sistem anlayışı bulunmaktadır.
- Parlamantonun çıkar grupları ile etkileşimi bulunmaktadır. Çeşitli kararların alınmasında sendikalar, meslek örgütleri gibi farklı gruplarla etkileşim kurulmaktadır.
- Üniter ve merkezi bir hükümet anlayışı bulunmaktadır.
- Yasama yetkisinde Avam Kamarası etkilidir ve bu nedenle yasama gücü tek bir noktada toplanmıştır. Lordlar Kamarası kanunları geciktirmek gibi bir güce sahip olsa da bu büyük ölçüde mali faturaların geciktirilmesi ile ilgilidir.
- Anayasal esneklik bulunmaktadır. Yazılı bir anayasa olmadığından, devlet aygıtlarının esnek çalışma alanı mevcuttur.
- Anayasal bir zemin bulunmadığından ötürü anayasadan kaynaklı bir yargı denetimi mekanizması da bulunmamaktadır.
- Merkez bankası yürütme organı tarafından kontrol edilmektedir.

Bu noktada Türk tipi başkanlık sistemi düşünüldüğünde farklılıkların anlaşılması açısından şu detaylar öne çıkmaktadır: Türk tipi başkanlık sisteminde yürütme tek partili bir yapıdadır. Ancak seçim öncesi gerçekleştirilen ittifak anlaşmaları neticesinde meclisteki parti çeşitliliği artmıştır. Yürütme tek partili olmasına karşın yürütmeyi elde edebilmek için farklı siyasi partilere milletvekilliği imkanı sağlanmıştır. İngiltere'dekine benzer şekilde Türk tipi başkanlık sisteminde çoğunlukçu bir anlayış bulunmaktadır. Bu çoğunlukçu anlayışın sonucu olarak uzlaşma ve anlaşma yerine yeri geldiğinde devlet başkanı meclis aritmetiğini değiştirebilmek adına seçimleri herhangi bir şarta bağlı olmaksızın yenileyebileceği bir hakka sahiptir. Çıkar grupları meselesinde ise Türkiye'de yürütme organı çıkar gruplarıyla iç içe denilemese de etkileşim halindedir. Asgari ücretin belirlenmesinde tespit komisyonunun yürütme lehine çoğunluğa sahip olması dikkate değer bir durumdur. T.C. Merkez Bankası (MB) anayasal olarak bağımsız bir kuruluştur. Ancak MB başkanının belirlenmesinde, görevden alınmasında ve politikaların tespitinde cumhurbaşkanının direkt etkisi olduğuna dair işaretler bulunmaktadır ve bu yönüyle İngiltere'deki uygulamaya benzerlik göstermektedir.

İngiltere'nin durumu tam anlamıyla bir parlamenter sistem değildir. İngiltere bir sonraki başlıkta ifade edileceği gibi parlamenter monarşinin anavatanıdır.

1.4.3. Parlamenter Monarşi

Parlamenter monarşi, sınırlı monarşi, anayasal monarşi ve meşruti monarşi şeklinde de adlandırılmaktadır. Hem parlamento hem de monarkın bulunduğu durumları ifade etmek için kullanılmıştır (Gözler, 2017a, s. 53). Halk tarafından seçimle işbaşı yapan bir hükümet bulunmakla birlikte bir hanedan mensubunun “baş kişi” olduğu ülkelerde parlamenter monarşiden söz edilebilmektedir (Turan, 2018, s. 47). Hali hazırda Belçika, Danimarka, Hollanda, İngiltere, İspanya, İsveç, Japonya, Lüksemburg ve Norveç parlamenter monarşi uygulamasında öne çıkan ülkelerdir (Gözler, 2017a, s. 53). Sistemin kökü, İngiltere'ye ve hatta Magna Carta'ya dayanmaktadır. Magna Carta, bilindiği üzere kralın yetkilerini kısıtlayan siyasi bir sözleşmedir. Bireylerin hak ve özgürlükleri kadar kralın yapabilecekleri ve yapamayacaklarını da içeren bir metindir (Dinçkol, 2021, s. 884). Ancak Magna Carta da değişimlere uğramıştır. Her ne kadar ilk hali 1215 yılında yazılmış olsa da 1216, 1217 ve 1225 yıllarında değişikliklere uğramıştır. 1215 tarihli belgenin Papa III. Innocent tarafından hükümsüz olduğunun ifade edilmesi üzerine metin değiştirilerek yeniden yayınlanmış, 1215 yılında Kral Yurtsuz John ile başlayan süreç, 1225 yılında Kral III. Henry ile tamamlanmış ve Magna Carta son halini almıştır³ (Maitland, 1908, s. 15; Dinçkol, 2021, s. 884).

Farklı ülkelerdeki uygulama biçimlerinde farklı nitelikler bulunsa da genel itibarıyla seçimle oluşturulan bir parlamento ve geçmişten getirdiği kutsallığı üzerinde taşıyan ancak sembolik bir konumu bulunan kral veya kraliçe bulunmaktadır. Fas'taki uygulama biçiminde kral “İnananların Komutanı” unvanına sahiptir (Temelat, 2013, s. 97). İngiltere'de de benzer bir dini motif bulunmaktadır. Hanedanın resmi mezhebi olan Anglikanizm'in kilisesinin başında tahtta oturan kral ya da kraliçe bulunmaktadır. Bu siyasi ve dini birliktelik Birleşik Krallık'ta 1571 tarihinde yayınlanan metin ile gerçekleşmiştir ve metnin 20.maddesine göre kilise ritüellerini ve seremonilerini belirleme gücü kraliçededir (Şahin, 2000, s. 152). Devlet yönetiminde hükümdar, parlamentonun önüne geçememektedir.

³ Farklı tarihlerde yayınlanan metinlerin tam halleri için bkz: İngiltere Ulusal Arşivi: <https://www.nationalarchives.gov.uk/education/resources/magna-carta/>

Halkın temsilcilerinden oluşan meclis tarafından kabul edilen bir teklif monarşinin başı tarafından veto edilmemektedir⁴ (Ertaş, 2020, s. 481).

Osmanlı devletinde 1877’de gerçekleştirilen seçimlerin sonucunda meclis oluşturulmuş ve parlamenter monarşiye örnek olabilecek bir uygulamaya geçilmiştir (Altan, 2017, s. 92). Bu uygulama, genel anlamda padişahın kendi arzusu değil, parlamenter monarşinin uygulandığı diğer ülkelere benzer şekilde çeşitli sosyal grupların baskısı sonucunda gerçekleşmiştir.

1.4.4. Tek Parti Rejimi

Tek parti rejimi, adından da anlaşılacağı üzere ülke yönetiminde tek bir siyasal partinin yegâne yetkili olma durumunu ifade etmektedir. Genel itibariyle demokratik bir düzenin hüküm sürdüğü dönemlerde ortaya çıkan partiler, çeşitli yollarla iktidara ulaştıklarında diktatörlüğe benzetilebilecek bir niteliğe bürünebilmektedirler (Duverger, 1970, s. 335). Tek parti yönetimlerinde ülkeyi yöneten parti, geçmişin demokratik ikliminde doğmakta, ancak çeşitli yollarla iktidar makamına ulaştığında otokratik bir niteliğe bürünmektedir. Zaman içerisinde halkın partiye ve onun yönetim anlayışına olan bağı azaldığında halkı kontrol altında tutabilmek amacıyla, daha da önemlisi halkı parti ideolojisinde tutabilmek amacıyla askeri aygıtların kullanılması gibi bir durum ortaya çıkabilmektedir (Sakai, 2013, s. 12). Halk, yönetime katılıyormuş gibi gösterilmeye çalışılabilir ve bu amaçla tek partinin milletvekillerinin belirlenmesi için seçim yolu tercih edilebilmektedir. Bu durumda seçimler yurt genelinde parti propagandası ve parti törenleri şeklinde gerçekleşmektedir (Duverger, 1962, s. 114). Ancak tek parti iktidarları sadece demokratik bir düzen sonrasında değil, antidemokratik bir düzen sonrasında da ortaya çıkmışlardır. Tek parti iktidarlarına bakıldığında, genel itibariyle kendinden önce başka bir dikta yönetiminin var olduğu, kurulu bir dikta yönetiminden başka bir dikta yönetimine geçişte kullanılan bir rejim olduğu görülmüş, tek parti yönetiminin ardından demokrasi kurulma olasılığının askeri yönetimin kurulma olasılığına kıyasla daha düşük olduğu tespit edilmiştir (Magaloni & Kricheli, 2010, s. 125).

⁴ İngiltere’de kralın/kraliçenin veto hakkı bulunmasına rağmen bu hak kullanılmamaktadır.

Birinci Dünya Savaşı'nın ardından Nazi Almanyası'nda, Mussolini İtalya'sında ve Sovyet Rusya'sında tek parti rejimleri kurulmuştur (Demirci, 2008, s. 103). Birinci Dünya Savaşı'nın ardından dünyada adı daha gür duyulmaya başlayan bu yönetim anlayışı, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan 1946 yılına kadar hüküm sürmüştür⁵. Türkiye'deki tek parti yönetimi ile Birinci Dünya Savaşı sonrasında Almanyada, İtalya ve Rusya'da uygulanan tek parti yönetimleri arasında birtakım farklar bulunmaktadır. Türkiye'deki uygulama biçimi ulusun bütününe kapsaması, ırkçılık veya sol-sağ düşmanlıklarının olmaması ve karşıtları ortadan kaldırma niyetinin olmayışı, bir an önce tek partili sistemden kurtulma girişimlerinin varlığı gibi nedenlerden ötürü yukarıda adı sayılan ülkelerdeki tek parti rejimlerinden ayrılmıştır (Akşin, 1992, s. 249).

Tek parti rejimleri tek tip değildir. Kendi içinde farklı niteliklere göre üçe ayrılmaktadır (Yanık, 2003):

- 1) Otoriter tek parti rejimleri ulusal, ekonomik ve siyasal açıdan kalkınmayı sağlamak amacıyla modernleşmeyi önceleyen bir yapıda olmuşlardır. 1923-1946 arası Türkiye bu ayrıma örnektir.
- 2) Totaliter tek parti rejimleri bir yaşam biçimi, dünya görüşü, hayat felsefesi, toplum anlayışı taşımışlar ve bunu topluma dayatma çabasında olmuşlardır. Belirli bir sistematiği olduğu düşünülen bir dünya görüşünü öne sürerek halkı idare etmişlerdir. Nazi Almanyası ve Mussolini İtalyası bu ayrıma gösterilebilecek örneklerdir.
- 3) Karmaşık tek parti rejimleri kendi içinde ikiye ayrılmaktadır:
 - a) Hâkim parti adıyla anılan bu sistemde iktidara ulaşmak amacıyla yarışan birden çok parti vardır ancak içlerinden biri, aldığı oy oranıyla diğer partilerin bir hayli üzerinde konumlanmaktadır.
 - b) Hegemonyacı parti sisteminde birden çok parti bulunmakla birlikte bu partiler arasında bir rekabet veya iktidara ulaşma niyeti yoktur. Yönetimde kontrol sahibi olan bir parti ve ona adeta uydu gibi bağlı olan birden çok parti bulunmaktadır. Çin Halk Cumhuriyeti bu alana örnektir.

⁵ Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ve Serbest Cumhuriyet Fırkası girişimleri çok partili hayata geçiş çabalarıdır. Ancak devamlılık sağlayamamışlardır. Bu sebepten Türkiye'de tek partili demokrasi 1920 ile 1946 arasında yaklaşık 26 yıllık bir maziye sahiptir.

Türkiye Cumhuriyeti Kasım 2002’den bu yana tek parti tarafından yönetilmiştir. 2015 yılında çok partili ve kısa süreli bir seçim hükümeti haricinde yaklaşık 20 yıllık süre içerisinde AK Parti iktidarda olmuştur. 20 yıllık süreç değerlendirildiğinde Türkiye hakim parti sistemine yakındır. İktidara ulaşmak amacıyla pek çok parti çabalamış ancak bir parti aldığı oy oranlarıyla diğer partilerin üzerinde konumlanmıştır.

Bugün itibariyle Çin’de dokuz adet siyasi parti bulunmaktadır. Aralarında herhangi bir rekabet yoktur ve her biri iktidarda olan Çin Komünist Partisi’ni desteklemektedir (China’s Political Party System: Cooperation and Consulation, 2021). Çin, liberal düşüncelerin yer almadığı bir ülkedir ve yönetim sistematğine ilişkin tartışmalar bulunmaktadır. Liberal ve demokrat fikirlerin kökleşmediği bir ülke olmasından dolayı, gerçekleştirilecek bir rejim değişikliğinin toplumsal refahı negatif etkileyebileceğine yönelik değerlendirmeler yapılmıştır; *“Demokratikleşme, Çin’i daha açık, barışçıl ve ilerici bir aktör yapmaktan ziyade, ortalama bir insana daha yüksek bir ses hakkı vererek, Çin toplumundaki daha muhafazakâr, gerici ve yabancı düşmanı unsurları güçlendirebilir”* (Ji & Jiang, 2019, s. 13). Küba ve Kuzey Kore gibi tek partili ve bir anlamda izole bir sistemle yönetilen ülkelerle pozitif ilişki kurmayıp daha açık ve halkından meşruiyet talep eden bir sisteme evrilme arzusunu 17. Merkez Komite Toplantısı’nda deklare eden Çin’in yönetim anlayışı üzerine tartışmalar devam etmektedir (Li, 2009, s. 11).

1.4.5. Yarı Başkanlık Sistemi

Fransa temelli olan bu hükümet yapısının başkanlık sistemi ve parlamenter sistem arasında bir noktada yer aldığı düşünülmektedir (Demirkanoğlu, 2021, s. 420). Bir orta yol niteliğine maruz kalan bu uygulama biçimi hem başkanlık sisteminden hem de parlamenter sistemden belirli özellikler aldığı için “melez” olarak da adlandırılmıştır (Erdoğan, 2013, s. 222). Bilindiği üzere başkanlık sistemleri yürütme gücünü tek bir noktada -hatta tek bir kişide- toplamakta ve yürütme aygıtını yasamaya karşı değil doğrudan halka karşı sorumlu bir işleyiş mekanizmasına bağlı kılmaktadır. Yarı başkanlık sisteminde ise yürütme yetkisi sadece tek bir kişinin üzerinde değil aynı zamanda bakanlardan oluşan kabinede de bulunmakta, kabine oldukça yetkili ve yetkilerini kullanma noktasında etkin bir konumda durmaktadır. Bu yönüyle bakıldığında yarı başkanlık sistemiyle

parlamenter sisteme daha yakın bir devlet aygıtı geliştirilmiş gözükmekteyse de başkanlık sisteminden tam anlamıyla kopuk değildir. Halk tarafından seçilen bir devlet başkanı, seçimlerle oluşturulmuş bir meclis ve bu meclisin üyelerinden oluşturulan bir hükümet yarı başkanlık sisteminin temel ayaklarını oluşturmaktadır (Shoesmith, 2003, s. 232).

Türkiye Cumhuriyeti 2014 seçimlerinin ardından yarı-başkanlık benzeri bir anlayışa geçiş yapmıştır. Halkın seçtiği bir cumhurbaşkanı, yine genel seçimlerde halkın belirlediği bir meclis ve mecliste en çok koltuğu elde eden partinin genel başkanının cumhurbaşkanı tarafından başbakan olarak atandığı bir devlet anlayışı uygulanmıştır. Bu nedenlerden dolayı Türkiye'nin 2014-2018 arasındaki süreçte Shoesmith'in ifade ettiği yarı-başkanlık tasvirine uyduğu görülmektedir.

Klasik yarı başkanlık uygulamalarında hükümet başkanının yani başbakanın belirlenmesinde devlet başkanı kısıtlı veya sınırlı değildir (Protsky, 2005, s. 724). Ancak genel uygulamaya bakıldığında, yarı başkanlık sisteminin uygulandığı ülkelerde yapılan genel seçimlerin sonucunda en yüksek oyu alan siyasi partinin genel başkanı hükümeti kurmakla görevlendirilmiştir⁶. Bu uygulama, iktidarın devlet başkanı ve başbakan arasında paylaşıyor oluşunu arka plana atmamaktadır. Devlet başkanının halk tarafından seçilmesi, devlet başkanının başkanlık sistemini andıran yetkilere sahip olması ve yürütme yetkisiyle donanmış bakanlardan ve başbakandan oluşan bir hükümetin varlığı ülkenin yarı başkanlık sistemiyle yönetildiğini gösterir unsurlar olarak tanımlanmıştır (Duverger, 1980, s. 166).

Ciddi anayasal yetkilerle donanmış olan devlet başkanı ile parlamento destekli başbakan arasında idari ve siyasi bir paylaşım bulunmaktadır (Okşar, 2011, s. 336). Devlet başkanının iç ve dış siyasette ön planda rol alıp belirleyicilik taşımasına rağmen başbakan sorumluluk ve siyasi denge konularında dengeleyici bir makamda oturmaktadır (Turan ve Caner, 2021, s. 100). Dengeye ilişkin Fransa

⁶ Fransa Anayasası'nda başbakanın herhangi bir usul ifade edilmeksizin cumhurbaşkanı tarafından atandığı anlaşılmaktadır (m.8). Benzer bir yaklaşım Rusya Anayasası'nda da bulunmaktadır (m.83). Ukrayna'da ise parlamentodaki bir koalisyon grubunun önerisi başbakanın belirlenmesinde etkili olmaktadır (m.83). Yarı başkanlık sisteminin uygulandığı bu üç ülkede de başbakanlar değil, devlet başkanları iç ve dış siyasette daha ön planda durmaktadırlar. Genel izlenime göre yarı başkanlık sisteminin uygulandığı ülkelerde başbakanların isimleri dış ülke vatandaşları tarafından daha az bilinmektedir.

anayasasındaki şu husus gösterge niteliğindedir (m.8): Devlet başkanı parlamentodan istediğı ismi başbakan olarak atayabilmektedir ancak bakanların seçilmesi veya azledilmesi hususlarında başbakanın onayı gerekmektedir. Devlet başkanı ile mecliste çoğunluğu yakalayan partinin benzer siyasi eğilimlerde olması, idari atamalar ve devletin işleyişı noktasında pozitif bir ivmelenme kazandırabilecek iken devlet başkanının ve başbakanın farklı siyasi eğilimlerde olabileceğı durumlarda iç siyasette tıkanıklıklar ortaya çıkabilecektir. Cohabitation olarak adlandırılan ve Türkçeye “birlikte yaşama” olarak çevrilen durum, yürütmenin iki başında farklı siyasi eğilimlerin olması durumunda erken seçim tercihinin seçmeyip birlikte devleti yönetebilme çabası olarak adlandırılmaktadır. Fransa’da devlet başkanının anayasal olarak meclisi derhal seçime götürebilme yetkisi bulunmaktadır ancak meclisteki siyasi eğilimin kesin bir şekilde değışeceğinin garantisi bulunmamaktadır (Bilgin, 2016, s. 98). Dolayısıyla taraflar belirli bir süre birlikte yaşamak durumdadırlar. Aslında bu duruma benzer bir durum başkanlık uygulamalarında görülebilecek potansiyele sahiptir.

Devlet başkanlığı makamı ile meclisin farklı siyasi eğilimlere mensup kişilerce kontrol edilmesi belirli bir süre birlikte yaşama zorunluluğunu gerekli kılmaktadır. Bu noktada siyasi çekişmeler nedeniyle devlet işlerinin aksamasına yol açan siyasilerin yapılacak ilk seçimlerde halk tarafından cezalandırılması gibi bir senaryo gerçekleşebilir gözükmektedir. Tam tersi de mümkündür; devlet işlerinin aksamaması adına daha ılımlı bir çizgide politika üreten siyasilerin yapılacak ilk seçimlerde halk tarafından ödüllendirilmesi mümkün olabilecektir.

1.4.6. Dünyadan Bazı Örneklerle Başkanlık Sistemi

Başkanlık sisteminin tek bir tanımı, tek bir uygulama metodu ve tek bir çerçevesi yoktur. Farklı ülkeler başkanlık sistemini farklı şekilde uygulamaya koymuşlardır. Örneğın bir ülkede devlet başkanının meclisi dağıtması yasal bir hak olarak karşılanırken, başka bir ülkede böylesi bir hakkın devlet başkanının elinde olması doğru değerlendirilmemiştir. ABD ve Arjantin özelinde iki farklı başkanlık sisteminin aktarılacağı bu başlıkta, Fransa’daki yarı başkanlık uygulamasının temelinden de bahsedilmiştir.

Başkanlık sistemini benimseyen ülkeler büyük oranda Amerika ve Afrika kıtalarında yoğunlaşmıştır. Amerika kıtasındaki bu yaygınlığın nedeni ABD etkisi

ile ilişkilendirilmiştir. Diğer yandan, başkanlık sistemi ile yönetilen ülkelerin ekonomik, askeri ve insani gelişmişlikleri farklılık arz etmektedir. Bu durum, başkanlık sisteminin nasıl uygulandığı, yetki paylaşımı, denge-denetleme mekanizmasının etkinliği gibi hususlarla ortaya çıkmaktadır. Nihayetinde başkanlık sistemi ile yönetilen ülkelerin listesi aşağıdaki gibidir.

Tablo 1.1: Başkanlık Sistemi ile Yönetilen Dünya Ülkeleri

ABD	Afganistan	Angola	Arjantin
Azerbaycan	Belarus	Benin	Bolivya
Brezilya	Burundi	Çad	Dominik
Ekvator	Ekvator Ginesi	El Salvador	Endonezya
Gine	Guatemala	Güne Kore	Güney Sudan
Honduras	Kazakistan	Kenya	GKRY
Kolombiya	Komor	Kongo	Kosta Rika
Liberya	Malavi	Maldivler	Meksika
Nikaragua	Özbekistan	Palau	Seyşeller
Sirre Leone	Sudan	Surinam	Şili
Tacikistan	Türkmenistan	Uganda	Uruguay
Fildişi Sahilleri	Filipinler	Gambiya	Gana
Mikronezya	Mozambik	Myanmar	Nijerya
Venezuela	Zambiya	Zimbabve	

Kaynak: Bağce, H. E. (2017). Parlamenter ve Başkanlık Sistemiyle Yönetilen Ülkelerde Gelir Dağılımı Eşitsizliği ve Yoksulluk. *İnsan&İnsan Dergisi*, (11), 9

1.4.6.1. ABD’deki Başkanlık Sistemi

Başkanlık sistemi denildiği zaman akla gelen ilk ülke ABD’dir. Çünkü başkanlık sisteminin ilk ortaya çıktığı, sistemin doğduğu, modelin yaratıldığı ülke ABD’dir. Yaşanan iç savaşın ardından birliğini sağlayan ABD, farklı kaynaklarda yeryüzünün en güçlü demokratik yapısının ortaya çıkış noktası olarak nitelendirilmiştir (Vile, 2007, s. 1). Bu şekilde nitelendirilmesinin nedeni, başkanlık sisteminin tarihsel bir süreç sonucu değil, ortaklaşa bir fikir birliği sonucu, günün şartlarına ve mevcut durumun gerekliliklerine göre şekillenmiş olmasıdır (Kuzu, 2017, s. 15). ABD anayasasının 200 yıldan eski bir anayasa olması ve özünün ciddi şekilde korunması, güç ile istikrar arasındaki pozitif bağlantıyı açığa çıkarmaktadır.

ABD’de devlet başkanı dört yılda bir seçilmekte ve yalnızca iki dönem görev yapabilmektedir. Yürütme erkini “Başkan” temsil etmekte ve yürütme görevini yerine getirmektedir. Yasama organı olan Kongre ise iki ayaklıdır: Senato ve

Temsilciler Meclisi'nden meydana gelmektedir Temsilciler Meclisi 435, Senato ise 100 üyeden oluşmaktadır. Temsilciler Meclisi üyeleri iki yılda bir yapılan seçimlerle oluşturulmakta (m.1/b.2), Senato üyeleri ise altı yılda bir yapılan seçimlerle oluşturulmakta ama her iki yılda bir üçte biri yenilenmektedir (m.1/b.3). ABD anayasasına bakıldığı takdirde her iki yapının görev ve yetki sınırları gözlenmektedir. Buna göre Temsilciler Meclisi; para getirici hususlarda kanun teklifi sunmak (m.1/b.7), impeachment (suçlama, suçlandırma) (m.1/b.2), devlet başkanının seçiciler kurulunca seçilememesi durumunda başkanı seçmek (12. değişiklik) gibi görevleri vardır. Senato ise devlet görevlilerinin yargılamak (m.1/b.3), başkan tarafından imzalanan uluslararası anlaşmaların imzalanmasına onay vermek (m.2/b.2), devlet makamlarına görevli atanmasında tavsiye ve onay vermek (m.1/b.3) gibi yetkilere sahiptir. İki yapının birleşmesinden oluşan Kongre ise çok daha geniş yetkilere sahiptir ve temel nitelikte olanlar şöyle sıralanabilir (m.1/b.8): Vergileri toplamak, borç almak, ithalat ve ihracatı düzenlemek, madeni para basmak, savaş ilan etmek, ordu oluşturmak, ordu güçlerinin yönetimi için kararlar almak, ulusal risk altında iken milis kuvvetleri göreve çağırmak, milis kuvvetler oluşturmak, karar verilen hususların uygulanabilmesi ve kararların yerine getirilebilmesi için düzenlemeler yapmak şeklinde yetkilere sahiptir.

ABD'de devlet başkanının seçim şekli pek çok hususta olduğu gibi kendine özgü bir nitelik taşımaktadır. Öncelikle "seçiciler kurulu"nun nasıl meydana geldiğinden bahsetmekte yarar vardır. Her eyalet için bir kontenjan belirlenmiştir. Örneğin Texas eyaleti 38, California eyaleti 55, Kansas eyaleti 6 kontenjana sahiptir. Bir eyalette en yüksek oyu alan parti, o eyaletin tüm kontenjanlarını doldurmaktadır. Son seçimde Donald J. Trump'ın partisi Cumhuriyetçi Parti Texas eyaletinde en yüksek oyu alarak 38 üyeyi seçiciler kuruluna gönderebilmiştir. Joseph R. Biden'ın partisi Demokrat Parti ise California eyaletinde en yüksek oyu alarak 55 üyeyi seçiciler kuruluna gönderebilmiştir (FEC, 2020 General Election Result, 2020). Seçiciler kurulu 538 üyeden oluşmaktadır. Salt çoğunluğu elde eden parti (270 üye) başkanın seçilmesini sağlamaktadır. Buradan da anlaşılacağı üzere ABD'de başkan adaylarının amacı, ülke genelinde en fazla oyu yakalamak değil, en fazla seçiciler kurulu delegesi kazanmaya çalışmaktır.

ABD’de Temsilciler Meclisi üyeleri iki yılda bir, Senato üyeleri de iki yılda bir yapılan seçimlerle yenilenmektedir. Bu durum ABD’de devlet başkanı ile Kongre’nin farklı siyasal partilerden oluşabileceğini ortaya koymaktadır. Bu noktada başkanlık sisteminin denge argümanı önem kazanmaktadır. Taraflar sistemi kilitleyebilecekleri gibi devletin ve halkın yararı için dengeli bir şekilde devam etmeyi tercih edebilmektedirler. Başkan’ın partisi, Temsilciler Meclisi ve Senato’da çoğunluğu oluştursa dahi başkanlar politikalarını gerçekleştirebilmek için gerçekleştirdiği politik girişimlerine destekçi bulmak için ikna yeteneklerine başvurumaktadırlar (Mezey, 2013, s. 21).

ABD’de devlet başkanının görev, yetki ve sınırlarına bakıldığında;

Veto hakkı: Temsilciler Meclisi ve Senato tarafından çıkarılan bir yasa tasarısı onay için devlet başkanına gelmektedir. Başkan, tasarımı onaylayabilmekte veya veto hakkını kullanarak tasarının tekrar görüşülmesini sağlayabilmektedir. Temsilciler Meclisi ve Senato ayrı ayrı üçte iki oy oranı ile yasa tasarısını olduğu gibi kabul ettiği takdirde ilgili yasa tasarısı başkanın veto yetkisine bağlı olmaksızın yürürlüğe girebilmektedir (m.1/b.7).

Başkan, ordunun başkomutanı olarak nitelendirilmektedir (m.2/b.2)

Başkan, devlete karşı suç işlemiş olan suçluları affetme yetkisine sahiptir (m.2/b.2).

Başkan, anlaşmalar yapmak, üst düzey devlet görevlilerini atamak, Yüksek Mahkeme yargıçlarını belirlemek gibi yetkilere sahiptir ancak tüm bu yetkilerini kullanırken Senato’nun onayına muhtaçtır (m.2/b.2).

Devlet başkanı, görev yaptığı süre içerisinde maaşı arttırılamayacak ve azaltılamayacaktır, bunun yanında başka herhangi bir ücret de alamayacaktır.

Bir kişi ancak iki defa başkan seçilebilecektir (22. değişiklik).

Bütçe, çift taraflı bir sürecin sonucunda ortaya çıkmaktadır. Bütçe hazırlığında yasama ve yürütme iş birliği kurmaktadır. Kongre, önce bütçenin hazırlanmasında sonra da uygulama aşamasında denetlemeye yetkilidir (Türer ve Çeliker, 2019, s. 278). Politikalarını uygulamak isteyen başkan, Kongre’nin

onayına muhtaçtır ve bu sebepten Kongre ile her koşulda iyi geçinmek durumundadır. Ayrıca bütçe hazırlığı yürütmeye bağlı Yönetim ve Bütçe Ofisi'nde gerçekleştirilmektedir (Gözler, 2010, s. 579).

Senato'ya başkanlık eden başkan yardımcısı ise ABD'nin yedek başkanıdır. Eski ABD başkanlarından Woodrow Wilson, başkan yardımcılığı makamının konumu konusunda belirsizlik olduğunu düşünmüştür. Wilson'a göre ne Senato için ne de yürütme aygıtı için çok büyük bir önem barındırmayan yardımcılık makamı, başkanın ölümü veya görevden bir şekilde uzak kalması durumlarında başkanlığı yürütmek için hazır bulunmaktadır (Wilson, 2011).

1.4.6.2. Arjantin'deki Başkanlık Sistemi

Başkanlık sisteminin uygulandığı bir diğer ülke olan Arjantin, bir Latin Amerika ülkesidir. 19.yüzyılda yazılan Arjantin anayasası, ABD anayasasının bir kopyasıdır (Malamud, 2001, s. 16). 1853 Anayasası'nın ABD'ye yakınlığı kabul edilmekle beraber ülkedeki yargılama açısından da bir yakınlık olduğu görülmüştür. Bunun ciddi göstergesi Arjantin'de anayasalar yorumlanırken ABD'deki içtihatlardan yararlanılmış olmasıdır (Cheibub, Elkins ve Ginsburg, 2011, s. 1710). Bu benzerliğin ABD etkisinin bir sonucu olduğu değerlendirilse de Arjantin tipi başkanlık sistemini ABD'den ayıran nitelikler mevcuttur. Arjantin'de devlet başkanını güçlendiren ve anayasal kurumların üzerine koyan hiper-başkanlık modeli uygulanmaktadır. 1853 anayasasında “ulusun en yüksek başkanı” olarak devlet başkanının tanımlanması, çeşitli idari ve yönetsel organlar arasındaki dengeyi bozabilecek bir hüküm olarak değerlendirilmiştir (Levaggi, 2010, s. 83). 1994'te yaşanan anayasal reform çalışmaları ülkede bazı değişimleri beraberinde getirmiştir (Negretto, 1998, s. 24). ABD'dekine benzer bir şekilde Temsilciler Meclisi adından bir meclis bulunmaktadır ve yine ABD'deki yapıya benzer bir şekilde gelir getirici hususlarda Temsilciler Meclisi sorumluluk sahibidir. Bunun yanı sıra meclis, askere alım ile ilgili kararları da verebilmektedir (m.52) Dört yıl için seçilen milletvekillerinin yarısı iki yılda bir yenilenmektedir (m.50). Bu durum milletvekillerinin ve partilerinin iki yıllık performansının halk tarafından değerlendirilmesine imkan vermektedir. Yasamanın bir diğer kolu ise Senato'dur. Senatörler altı yıl için seçilmekte ve her iki yılda bir üçte bir oranında yenilenmektedirler (m.56). Senato'nun başkanı, devlet başkanının yardımcısıdır ve

oy kullanma hakkı yoktur; yalnızca Senato’da gerçekleşen bir oylamada eşitlik durumunun olması halinde oy kullanarak bir tarafın kazanmasını sağlayabilmektedir (m.57).

Temsilciler Meclisi ve Senato’nun birleşiminden oluşan Kongre ise daha geniş yetkilere sahiptir. Temel olarak şu yetkilerden bahsetmek mümkündür (m.75): İthalat ve ihracat vergileri koymak, ulusal gümrük konusunda yasa çıkarmak, borç almak, millete ait toprakların kullanımı veya satışı konusunda karar vermek, bütçenin ve kaynakların belirlenmesi, kamu yatırımlarının onaylanması veya reddi, sınır güvenliğini sağlamak, para basmak, yürütmeye; savaş ve barış yetkisi vermek, bütçe ile ilgili kurallar koyma yetkisi vermek.

Arjantin devlet başkanı, vergilendirme konularında, seçim ve siyasi partilerin tabi olduğu sistem ile alakalı konularda kararname çıkarabilmekte, yasa tekliflerini veto edebilmekte, meclislerde üçte iki çoğunlukla kabul edilen yasaları mecburen onaylamakta, Yargıtay’ın rızası ile Yüksek Mahkeme’nin üyelerini atamakta, çeşitli devlet görevlilerini atayabilmekte, silahlı kuvvetlerin başkomutanlığını üstlenmektedir (m.99).

Arjantin’de bir de bakanlar kurulu ve başbakan bulunmaktadır. Bakanlar kurulunun; bütçeyi hazırlamak, devlet başkanının verdiği görevleri yapmak, Kongre toplantılarına katılıp tartışmalara dahil olmak gibi görev ve yetkileri vardır (m.100). Ayrıca her iki meclisten alınan üye tam sayısının salt çoğunluğu ile bakanlar kurulu görevden alınabilmektedir (m.101).

1.4.6.3. Fransa’daki Yarı-Başkanlık Sistemi

Başkanlık sistemi ve parlamenter sistemin birbirine adapte edildiği bir sistem olan yarı-başkanlık sistemi devlet başkanı, hükümet ve parlamento arasında denge ve etkileşim yolu oluşturmaya çalışmıştır (Canas, 2004, s. 98). Fransa’dakine benzer bir şekilde yarı-başkanlık sistemini Rusya, İran, Suriye, Ukrayna, Portekiz, Polonya, Cezayir ve Sırbistan başta olmak üzere pek çok ülke benimsemiştir (Bağcı, 2017, s. 9).

Fransa’da yasama görevini yerine getiren iki organ bulunmaktadır: Millet Meclisi ve Senato. Millet Meclisi 577 vekilden oluşmakta, Senato ise 348 senatörden meydana gelmektedir. Anayasa’da belirtildiği üzere Senato, Fransa’daki

yerel yönetim birimlerinin temsilini sağlamaktadır (m.24). Milletvekilleri tarafından mali hususlar ile alakalı yasa tasarıları ve sosyal güveliğin finansmanı ile alakalı yasa tasarıları Millet Meclisi'ne, yerel yönetimler ile alakalı hususlardaki yasa tasarıları ise Senato'ya verilmektedir (m.39). Millet Meclisi ve Senato'nun birleşiminden doğan parlamento üyeleri ve başbakan yasa teklifi verme hakkına sahiptirler ve yasa teklifinin niteliğine göre Millet Meclisi veya Senato tercih edilmektedir (m.39).

Cumhurbaşkanı, bakanlar kurulunun da başkanıdır ve başbakanı atama ile görevden alma yetkisine sahiptir (m.8, m.9). Fransa'daki yönetim sisteminin diğer pek çok ülkeden ayrılan önemli bir noktası, cumhurbaşkanının yasa tasarılarını ve yasa tekliflerini, anlaşmaları ve kamuyu ilgilendiren çeşitli tasarıları referanduma götürme hakkının bulunmasıdır. Anayasa madde 11'de düzenlenen bu husus, yarı-başkanlık sisteminin sadece başkanlık ve parlamenter sistemleri kaynaştıran bir sistem olmadığını, özellikle Fransa'da temsili demokrasi ile doğrudan demokrasi gibi iki demokratik katılım şeklini de kaynaştırmakta olduğunu göstermektedir. Her ne kadar referandumların doğrudan demokrasi yönü tartışmalı olsa da temsili demokrasi yapısının içerisindeki bu seçenek, demokratik toplum yapısına olumlu anlamda hizmet etmektedir.

Cumhurbaşkanı, Millet Meclisi'ni feshetme hakkına sahiptir ancak başbakanın ve meclis başkanlarının görüşünü alması gerekmektedir (m.12). Millet Meclisi'nin de güven oylaması yaparak başbakan ve bakanlardan oluşan hükümeti düşürme yetkisi vardır (Gül, Kamalak & Sallan Gül, 2017, s. 112). Diğer ülkelerde olduğu gibi Fransa'da da cumhurbaşkanı, silahlı kuvvetlerin başkomutanıdır (m.15). Cumhurbaşkanının veto ettiği yasa teklifi parlamentoda salt çoğunluk ile kabul edilirse, cumhurbaşkanı yasayı onaylamak mecburiyetindedir. Başbakanın atadığı bakanlardan ve cumhurbaşkanının atadığı başbakandan oluşan hükümet, ulusal politikayı belirlemede görevlidir (m.20), ulusal savunmadan Başbakan sorumludur ve kendisi, yasaların uygulanmasını sağlamakla yükümlüdür (m.21). Fransa'da cumhurbaşkanı halk tarafından beş yıl için seçilmektedir ve siyaseten sorumsuz bir niteliği bulunmaktadır (Coşkun ve Davut, 2013, s. 187). Diğer yandan başbakan ve bakanlardan oluşan hükümet ise Millet Meclisi'ne karşı sorumlu bir niteliğe sahiptir ve daha önce de belirtildiği üzere güvenoyu ile

düşürülebilmektedir. Anlaşılacağı üzere başkanlık sisteminin niteliği olan güçlü cumhurbaşkanı ile parlamenter sistemin niteliği olan hükümetin meclise karşı sorumluluğu yarı-başkanlık modelinde birleştirilmiştir. Halkın oyu ile seçilen ve güvenoyunu halktan alan bir cumhurbaşkanı ile meclisin seçtiği ve güvenoyunu meclisten alan kabinenin uyum içerisinde ilerleme çabası yarı-başkanlık sisteminin yürütme aygıtını meydana getirmektedir.

2. TÜRKİYE’NİN BAŞKANLIK SİSTEMİNE GEÇİŞİ

2.1. Tarihsel Süreçte Türkiye’de Hükümet (1923-1982)

Türkiye, cumhuriyetin kurulmasından günümüze kadar olan süreçte farklı hükümet biçimlerini ve meclis yapılarını deneyimlemiş bir ülkedir. Bu başlık altında TBMM’nin açılmasından 1980 darbesine kadar olan süreçte hükümet ve meclis yapısına dar kapsamlı şekilde odaklanılmıştır.

Devletin farklı erklerinin kontrolünün tek bir mecliste toplandığı durumu ifade eden meclis hükümeti sistemi 20. yüzyılda Türkiye’nin gerçekleştirdiği ilk hükümet biçimidir. 16 Mart 1920’de İstanbul, İngilizler tarafından işgal edildikten sonra Mustafa Kemal Atatürk yurdun çeşitli illerine haber göndermiş, İstanbul hükümetinden bağımsız olacak şekilde Ankara’da bir meclis kurulmasını istemiştir. İstanbul’un işgal altında olması, bu talebin arkasındaki en büyük neden olmuştur. Çünkü işgal edilmiş bir şehirde devlet işlerinin yürütülmesi, işgal edilmemiş bir şehre kıyasla çok daha zordur. Ankara’da toplanması planlanan bu meclis, daha sonra kurucu meclis unvanına da kavuşmuştur. Mustafa Kemal Atatürk’ün çağrısıyla yurdun farklı yerlerinden Ankara’ya uzanan temsilciler, birinci meclisin temellerini atmıştır. 1920 yılında ilan edilen Büyük Millet Meclisi, aslında olağanüstü hal meclisi sıfatına sahip olmuştur. Bir savaş ortamında kurulmuştur. 2 Mayıs 1920’de kabul edilen “Büyük Millet Meclisi İcra Vekillerinin Suret-i İntihabına Dair 3 Sayılı Kanun” adına İcra Vekilleri denilen bir kurul oluşturmuştur. Bu kurul, bugünkü bildiğimiz anlamda bakanlar kuruluna denk düşmektedir. 20 Ocak 1921 tarihinde yürürlüğe giren Teşkilat-ı Esasiye Kanunu, İcra Vekilleri kurulunun varlığının devamlılığını ve hatta güçlendirilmesini yasal zemine yerleştirmiştir. Buna göre Teşkilat-ı Esasiye’nin 2. maddesinde yer alan “*İcra kudreti ve teşri salahiyeti milletin yegane ve hakimi mümessili olan büyük millet meclisinde tecelli ve temerküz eder*” ifadesi ile 3. maddesinde yer alan “*Türkiye devleti Büyük Millet Meclisi tarafından idare olunur ve hükümeti ‘Büyük Millet Meclisi Hükümeti’ unvanını taşır*” ifadesi açık bir şekilde meclis hükümeti sisteminin faaliyette olduğunu ilan etmiştir. Mustafa Kemal Atatürk’ün kuvvetler birliğinden yana bir tutumu olduğu düşünüldüğünde, kurulan meclisin kuvvetler birliği zemininde yükseldiği ve meclis hükümet sisteminin benimsendiği anlaşılmıştır (Özbudun, 1985, s. 485).

Kurulan mecliste benimsenen kuvvetler birliği fikrinin birincil kanıtı, meclis reisi Mustafa Kemal Atatürk'ün 1 Aralık 1921 tarihinde mecliste yaptığı konuşmada söyledikleridir. Bu konuşmasında Mustafa Kemal Atatürk şöyle demiştir:

“Hakikatte efendiler, tabiatda efendiler, alemde efendiler, taksim-i kuva yoktur. Yani irade-i milliye ile ifade ettiğimiz kuvvette taksim-i kuva yoktur. Milli hakimiyet, yasama kuvveti değil, bu kuvvetin üzerinde tecelli eder. O ise yürütme kuvvetine aittir... Her şey kanun yapmakla ibaret değildir. Bilakis her şey o kanunları tatbik etmek ve ettirmekten ibarettir. Tatbik eden, icra eden; karar verenden daima daha kuvvetlidir.” (Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, c. 1, s. 213).

Mustafa Kemal Atatürk'ün kuvvetler ayrılığına karşı olan bu duruşu hakkında literatürde çeşitli çalışmalar yapılmıştır⁷.

Meclis, önce halk tarafından seçilen temsilcilerle bir araya gelmiş, sonrasındaysa vekillerin arasından bir İcra Vekilleri Heyeti oluşturulmuştur. Heyetin oluşumu başlangıçta mecliste yapılan seçimler neticesinde gerçekleşmiştir. Fakat Nazım Bey'in İçişleri Bakanı olarak seçilmesinin ardından Mustafa Kemal Atatürk'ün bir müdahalesi söz konusu olmuştur. Nazım Bey, yabancı devlet adamlarıyla görüşmeler gerçekleştiren bir meclis üyesi olduğu için bazı soru işaretlerine sebep olmuştur (Atatürk, 2019, s. 672). Nazım Bey'in İcra Vekilleri Heyetine girmesinden sonra mecliste yeni bir karar alınmıştır. Bu karara göre, İcra Vekilleri Heyetine seçilebilmek için meclis reisinin belirlediği isimlerden olmak şartı getirilmiştir. Fakat bu uygulama fazla uzun soluklu olmamış, meclis reisinin seçimler üzerindeki etkisi 1922 yılında kaldırılmış ve yeniden meclis çoğunluğu tek söz sahibi olarak seçimleri gerçekleştirmeye devam etmiştir (Gözübüyük ve Killi, 1957, s. 90).

Demokratik ülkelerde meclis hükümeti sisteminin uzun süreli devam ettiğine rastlanmamıştır. İsviçre, gerçekleştirdiği çeşitli reformlarla bunu mümkün kılabilen tek ülke olarak öne çıkmıştır. Çünkü meclis hükümeti sistemi, kuvvetlerin tek bir merkezde toplanmasını gerekli kılmakta, bu gereklilik, güç yanlış ellere

⁷Mustafa Kemal Atatürk'ün kuvvetler birliği ve ayrılığına ilişkin düşüncelerinin irdelendiği çalışmalar için bakınız:

Orhan, Ö. (2014). “Türkiye’de Rousseau Algısına Eleştirel Bir Bakış: Atatürk Rousseau’dan Etkilenmiş Miydi?” *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 17, 215-236.

Yazıcı, S. ve Yazıcı F. (2011). “Tarihsellik ve Kuramsallık Arasında: 1921 ve 1924 Anayasalarında Kuvvetler Birliği/Ayrılığı Tartışması.” *Bilig*, 59, 235-254

geçtiği takdirde diktatörlük ve anarşi ortamını yaratabilme potansiyeli taşımaktadır (Özbudun, 1985, s. 481).

TBMM hakimiyetindeki Türkiye, kuruluştan 1924 anayasasına kadar meclis hükümeti sistemiyle, 1924 anayasası ile birlikte meclis hükümeti sisteminden uzaklaşarak parlamenter sisteme yakın bir modelle yönetilmeye başlamıştır. Aslında 1924 anayasası ile uygulamaya geçen yönetim anlayışı tam anlamıyla parlamenter sistem olmasa da bazı konular bakımından parlamenter sisteme benzemiştir. Hükümetin kuruluşu ve güvenoyu alma zorunluluğu, cumhurbaşkanının özellikleri, hükümetin ortak sorumluluğu ve bakanların kişisel sorumluluğu, meclisin çıkardığı kanunlar üzerinde cumhurbaşkanının sadece geciktirici veto yetkisine sahip olması gibi unsurlar nedeniyle 1924 anayasası parlamenter sisteme yakın bir modeli ifade etmekte ancak oluşturulan modelde yasama lehine güç sağlanmış olduğundan dolayı kuvvetler ayrılığına dayanan kesin bir parlamenter sistemden söz edilememektedir (Anayurt, 1997, s. 682-688). Belirli bir ölçüde güç merkezi meclis olsa da cumhurbaşkanlığı makamında yer alan isimlerin karizmatik liderlik unsurları taşımaları nedeniyle yazılı metinlerde tasavvur edilen cumhurbaşkanı ile gerçekleştirenler arasında fark olduğu değerlendirilmiş, politikaların belirlenmesinde cumhurbaşkanı etkili olmuştur (Kahraman, 2007, s. 153; Taşdöğen, 2015, s. 3; Metin & Ünal, 2022, s. 495).

27 Mayıs 1960 tarihinde gerçekleşen darbe, cumhuriyetin gördüğü ilk askeri darbe niteliğindedir. Bu darbe, getirdiği anayasal yenilikler ve götördükleri açısında oldukça önemlidir. Literatürde üzerinde çokça tartışılmıştır. Darbe sonrası birtakım devlet kurumları üzerinde ciddi değişimler yapılmış, 1961 anayasası marifetiyle yeni ve özerk devlet kurumları düzenlenmiş, hükümet yapısı değiştirilmiştir. Kanunların anayasaya uygunluğunun denetimi için Anayasa Mahkemesi (AYM) kurulmuştur. 15 üyeden oluşan AYM'nin sadece 2 üyesinin cumhurbaşkanı tarafından atanacağı hükme bağlanmıştır. Cumhuriyet Senatosu oluşturulmuştur. Yatırımların ve planlamanın önemine atfen Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) adında bir devlet kurumu tesis edilmiştir. Üniversite ve Türkiye Radyo Televizyon Kurumu'nun (TRT) herhangi bir siyasi eğilimin etkisinde kalmaması için anayasal çerçevede özerk kurumlar haline gelmesi sağlanmıştır. Rektör dahil üniversite organlarının üniversite içerisinde yapılan seçimlerle belirleneceği ifade edilmiştir.

1961 anayasasında kuvvetler ayrılığı ilkesi gereği cumhurbaşkanının partisiyle olan fiili ilişkisi kesilmiştir (m. 95). Bu hususlardan Devlet Planlama Teşkilatı'nın tesis edilmesi, çeşitli yatırım ve harcama işlemlerinin bürokrasi tasarrufuna alınması olarak ve hükümet merkezli değil “*devlet merkezli bir ekonomik politika süreci*”nin başlangıcı olarak yorumlanmıştır (Başkan, 2022, s. 190). Değişim ve yenilik alanlarından olan cumhurbaşkanının partisiyle fiili ilişkisinin kesilmesi ve AYM'nin kurulması aslında benimsenmekte olan yeni hükümet biçiminin işaretleridir. Bu hükümet biçiminin adı yumuşak kuvvetler ayrılığına dayanan parlamenter sistemdir.

Bir hükümet biçiminin parlamenter sistem çerçevesine girebilmesi için geçerli olan iki koşul bulunmaktadır: Yürütme aygıtı olan hükümetin üyelerinin meclis içerisinde seçilmesi ve yürütme aygıtının içinden çıktığı meclise hesap verebilmesi gerekmektedir (Çağlar, 2017, s. 113). Bu hususlar doğrultusunda parlamenter sistemi tesis eden 1961 anayasası ile mecliste belirgin bir çeşitlilik ortaya çıkmıştır. 1960 darbesi sonrasında yapılan ilk seçimde 26. hükümet kurulmuştur. Bu hükümeti farklı kılan detay Türkiye Cumhuriyeti tarihinin ilk koalisyonu olmasıdır. Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) ile Adalet Partisi (AP)'nin koalisyonunda başbakanlığı İsmet İnönü yapmıştır.

Halk oylaması sonucu kabul edilen 1961 anayasası ile 1) kuvvetler ayrılığı kabul edilmiş 2) yargı bağımsızlığı anayasa ile temin edilmiş 3) çift meclisli yapıya geçilmiş 4) yürütmenin faaliyetlerinin denetimi Danıştay'a verilmiştir. Bu maddelerden en dikkat çekici olan Cumhuriyet Senatosu'nun kurulmasıdır. 1961 anayasasında şöyle bir ifade yer almıştır: “*Türkiye Büyük Millet Meclisi, Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosundan kuruludur*” (m.63). TBMM, iki meclisin bir araya gelerek kurduğu bir yapı olarak tanımlanmış, Senato'nun çeşitli yetkilerle yasama sürecine etki etmesi sağlanmıştır. Senato'nun kendi başına gerçekleştirebileceği görev ve yetkileri şunlardır: Soru, yazılı soru, genel görüşme. Senato, hükümet veya tek tek bakanlarla bu yollar sayesinde etkileşim kurabilmiştir. Bunların yanında bir de Millet Meclisi ile birlikte yerine getirilen

görev ve yetkiler vardır: Senato üyeleri yasa teklifi verebilmiş, yasaların çıkmasında ve anayasa değişikliği teklifinde söz sahibi olabilmışlardır⁸.

Meclis ve hükümet yapısı üzerinde belirleyici olan darbe yönetimi, bazı noktalarda doğrudan devlet yapısına etki etmiştir. Örneğin meclisin iki partili bir yapıda olması temel amaç noktalarından birisidir. Asker güdümlü iki parti siyaset sahnesine çıkarılmıştır. Sağ kanadı temsilen Milliyetçi Demokrasi Partisi ve sol kanadı temsilen Halkçı Parti kurulmuştur. Her ne kadar iki partili sistem temel amaçlardan biri olsa da Anavatan Partisi Kasım 1983 genel seçimlerine girmeyi başarmıştır. Böylece 1980 darbesi sonrası gerçekleşen ilk seçimlerde üç farklı siyasi parti yarışmıştır.

Süleyman Demirel 12 Kasım 1979'dan 1980 darbesi gerçekleşene kadar başbakanlık görevini yürütmüştür. Darbeden 9 gün sonra, 21 Eylül 1980 tarihinde asker kökenli Bülend Ulusu'nun başbakanlığında partiler üstü olarak nitelendirilen 44. hükümet kurulmuştur (Çavuşoğlu, 2007, s. 185). Turgut Özal, 44. hükümette başbakan yardımcısı olarak görev almıştır.

1982 anayasası, 1961 anayasasına kıyasla çok daha sert, kuralcı, sıkı ve otoriter bir anlayış sunmuştur. Siyasi partilerin kapatılması, siyasilere getirilen siyaset yasakları, siyasete girmek isteyen isimlere yönelik veto engelleri darbe sonrası süreçte uygulanmıştır (Kömürcü, 2010, s. 10; Özçelik, 2011, s. 82). Bu uygulamalar nedeniyle 12 Eylül rejimi sürecinde siyasal liberalizm var olamamıştır. Diğer yandan 24 Ocak Kararları ile başlayarak iktisadi liberalizmin uygulandığı görülmüştür (Yaşlı, 2011, s. 159).

1980 darbesinin gerçekleştirilme sebeplerine incelendiğinde, 1961 anayasası ile tesis edilmiş olan parlamenter sistemde bazı eksiklikler olduğu ve bundan ötürü ülkenin çeşitli siyasi krizlere girdiği ifade edilmiştir (Gül, 2017, s. 124). Darbe sonrasında oluşturulan 1982 anayasası, parlamenter sistemin devam etmesini sağlamış ancak yürütme aygıtını güçlendirilmiştir. Cumhurbaşkanı'nın sorumsuzluğu, yürütme görevinde cumhurbaşkanı'nın da söz sahibi olması gibi hususlar nedeniyle cumhurbaşkanı sembolik bir makam olarak değil yürütmenin bir

⁸ Cumhuriyet Senatosu'nun faaliyetleri ve çalışma prensibi hakkında detaylı bilgi için: Özgişi, T. (2011). *Türk Parlamento Tarihinde Çift Meclis: Cumhuriyet Senatosu Örneği (1960-1980)*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi.

parçası olarak tanımlanmıştır. 1980 darbesinin ardından çift meclisli yapıya son verilmiş, üniversite rektörlerinin atanmasında yetki cumhurbaşkanına devredilmiş, ülkenin milli güvenliği açısından söz sahibi olan Milli Güvenlik Kurulu (MGK) daha da sağlamlaştırılmış, hükümetten yetkililer ile üst düzey askeri personel MGK aracılığıyla belirli dönemlerde toplantılar yapmaya kanunen yönlendirilmiştir⁹.

Her ne kadar darbe faaliyeti demokrasiye karşıt bir durum olsa da darbeyi gerçekleştirenler darbe sonrası süreçlerde uzun soluklu askeri yönetim veya diktatörlük yönetimi uygulamalarından yana olmamışlardır. Türkiye, bu yönüyle Batı'daki demokrasi-darbe ilişkisi anlayışından ayrılmıştır. Çünkü demokrasi, sivil yönetimlerin uzlaşısı ve anlaşmasıyla ayakta kalır ve darbeler demokratik düzenin düşmanıdır. Türkiye'de sivil yönetimlerin uzlaşma ve anlaşma konusunda sıkıntılar yaşaması siyasi krizlerin baş göstermesine, ülke yönetiminin aksamasına ve netice olarak da ordunun darbe yaparak yönetimi devralmasına giden yolda önemli bir neden olmuştur. Darbenin ardından askeri diktatörlüğün kalıcı olmaması ordunun bir tercihidir ve bu alanda Türkiye, Batı'nın demokrasi-darbe ilişkisindeki yaygın algısına aykırı bir örnek teşkil etmiştir (Karpaz, 2020, s. 286).

1961 anayasası, mecliste baskın gelen çoğunluğun bütün ulusal egemenliği temsil ettiği meclis hükümeti anlayışına bir karşı duruş olmuştur. Çoğunluğa sahip olanın diğer kesimler üzerinde tahakküm kuramaması 1961 anayasasının detaylarından birisidir. 1982 anayasası ise daha otoriter bir anlayışla ortaya çıkmış, daha otoriter bir devlet aygıtı tasavvur etmiştir. Devlet Denetleme Kurulu gibi çok önemli bir kurulun başkanının belirlenmesi, Yükseköğretim Kurumu (YÖK) üyelerinin belirlenmesi, HSYK üyelerinin belirlenmesi gibi konularda ve hatta Anayasa Mahkemesi üyelerinin atanması süreçlerinde cumhurbaşkanını güçlendirmiştir (Soysal, 1984, s. 17).

2.2. Türkiye'de Başkanlık Sistemine Giden Yol

Bu başlık altında ilk olarak Türkiye'de başkanlık sistemine ilişkin öncül söylemlere yer verilmiş, Türkiye'de cumhurbaşkanının seçimle iş başına gelmesini

⁹ Aslında MGK yeni bir kurum değildir. Farklı adlarda ve yapılarda 1933 yılında temelleri atılmış ve günümüze ulaşmıştır. Kurulun genel sekreterliği görevini 1928'den 2004'e kadar üst düzey askeri komutanlar gerçekleştirmiştir. Ancak 1 Ekim 2004 itibarıyla sivil isimler sekreterlik makamına getirilmeye başlanmıştır. 1 Ekim 2004'ten bugüne hiçbir askeri üye MGK genel sekreterliği yapmamıştır (mgk.gov.tr).

sağlayan 367 Krizi ve 2007 referandumunu incelenmiş, son olarak da halk tarafından ilk kez cumhurbaşkanının seçildiği 2014 Cumhurbaşkanlığı seçimine değinilmiştir.

2.2.1. Türkiye’de Başkanlık Sistemine İlişkin İlk Söylemler

Başkanlık sistemi söylemi Türkiye’de yeni bir söylem değildir. Demirel, Özal, Türkeş gibi Türkiye siyasetinde önemli yeri olan siyasetçiler başkanlık sistemi tartışmalarına olumlu veya olumsuz bakış açılarıyla katılmışlardır. Akademik anlamda başkanlık sistemine dair ilk hamlenin ise Burhan Kuzu’dan geldiği görülmektedir. 1997 yılında yayınlanan “Türkiye için Başkanlık Sistemi” adlı kitabında Kuzu, ABD’yi merkez alarak başkanlık sistemini anlatmaya çalışmıştır. Türkiye’de başkanlık sistemine geçilmeden önce, başkanlık sistemine olumlu bakan siyaset ve akademi mensuplarının önemli bölümü, Latin Amerika ülkelerindeki negatif uygulamalara da dikkat çekmişlerdir. Yazılı kaynaklar, ABD’yi örnek olarak gösterirken, Latin Amerika ülkelerini çeşitli sebeplerden ötürü kötü örnek olarak nitelemişlerdir.

Süleyman Demirel Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü, Milletvekilliği, Adalet Partisi Genel Başkanlığı, Doğru Yol Partisi Genel Başkanlığı, Başbakanlık ve Cumhurbaşkanlığı yapmış bir siyasetçidir. 1965-1980 yılları arasında aralıklarla altı defa 1991-1993 yılları arasında ise bir defa olmak üzere toplam yedi farklı hükümette başbakan olarak yer almıştır¹⁰. Bunun yanı sıra ordu tarafından iki defa başbakanlıktan uzaklaştırılmasıyla da bilinmektedir. Bu sebepler nedeniyle Demirel, yürütmenin güçlü bir yapıda olması gerektiğini düşünmüştür (Çolak ve Uzun, 2017, s. 206). Demirel’in üç girişimi vardır ki bu girişimler cumhurbaşkanının meşruiyetinin doğrudan halka devredilmesini içermektedir. 1974 yılında Demirel tarafından atılan ilk adım, cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi talebidir (İçener, 2015, s. 328). Çünkü 1974 yılında mecliste cumhurbaşkanının seçilemediği bir kriz ortamı oluşmuştur ve bu belirsizlik içerisinde Demirel, yetkinin halka devrini dillendirmiştir. İkinci girişim ise 1980 yılında gelmiştir. Yine mecliste cumhurbaşkanının seçilemediği bir ortam oluşmuştur. Böylesi bir ortamda Demirel, cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesine ilişkin tek maddelik anayasa değişikliği teklifi vermiş ancak reddedilmiştir (Eken & Doğan, 2021, s. 3). 1989 yılında Demirel üçüncü defa

¹⁰ Süleyman Demirel’in başbakan olarak görev aldığı hükümetler: 30. 31. 32. 39. 41. 43. 49.

cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi gerektiğini öne sürmüştür. O yıllarda Özal'a olan halk desteği azalmaya başlamışsa da Özal'ın Partisi ANAP, mecliste hala cumhurbaşkanını belirleyebilecek güçteydi. Azalmakta olan halk desteği sebebiyle genel seçimlerde önünü göremeyen Özal, meclis tarafından cumhurbaşkanı seçilerek bir üst makama çıkabilecekti. Bunu engellemek isteyen Demirel, cumhurbaşkanını seçme yetkisinin halkta olması gerektiğini belirtmiştir (Çolak & Uzun, 2017, s. 207). Ancak bu girişiminde de başarılı olamamış, kitlesel bir değişim dalgası yaratamamıştır. Özal ile olan bu çekişmenin haricinde Demirel, sistemsel şikayetlerini zaman zaman gündeme getirmiştir. Parlamenter sistemin halk iradesini yansıtmakta etkili olmadığını düşünen Demirel, tam anlamıyla başkanlık sistemi yanlısı olduğunu hiçbir zaman söylememiştir. Başkanlık sisteminin ABD dışındaki ülkelerde ihtilallere yol açtığını belirtmiş, başkanlık sistemine karşı olduğunu şu cümle ile açıklamıştır: *“Cumhurbaşkanını halk seçsin ama bu bir başkanlık sistemi olmamalıdır. Türkiye bunu götüremez.”* (Milliyet, 02.12.1990). Cumhurbaşkanlığı döneminde yaptığı bir meclis konuşmasında yine cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi gerektiğini ve cumhurbaşkanına meclisi fesih yetkisinin verilmesi gerektiğini ifade etmiştir (Meclis Tutanak Dergisi, 01.10.1999). Adeta yarı-başkanlığa özgü bu nitelikleri isteyen Demirel'in talepleri o dönemde yerini bulamamıştır (İpek, 2017, s. 71). Cumhurbaşkanlığı görevini yürüttüğü bir dönemde dört yılda üç hükümet onayladığından yakınan Demirel, parlamenter sistemin istikrarsız bir yönetim sunduğunu söylemiş ve sistemden vazgeçilmesi gerektiğini yine öne sürmüştür (Ayten, 2018, s. 73). Ancak siyaset sahnesinde yer aldığı yıllarda böylesi bir değişimi görememiştir.

Turgut Özal, tıpkı Demirel gibi önemli bir siyasetçidir. Ayrıca, yine Demirel gibi Özal da parlamenter sistemden zaman zaman şikayet etmiştir. Kendisinin başkanlık sistemi yanlısı olduğunu ortaya koyan en temel görüşü “reformist kişiliği” ile ilişkilendirilmiştir. Kendisinin Türkiye'ye başkanlık sistemini getirme arzusunun temelinde yatan iki neden vardır. Bunlardan ilki, 1971 sonrasında ABD'de Dünya Bankası'nda çalıştığı dönemlerde başkanlık sistemini tecrübe etmiş olması, ikincisi ise şahsının “reformist kişiliği” sebebiyle gerçekleştirmek istediği reformları parlamenter sistemde değil, başkanlık sisteminde daha kolay bir şekilde gerçekleştirebileceğini düşünmüş olmasıdır (İçener, 2015, s. 315). En başta Özal, parlamenter sistemlerin Türkiye gibi heterojen yapıları ayrıştırdığını

düşünmüştür. Buna karşılık olarak, çoğunluğun desteğinin arandığı başkanlık sisteminin daha bütünleştirici olduğuna inanmıştır. Üstelik heterojen yapıli toplumlarda başkanlık sisteminin daha verimli olacağını savunmuştur (Yılmaz, 2012). “Başkanlık sistemi, toplum yapısı biraz daha mozaik olan ülkeler içindir” diyerek sistemin Türkiye için uygun bir sistem olduğunu belirtmiştir (Milliyet, 17.11.1992). Özal, başkanlık sistemini savunurken bazı argümanlar öne sürmüştür. Bilindiğı üzere parlamenter sistemlerde bir partinin genel başkanı, %30 gibi oy oranları ile başbakan olabilmekte, çeşitli koalisyonlarla çok daha düşük oy oranına sahip olan isimler devlet yönetimine katılabilmektedirler. Ancak %50+1’in yakalanmaya çalışıldığı başkanlık sisteminde devlet başkanı hem ülkenin çoğunluğu tarafından seçilmekte hem de koalisyonlar belirli bir ölçüde geri plana atılmış olmaktadır. Özal’ın başkanlık sistemini savunurken kullandığı bir diğer argüman, bakanlar kurulu ile ilgilidir. 1993 yılında katıldığı bir televizyon programında seçim kaygısı olan bakanların verimli olmayacağını belirtmiş, bakanların bizzat milletvekilleri arasından seçilmesinin sakıncalı olabileceğini söylemiştir (32. Gün, 2020). Özal’ı başkanlık sistemini savunmaya iten başka bir neden ise parlamenter sistemin sebep olduğu “iki başlılık” halidir. Cumhurbaşkanı ve başbakanın herhangi bir konuda farklı fikirde olması, devlet politikasının belirlenmesinde zorluk yaratabilmektedir. Bunu Ermenistan’ın Karabağ’ı işgalinde tecrübe eden Türkiye, dönemin başbakanı Demirel ile Cumhurbaşkanı Özal arasındaki fikir uyuşmazlığını “iki başlılığın” bir sonucu olarak yaşamıştır. Karabağ’ın işgali sonrası Özal, Türkiye’nin bölgede etkin olmasını istemiş, Demirel ise bu yaklaşıma karşı çıkmıştır. Yaşanan anlaşmazlık Türkiye’nin dış politika hamlelerini belirlemede direncinin kırıldığı değerlendirilmesine neden olmuştur (Fendoğlu, 2012, s. 52). Özal, cumhurbaşkanı olduktan sonra parlamenter sistemin getirisi olan sembolik konumunu aşmış ve başkanlık sistemindeki devlet başkanı imajıyla hareket etmiştir (Fendoğlu, 2012, s. 55). Özal’ın başkanlık sistemi yaklaşımını eleştiren kesimler, Özal’ın arzusunun “başkancı sistem” olduğunu savunmuşlardır (Milliyet, 16.09.1990).

Türkiye’yi başkanlık sistemine götüren isim Recep Tayyip Erdoğan’dır. Ancak 1993 yılında Refah Partisi İstanbul İl Başkanlığı görevini sürdürdüğü günlerde başkanlık sistemine olumsuz bir bakış açısına sahip olduğunu göstermiştir. Başkanlık sistemini “Amerikan emperyalizminin tavsiyesi...” diyerek eleştirmiş,

başkanlık arzusunun bir özenti olduğunu belirtmiştir (Sever & Dizdar, 1993, s. 431). Erdoğan, başbakanlık makamına ulaştığında ise katıldığı bir televizyon programında başkanlık sistemi tartışmalarına dahil olmuş ve “...benim için ideali Amerikan modelidir.” (Milliyet, 21.04.2003) diyerek başkanlık sisteme pozitif yaklaşım göstermiştir. Sistem değişikliğine ilişkin ilk somut adım 24. yasama döneminde gelmiştir. Başkanlık sisteminin getirilmesi ve anayasa değişikliğinin yapılmasına ilişkin komisyon çalışmaları 24. yasama döneminde yürütülmüştür (Dertlioğlu & Yılmaz, 2020, s. 279). Ancak bu talepler muhalefet partileri tarafından reddedilmiş ve bu konuda uzun bir süre herhangi bir gelişme yaşanmamıştır (İba, 2016, s. 59). Bu dönemlerde AK Parti’nin ve Erdoğan’ın başkanlık sistemine geçilmesine ilişkin söylemlerinin en ciddi nedeni bürokratik oligarşidir (Fendoğlu, 2012, s. 47). Başkanlık sistemi, parlamenter sisteme göre yürütmeye daha fazla güç veren bir yapı sunabilmektedir. Bundan dolayı güçlü bir yürütme gücünün varlığı, daha hızlı bir karar alma mekanizmasına duyulan talep olarak değerlendirilmiştir.

2007 yılına gelindiğinde Türkiye’yi adeta gayri-resmi bir yarı-başkanlık sistemine götüren “367 Krizi” yaşanmıştır. Bu krize ilerleyen bölümlerde daha detaylı bir şekilde yer verileceğinden yalnızca neden ve sonuçlarıyla şunlar söylenebilir: Dönemin Yargıtay Onursal Başsavcısı Sabih Kanadoğlu, cumhurbaşkanlığı seçiminin yapılacağı meclis oturumunda toplantı yeter sayısının 367 olması gerektiği fikrini öne sürmüştür. Dönemin muhalefet partileri Anavatan Partisi ve Doğru Yol Partisi sürpriz bir şekilde cumhurbaşkanının belirleneceği genel kurul toplantısına katılmayınca kriz ortamı oluşmuş ve Türkiye bir erken seçim ile karşı karşıya kalmıştır. Erken seçim sonrası Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) meclise girmiş ve cumhurbaşkanının seçileceği genel kurul toplantısına katılarak “367 Krizi”nin aşılmasında etkili olmuştur (Çolak ve Uzun, 2017, s. 204). Yaşanan bu olaydan sonra AK Parti harekete geçmiş ve Türkiye’de 2007 anayasa değişikliğine ilişkin bir referandum düzenlenmiştir. “367 Krizi”nin aşılmasında etkili olan MHP, 2007 referandumunda “hayır” kanadında yer almış, Genel Başkan Devlet Bahçeli “hayır” oyu vereceğini ilan etmiştir (haberturk.com, 2007a). Gerçekleştirilen referandum sonucu kabul edilen değişiklik tekliflerinden en dikkat çeken husus, artık cumhurbaşkanının halk tarafından seçilecek olmasıdır. 2014 yılında Türkiye, ilk defa halk oylaması ile cumhurbaşkanı seçimine şahit olmuştur.

Erdoğan, cumhurbaşkanlığı görevini yerine getirdiği dönemlerde -tıpkı Özal gibi- sembolik olmaktan ziyade etkin ve aktif bir cumhurbaşkanı imajı çizmiştir. 2016 yılına gelindiğinde Erdoğan, “Türkiye’ye yakışan Türk tipi bir başkanlık sistemini devreye sokalım. Bu, Türkiye’ye çok daha hızlı bir şekilde kalkınma fırsatı verecektir, onun için bunu savunuyorum” (trthaber.com, 2016) demiştir. Özellikle 15 Temmuz 2016 tarihinde Fethullahçı Terör Örgütü (FETÖ)’nün yürüttüğü darbe girişimi, sonraki süreçte daha güçlü bir yürütme aygıtına duyulan isteği arttırmıştır. Nihayetinde 2017 yılında gerçekleştirilen referandum ile Türkiye resmen başkanlık sistemine geçmiştir. Her ne kadar “Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi” adında bir adlandırma yapılsa da uygulamadaki sistemin başkanlık sisteminin bir versiyonudur.

2.2.2. 367 Krizi ve 2007 Cumhurbaşkanlığı Seçimi

Türkiye’nin siyasi açıdan kilitlendiği bir an olan 367 Krizi, Türkiye’nin siyasal tarihinde yaşadığı eşi olmayan bir kriz ortamı yaratmıştır. Bu kriz ortamının Türkiye’yi getirdiği noktadan bahsetmeden önce, krize sebep olan unsurları belirtmek gerekmektedir.

Başkanlık sisteminden önceki uygulamaya göre yeni cumhurbaşkanı seçimi mevcut cumhurbaşkanının görev süresinin dolmasından otuz gün önce yapılmıştır. Vefat veya istifa durumlarında ise makamın boş kalmasından itibaren onuncu gün seçim çalışmalarına başlanmış ve otuz gün içerisinde süreç tamamlanmıştır. Her iki koşulda da cumhurbaşkanı meclisteki milletvekilleri tarafından belirlenmiştir. 1982 anayasasına göre seçim usulü şu şekilde düzenlenmiştir:

“En az üçer gün ara ile yapılacak oylamaların ilk ikisinde üye tamsayısının üçte iki çoğunluk oyu sağlanamazsa üçüncü oylamaya geçilir; üçüncü oylamada üye tamsayısının salt çoğunluğunu sağlayan aday Cumhurbaşkanı seçilmiş olur. Bu oylamada üye tamsayısının salt çoğunluğu sağlanamadığı takdirde üçüncü oylamada en çok oy almış bulunan iki aday arasında dördüncü oylama yapılır; bu oylamada da üye tam sayısının salt çoğunluğu ile Cumhurbaşkanı seçilemediği takdirde derhal TBMM seçimleri yenilenir.” (m.102).

Bir önceki anayasa olan 1961 anayasasına göre ise cumhurbaşkanının seçilme yöntemi şu şekilde belirtilmiştir: “...üye tamsayısının üçte iki çoğunluğu ile ve gizli oyla yedi yıllık bir süre için seçilir; ilk iki oylamada bu çoğunluk sağlanamazsa, salt çoğunlukla yetinilir.” (m.95). Ancak tartışma 1982 anayasası ile ilişkisi olduğundan 1961 anayasasının 367 krizine herhangi bir etkisi olmamıştır.

Türkiye Cumhuriyeti onuncu Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in görev süresi 16.04.2007 tarihinde bitmektedir. Ancak 1982 anayasası çerçevesinde bu tarihten otuz gün önce başlayan yeni cumhurbaşkanı seçimi çalışmaları mecliste ilerleme kaydedememiştir. Bunun tek nedeni 367 Krizi'dir. Yargıtay Onursal Başsavcısı Sabih Kanadoğlu tarafından ortaya atılan ve ardından meclisteki partilerden CHP ve Anavatan Partisi tarafından benimsenen bu tez, erken seçimle AK Parti'nin oylarını bir önceki seçime göre %12 arttırmasıyla ve Abdullah Gül'ün sadece dört ay gecikmeli olarak cumhurbaşkanı seçilmesiyle sonuçlanmıştır (Gözler, 2019a).

O dönemlerde AK Parti'nin mecliste 350'yi aşkın milletvekili yer almıştır. 27 Nisan seçimlerine kadar uygulanan yöntemle göre AK Parti yeni cumhurbaşkanını kolaylıkla belirleyebilecek konuma erişmiştir. Ancak ortaya atılan "367 Tezi" Abdullah Gül'ün seçilmesinin önündeki ciddi bir engel olarak ortaya çıkarılmıştır. 27 Nisan 2007 günü mecliste ilk tur oylaması gerçekleştirilmiş ancak "367 Tezi"ni doğru bulan CHP milletvekilleri ile Anavatan Partisi milletvekilleri 27 Nisan seçimli genel kuruluna katılmamışlardır. Meclis tutanaklarına göre 361 vekil ile yapılan oylamada Abdullah Gül 357 oy almış, 3 iptal, 1 de boş oy çıkmıştır (Meclis Tutanak Dergisi, 2007, 80). Abdullah Gül'ün haricinde bir diğer cumhurbaşkanı adayı olan Ersönmez Yarbay adaylıktan çekilmiş ve Abdullah Gül'ü desteklemiştir. Adaylıktan çekilirken muhalefet partilerinin benimsediği "367 Tezi"ni eleştirmiş ve bu tezi, azınlığın çoğunluğa tahakkümü olarak değerlendirmiş, demokrasilerde çoğunluğun dediğinin olduğunu ancak azınlığın da korunduğunu belirtmiştir (Meclis Tutanak Dergisi, 2007, s. 74).

En başta Sabih Kanadoğlu'nun, muhalefetin ve daha sonrasında Anayasa Mahkemesinin ve kimi hukukçuların temel düşüncesi, cumhurbaşkanının seçileceği oturumda en az 367 milletvekilinin bulunması gerektiği yönünde olmuştur. 367'den daha az vekil ile yapılan bir seçim oturumunun geçersiz ve anayasaya aykırı olduğu değerlendirilmesi yapılmıştır. 2017 yılında mülga olmadan önce 1982 anayasasının 102. maddesine göre "*Cumhurbaşkanı, TBMM üye tamsayısının üçte iki çoğunluğu ile ve gizli oyla seçilir.*" ifadesi tartışma konusunu oluşturmuştur. Necmi Yüzbaşıoğlu ve Süheyl Batum gibi hukukçular tıpkı Sabih Kanadoğlu gibi "367 Tezi"ni benimsemişlerdir; "*...üye tam sayısının üçte iki çoğunluğu ile seçilir...*"

hükümünü seçimlerin gerçekleşebilmesi için mecliste, üye tam sayısının üçte iki çoğunluğunun bulunması gerektiği şeklinde değerlendirmişlerdir (Acar ve Çelebi, 2012, s. 19). Bu değerlendirmeye göre cumhurbaşkanı ancak mecliste üçte iki, yani 367 vekilin katıldığı bir toplantı ile seçilebilmekte, 367 vekilin 367'sinin de oyunu alabilen aday cumhurbaşkanı seçilmekte, eğer ilk turda 367 oy alan bir aday çıkmazsa ikinci tura geçilmekte ve yine herhangi bir aday 367 oyu yakalayamazsa üçüncü tura geçilmekte, üçüncü turda üye tam sayısının salt çoğunluğu aranmakta ancak hiçbir aday bunu sağlayamazsa üçüncü turda en çok oyu alan ilk iki aday dördüncü tura çıkmakta, dördüncü turda hiçbir aday üye tam sayısının salt çoğunluğunu sağlayamazsa TBMM seçimleri zorunlu olarak yenilenmektedir.

“367 Tezi”nin yanlışlığına vurgu yapan hukukçu Ergun Özbudun “Cumhurbaşkanı, TBMM üye tamsayısının üçte iki çoğunluğu ile ve gizli oyla seçilir” ifadesinin cumhurbaşkanı seçimi için 367'nin toplantı yeter sayısı olarak değil, karar yeter sayısı olarak hükme bağlandığını, toplantı yeter sayısının, üye tam sayısının dörtte biri olması gerektiğini ifade etmiştir (Armutçu, 2007).

Mecliste CHP ve Anavatan Partisi “367 Tezi”ni kabul etmişler ve 27 Nisan seçimli genel kurula katılmamışlardır. “367 Tezi”nin kabul edilip edilmediği hususundan önce, alışlagelmiş uygulama gereği 1982 anayasasının hükmü olan ilk turda üçte iki çoğunluk aranmış ancak Abdullah Gül 357 oyda kalınca ikinci tura geçildiği ilan edilmiştir. İkinci tur için belirlenen tarih 2 Mayıs 2007 olmuştur. İlk turun ardından CHP konuyu Anayasa Mahkemesi'ne taşımış, “367 Tezi”ni öne sürerek cumhurbaşkanı seçiminin ilk turunun iptali için dava açmıştır (Özçelik, 2012, s. 2). Anayasa Mahkemesi sadece üç gün içerisinde başvuruyu değerlendirip karara bağlamış ve 9'a karşı 2 oyla 27 Nisan 2007 cumhurbaşkanı seçimi ilk turunu iptal etmiştir (Anayasa Mahkemesi, E: 2007/45, K: 2007/54). Anayasa Mahkemesi'nin verdiği karar incelendiğinde “Cumhurbaşkanı, TBMM üye tamsayısının üçte iki çoğunluğu ile ve gizli oyla seçilir.” ifadesinin toplantı yeter sayısı olarak değerlendirildiği ve “367 Tezi”nin geçerli olduğuna hükmedildiği görülmüştür.

Tüm bunların ardından 891 sayılı TBMM Kararı 458 kabul ile alınmış ve Türkiye bir erken seçim ile karşı karşıya kalmış, erken seçimin 22 Temmuz 2007 tarihinde yapılması planlanmıştır. Yapılan seçimlerin neticesinde AK Parti %46,58

ile 341 vekil, CHP %20,88 ile 112 vekil, MHP %14,27 ile 70 vekil, bağımsızlar ise 26 vekil kazanmışlardır (Yüksek Seçim Kurulu Kararı, 2007). 22 Temmuz 2007 seçimleri ile meclise giren MHP'nin cumhurbaşkanı seçimi için genel kurul toplantısına katılması ile “367 Krizi” aşılmıştır (Çolak ve Uzun, 2017, s. 204). 28 Ağustos 2007’de mecliste yapılan üçüncü tur oylamada üye tam sayısının salt çoğunluğunun üzerinde bir oy ile Abdullah Gül Türkiye Cumhuriyeti’nin on birinci cumhurbaşkanı seçilmiştir.

2.2.3. 2007 Anayasa Değişikliği ve Referandum

Referanduma götürülen ve halkın takdirine sunulan değişim maddeleri şu şekilde sıralanmaktadır:

- 1) Cumhurbaşkanı, TBMM tarafından değil, doğrudan halk tarafından seçilmesi,
- 2) Bir kişi en fazla iki dönem üst üste cumhurbaşkanı olabilmesi,
- 3) Cumhurbaşkanının görev süresi 7 yıldan 5 yıla düşürülmesi,
- 4) Milletvekillerinin görev süresi 5 yıldan 4 yıla düşürülmesi,
- 5) Meclisin her türlü kararında, seçimler dahil, toplantı yeter sayısının üye tam sayısının üçte biri olması.

2007 yılında yaşanan “367 Krizi”nin ardından öne sürülen anayasa değişikliği paketi, çeşitli maddeler ve devlet mekanizmasına etki edecek unsurlar barındırmıştır. Bu maddelerin arasında en önemlisi, cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi talebidir. Cumhurbaşkanını belirleme yetkisini meclisten alıp yetkiyi doğrudan halka vermeyi amaçlayan bu değişiklik maddesi; iki turlu seçim, bir kişinin en fazla iki defa cumhurbaşkanı olabilmesi, yirmi milletvekilinin yazılı teklifi ile cumhurbaşkanlığına aday olunabilmesi, son genel seçimde oyları toplamı yüzde 10’u geçen partilerin ortak aday çıkarabilmesi gibi detayları barındırmıştır. Diğer önemli değişim talebi ise “367 Krizi”nin çıkış noktası olan toplantı yeter sayısı ile alakalı olmuştur. Meclisin tüm işlemlerini üçte bir toplantı yeter sayısı ile yapacağı belirtilmiştir (Uluşahin, 2007, s. 29). Bunların haricindeki diğer değişim talepleri ise cumhurbaşkanının görev süresinin yedi yıldan beş yıla düşürülmesi, genel seçimlerin beş yılda bir yerine dört yılda bir yapılmasıdır. Bu değişiklik taleplerinin arasında yürütme gücüyle alakalı olan cumhurbaşkanının sınırları, şu şekilde düzenlenmiştir: Cumhurbaşkanının kırk yaşını doldurması,

yükseköğrenimini tamamlamış olması, milletvekili seçilme yeterliliğine sahip olması temel nitelikler olarak belirlenmiştir. Ayrıca cumhurbaşkanı seçilen bir adayın siyasi partisi ile ve meclis ile ilişkisinin kesilmesi gerektiği belirtilmiştir. Cumhurbaşkanının parti üyeliğinin son bulması bir tarafsızlık ibaresi olarak değerlendirilmekle beraber, partilerin aday çıkarabilmesinin tarafsızlık ilkesini zedeleyeceği yönünde eleştiriler yapılmıştır (Küçük, 2017a).

Referandum sürecinde “hayır” kanadı Cumhuriyet Mitingleri ile öne çıkmaya çalışmıştır. Yazılı basında yer alan ifadeleri temel alarak gerçekleştirilen bir çalışmada AK Parti’ye muhalif gazetelerin genelinde Cumhuriyet Mitingleri’ne geniş katılım, yüzbinler ve milyonlar şeklinde “çoğunluk” vurgusunun yapıldığı görülmüş, AK Parti’ye yakın olan gazetelerde ise Cumhuriyet Mitingleri’nin sessiz sedasız gerçekleştiği, mitinge katılanların marjinal bir grup olduğu ve mitinglerin önemsizliği vurgulanmaya çalışılmıştır (Aygün, 2008, s. 82). Dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan, Cumhuriyet Mitingleri’ne katılan vatandaşların sayısının abartıldığını, katılanların da “81 ilden bindirilmiş kıtalar” olduğunu söylemiştir (haberturk.com, 2007b). Farklı çalışmalarda Cumhuriyet Mitingleri için “neo-kemalist bir hareket”, “devletçi-milliyetçi Kemalistler” adlandırması yapılmıştır (Kabakçı, 2011, s. 99; Aslan, 2018, s. 35).

Ekim 2007 tarihinde yapılan halkoylamasında katılım %67,51 gibi düşük sayılabilecek bir oranda gerçekleşmiş, toplam 42.690.252 seçmenden 28.819.319 seçmen oy kullanmış, “evet” kanadı %68.95, “hayır” kanadı ise %31.05 oy oranı yakalamıştır. Halk tarafından yapılan tercihin ardından Türkiye, parlamenter sistemden sapmaya başlamış ve gayri resmi yarı-başkanlığa yakınlaşmıştır (Uluşahin, 2011, s. 31). Yürütmenin içeriğinde ve devlet mekanizmasında yaşanan değişimler “devrim niteliğinde” görülmüş ve meclisin yarattığı “vesayet fırtınası” 2007 referandumu ile dindirilmiştir (Menek, 2017, s. 127).

2007 referandumu propaganda sürecinde, halkoylamasına gidilirken sağlıklı bilgilendirme ve tartışma ortamının yaratılamadığı yönünde değerlendirmeler yapılmış, her iki kanat arasındaki temel tartışma noktalarından birinin bu husus olduğu tespit edilmiştir (TBMM Araştırma Merkezi, 2010, s. 149). Referandumlara ilişkin Venedik Komisyonuna ve Birleşmiş Milletlerin referandum kriterlerine bakıldığında, önde gelen kriterin “içerik bütünlüğü/konu bütünlüğü” olduğu

görülmektedir. Halkın reddetmek ve kabul etmek isteyebileceği maddelerin birlikte sunulmasının halkın istemediği maddeleri kabul etme mecburiyetinin doğmasına yol açmaktadır (Karadeniz, 2018, s. 62). 2007 referandumunun tartışma konularından biri olan bu husus “...(Seçmenlerin) *tek bir oyla beş farklı maddenin kabul veya reddetmek zorunda bırakılmaları...*” şeklinde eleştirilmiştir (TBMM Araştırma Merkezi, 2010, s. 149). Nihayetinde %68’i aşan bir oy oranıyla değişiklik teklifleri kabul edilmiş ve Türkiye yeni bir döneme giriş yapmıştır.

2.2.4. 2014 Cumhurbaşkanlığı Seçimi

2014 Cumhurbaşkanlığı seçimi pek çok yönden önem taşımaktadır. Cumhuriyet tarihinde halkın seçeceği ilk cumhurbaşkanının belirlenmesinin yanı sıra sosyal medyanın ciddi bir siyasal iletişim alanı olarak kullanılması, özellikle Recep Tayyip Erdoğan’ın kampanyalarında kullandığı logodaki din vurgusu, Erdoğan’ın propaganda süreci üzerinde dönemin ABD Başkanı Obama’nın seçim kampanyasının etkileri, CHP’nin Erdoğan’a rakip olarak öne sürdüğü adayın popülarite ve nitelik açısından eleştirilmesi gibi uzun tartışmalara konu olmuştur.

Adayların resmi olarak belirlenmesi ve açıklanması pek çok seçimde olduğu gibi bu seçimde de oldukça geç bir tarihte ortaya konulmuştur. Seçimin tarihi 10.08.2014 olarak belirlenmiştir. AK Parti Recep Tayyip Erdoğan’ı 01.07.2014’te, CHP ve MHP Ekmeleddin İhsanoğlu’nu 16.06.2014’te, Halkların Demokratik Partisi (HDP) Selahattin Demirtaş’ı 30.06.2014’te cumhurbaşkanlığına aday olarak duyurmuştur. Her ne kadar AK Parti ile HDP’nin adayları önceden tahmin edilmekte olsa da muhalefet kanadında “çatı aday” sıfatı ile kimin aday olacağı ancak İhsanoğlu’nun adının ortaya çıkması ile anlaşılmıştır. Adayların seçimlere oldukça yakın bir tarihte belirlenmesi adaylar üzerindeki yıpranma payını azaltma çabası olarak değerlendirmiştir. Türkiye’de gerçekleştirilmiş olan 2014, 2018 ve 2023 cumhurbaşkanlığı seçimlerine bakıldığında adayların seçimlere oldukça yakın bir tarihte belirlendiği görülmüştür. 2023 seçimlerinde Recep Tayyip Erdoğan’ın adaylığı kesin görülürken en yakın rakibi olan Kemal Kılıçdaroğlu’nun adaylığı seçimlere yaklaşık 2 ay kala duyurulmuştur. Sonuç olarak başkanlık sistemiyle birlikte adayların duyurulma süreçlerinin görece geç bir tarihe bırakılması yönünde bir geleneğin oluştuğu düşünülmektedir.

1982 anayasası cumhurbaşkanını tarafsız ve bütünleştirici bir devlet adamı olarak figüre etmiştir. 1982 anayasasının kabul edildiği halinde 101. maddede başlık olarak “Cumhurbaşkanının Nitelikleri ve Tarafsızlığı” ortaya konulmuştur ancak ortaya konulan bu ifade başkanlık sisteminin kabulü ile 2017 tarihinde ortadan kaldırılmıştır. Buna rağmen cumhurbaşkanının seçildikten sonra mecliste yemin ederken kullandığı ifadeler 2017’deki değişiklik paketinde yer almamış ve 1982’de uygulamaya konulan andiçme metni aynı kalmıştır.

Seçime iki gün kala AK Parti grup toplantısında Erdoğan İnönü’nün, Gürsel’in, Evren’in, Demirel’in ve Sezer’in de taraflı olduklarını vurgulamış ve “...*bu kardeşiniz seçilirse tarafsız cumhurbaşkanı olmayacağım...*” demiştir ancak ilerleyen zamanlarda iki tarafın bulunduğunu ve bu taraflardan birinin millet diğerinin ise devlet olduğunu, kendisinin millet tarafında yer alacağını belirtmiş ve “...*bu devlet tarih boyunca milletin devleti olmuştur...*” şeklinde bir açıklama getirmiştir (Çetin, 2014). Tarafsızlık ve tarafgirlik meselesine dair açıklamaların önemli olmadığını, Erdoğan’ı destekleyen vatandaşların desteklemeyenlere nazaran medyayı daha az takip ettiğini belirten ve bundan dolayı Erdoğan’ın elde ettiği başarıda yürüttüğü seçim kampanyasının etkili olmadığını değerlendiren bir görüş de bulunmaktadır (Özipek, 2014, s. 98).

Ekmeleddin İhsanoğlu, bir dönem İslam İş birliği Teşkilatı Genel Sekreterliği yapmış bir isimdir. Recep Tayyip Erdoğan karşısında “çatı aday” sıfatı ile yer almıştır ve cumhurbaşkanlığı seçimleri sonrasında iki dönem milletvekilliği görevinde bulunmuştur. Osmanlı, Türk, İslam tarihi ve bilimi üzerine akademik çalışmalar yapmıştır (Günergün, 1995, s. 23). Siyaseten Türkiye’de pek bilinir olmaması temel engellerden biri olarak değerlendirilse de CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu tarafından “Halk tanıdıkça sevecek” şeklinde bir yaklaşımla öne sürülmüştür (Çakırözer, 2014). Ancak halkın tanınması için altmış günden daha az bir zaman kalması tanınma süreci için bir dezavantaj olmuştur. İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı döneminden 2014’e kadar yaklaşık 20 yıldır bilinen ve tanınan bir isim olan Erdoğan’a karşı aday olarak çıkarılan İhsanoğlu’nun iki ay gibi bir sürede halk tarafından yeteri kadar bilinmesi ve tanınması mümkün olmamıştır. İhsanoğlu’nun seçimler sonucunda Erdoğan’ın gerisinde kalmasının

gerekçisi olarak şahsının seçmen zihninde konumlanma eksikliği yaşadığı gösterilmiştir (Karayel Bilbil & Çelikkol, 2015, s. 244).

Recep Tayyip Erdoğan'ın seçim kampanyası sürecinde kullandığı logo farklı bir tartışma konusu olmuştur. Logonun ABD Başkanı Obama'nın seçim kampanyasında kullanılan logoya benzediği değerlendirilmiştir (cumhuriyet.com.tr, 2014). Dönemin Maliye Bakanı Mehmet Şimşek ise logodaki sembolde Arapça "Muhammed" yazdığını ifade etmiştir (hurriyet.com, 2014). Bir diğer görüş ise logoda "e" harfinin bulunduğu ve bunun Erdoğan'ı temsil ettiği yönünde olmuştur (Parmaksız, 2017, s. 102). Ekmeleddin İhsanoğlu'nun seçim kampanyasında kullandığı logo ise "Ekmek için Ekmeleddin" şeklinde yansıtılmıştır ve "ekmek" hem gıda olarak yansıtılmaya çalışılmış hem de "Sevgi Ekmek, Bolluk Ekmek" şeklinde sloganlarla "ekmek" ifadesi bir fiil olarak kullanılmaya çalışılmıştır (Karayel Bilbil & Çelikkol, 2015, s. 244).

ABD Başkanı Obama ile Erdoğan'ın sosyal medyayı etkin bir şekilde kullanma pratikleri karşılaştırıldığında her iki liderin aktif bir sosyal medya kullanıcısı olduğu görülmüştür. Ancak aralarındaki temel farka odaklanıldığında Obama'nın sosyal medya için özel içerikler ürettiği görülmüş ancak Erdoğan'ın geleneksel medya için üretilen içerikleri sosyal medyada da kullandığı belirlenmiştir (Göksu & Güçdemir, 2015, s. 56). Ekmeleddin İhsanoğlu ise kendisini sosyal medyaya tanıtma kaygısıyla hareket etmiştir (Kasapoğlu, 2014). Ek olarak, 2014 cumhurbaşkanlığı seçiminde kullanıcıların örgütlenme ve mobilizasyonunu içeren paylaşımların oranının %17 olduğu tespit edilmiştir (Demirhan, 2017, s. 144).

Gerek logo konusunda gerekse medyayı kullanma konusunda Recep Tayyip Erdoğan'ın Obama ile karşılaştırılmasının arkasında yatan neden başkanlık sistemi ile ilişkilidir. 2014 seçimlerinde Türkiye'de ilk defa bir cumhurbaşkanı halk tarafından seçilmiş ve bu yönüyle başkanlık sistemine benzer bir süreç yaşanmıştır. ABD, başkanlık sisteminin çıkış noktasıdır. Türkiye Cumhuriyeti'ndeki hükümet biçimi başkanlık sistemine benzemeye başlarken bu sistemin anavatanı olan ülkedeki uygulamalar ile kıyas yapılması anlaşılır bir durum olarak değerlendirilmiştir.

10 Ağustos 2014'te gerçekleştirilen seçimin ardından Recep Tayyip Erdoğan %51.79 oy, Ekmeleddin İhsanoğlu %38.44 oy, Selahattin Demirtaş %9.76 oy almıştır. Seçimlere halkın katılım oranı %74.13 olarak gerçekleşmiştir.

2.3. Türk Tipi Başkanlık Sistemi

Bu başlık altında 2017 anayasa değişikliğinin temel taşları, literatürde yer alan başkanlık sistemine yönelik bakış açıları, değişime ilişkin maddeler incelenmiştir. Tüm bunların ışığında başkanlık sisteminin temel işleyiş mekanizması anlaşılmaya çalışılmıştır.

2.3.1. 2017 Anayasa Değişikliği Teklifi

2017 yılında referanduma sunulan bazı değişim maddeleri aşağıda sıralanmıştır¹¹.

- 1) Anayasada yargının “bağımsızlığı” ibaresinin yanına bir de yargının “tarafsızlığı” ibaresinin eklenmesi,
- 2) Milletvekili sayısının 600’e çıkarılması,
- 3) Milletvekili seçilebilme yaşının 25’ten 18’e düşürülmesi,
- 4) TBMM ve Cumhurbaşkanı seçimlerinin aynı gün yapılması ve Cumhurbaşkanı seçiminde ikinci turun uygulanabilirliği,
- 5) TBMM’nin meclis araştırması, meclis soruşturması, genel görüşme ve yazılı soru (Milletvekilleri tarafından Bakanlara ve Cumhurbaşkanı Yardımcılarına sorulan sorulara 15 gün içerisinde cevap verilmesi gerekliliği getirilmiştir) haklarının bulunması,
- 6) Bir kişinin en fazla iki defa üst üste Cumhurbaşkanı seçilebilmesi,
- 7) TBMM’deki siyasi parti gruplarınca ya da son genel seçimde tek başına veya başka partilerle birlikte %5 oy oranını yakalayan partilerce ya da en az yüz bin seçmen imzası aracılığıyla cumhurbaşkanlığına aday olunabilmesi,
- 8) Yürütme yetkisinin Cumhurbaşkanıda olması, yürütme erkininin tek başına Cumhurbaşkanının şahsında meydana gelmesi, yürütmeye ilişkin konularda Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi’nin çıkarılabilmesi, Cumhurbaşkanı adayının seçildikten sonra da siyasal partisi ile ilişkisinin - genel başkanlık dahil- devam etmesi,

¹¹ Değişikliklerin tam metni için: <https://www5.tbmm.gov.tr/kanunlar/k6771.html>

- 9) Cumhurbaşkanının cezai sorumluluğunun olması,
- 10) Bir veya birden fazla Cumhurbaşkanı Yardımcısının Cumhurbaşkanı tarafından atanabilmesi,
- 11) Cumhurbaşkanının kendi kararıyla TBMM seçimlerini, TBMM'nin de beşte üç (360 oy) ile Cumhurbaşkanlığı seçimlerini yenileyebilmesi, başka bir deyişle, yürütme ile yasamanın birbirlerini feshedebilmesi, iki erkten birinin fesih kararı alması halinde her iki erkin seçimlerinin yenilenmesi,
- 12) Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu'nun adının Hakimler ve Savcılar Kurulu olarak değişmesi, üye sayısının 22'den 13'e düşürülmesi, 13 üyenin 4'ünü Cumhurbaşkanının atması, 7'sinin TBMM tarafından seçilmesi¹²,
- 13) Anayasa Mahkemesinin üye sayısının 17'den 15'e düşürülmesi, 15 üyenin 12'sinin Cumhurbaşkanınca atanması, 3'ünün TBMM tarafından seçilmesi,
- 14) Cumhurbaşkanının TBMM'ye bütçe teklifi sunabilmesi, TBMM'de vaktinde onaylanmazsa geçici bütçe kanunun çıkarılması, geçici bütçe kanunu çıkarılamazsa bir önceki yılın bütçesinin yeniden değerlendirilme yoluyla uygulamaya koyulması.
- 15) TBMM'de kabul edilen bir kanun metninin yürürlüğe girmesi için Cumhurbaşkanına gönderilmesini rağmen kanun metninin Cumhurbaşkanı tarafından veto edilip tekrar görüşülmek üzere TBMM'ye gönderilmesi halinde, aynı kanun metninin tekrardan Cumhurbaşkanının önüne gidebilmesi için meclis üye tam sayısının salt çoğunluğunun aranması.

Değişiklik maddelerinin temelini oluşturan 15 madde, görüleceği üzere nitelik olarak birbirinden farklı unsurlar taşımaktadır. Bazı maddeler başkanlık sisteminin ürünü, bazı maddeler ise hükümet sistemleriyle illiyet bağı olmayan hususlarla ilgili olarak referanduma sunulmuştur. Konu edinilen hususlar hakkında literatürdeki yaklaşımlara bakıldığında Türk tipi başkanlık sistemine negatif yaklaşımın ağırlıkta olduğu görülmekle beraber pozitif yaklaşımlar mevcuttur. Her iki yaklaşım neden ve sonuçlarıyla burada irdelenmeye çalışılmıştır.

Başkanlık sistemi, özü itibarıyla sert kuvvetler ayrılığını benimsemiştir. Uygulama biçimleri ülkeden ülkeye farklılık gösterse de kuvvetler ayrılığı başkanlık sistemi açısından birincil kıstas olmuştur. Türk tipi başkanlık

¹² Kurul başkanı Adalet Bakanı'dır.

sistemindeki önemli bir eleştiri noktası, yürütmenin yasamaya kıyasla baskın hale gelmiş olmasıdır. Cumhurbaşkanının kendi kararıyla ve herhangi bir şart aranmaksızın meclis seçimlerini yenileyebilmesi kuvvetlerin birbirine üstün gelebildiği bir sistemin varlığına işaret etmiştir (DDA, 2020, s. 5). 1924 anayasası ile Mustafa Kemal Atatürk'e verilmediği bilinen meclisi dağıtabilme yetkisinin 2017 değişiklikleri ile Cumhurbaşkanlığı makamına verilmesinin aşırı yetkilendirme olduğu düşünülmüştür (Çelik, 2017, s. 717). Büyük Millet Meclisi'nin faaliyette olduğu ilk yıllarda Saruhan Vekili Reşad Bey'in şu sözleri, yürütmenin yetkilerine ilişkin güçlü ve sert tartışmaların Türkiye'de çok eskiye dayandığını göstermektedir:

"...Arkadaşlar bendeniz arzuyu, heyecanı ve şahsi kanaatimi şu suretle hulâsa edeceğim. Maruzatımı uzundur. Fakat bâzıları mütahahhis oluyorlar, müteessir oluyorlar. Kanaati katiyem şudur ki farzı muhal olarak Allah Reisicumhur olsa, katî arz ediyorum, kestirtiyorum. Hâşâ... Melâikei Kiram Heyeti Vekile olsa fesih salâhiyetini verecek yoktur." (TBMM Tutanak Dergisi, 1921).

Türk tipi başkanlık sisteminin karşılıklı fesih uygulamasında meclisin bu kararı alabilmek için 360 oya ihtiyaç duymasına karşılık Cumhurbaşkanının şartsız olarak bu yetkiye sahip olması önemli eleştiri noktalarından birini oluşturmuştur (Güner, 2020, s. 679). Parlamenter sistemlerde var olan güvenoyu uygulamasının başkanlık sistemindeki bir varyasyonu olarak değerlendirilebilecek olan karşılıklı feshi hakkı, Türk tipi başkanlık sistemindeki haliyle meclis açısından uygulanabilir gözükmemektedir. Bunun iki önemli nedeni vardır ve bu iki önemli neden birbirini tamamlayan niteliktedir:

- a) Türkiye'de kurumsal parti kültürü değil lider partisi kültürü gelişmiştir. Partiler, lideri ile yükselmekte, liderin düşüşü ile düşmektedir. Bir parti için lider, her şeydir, partinin kendisidir. Partinin bütün mekanizmaları liderin etrafına örülmektedir¹³.
- b) Türkiye'de "milletvekili aday adaylığı" mekanizması işlemektedir. Bu mekanizma, milletvekilliğine aday bir ismin parti genel merkezinde onaylanmasını ifade etmektedir. Bir milletvekili aday adayı, parti genel merkezinden onay aldığı takdirde milletvekilliği seçimlerine

¹³ Bu döngüye direnen tek partinin CHP olduğu düşünülmektedir. Bunun nedeni, partinin sürekli ve düzenli bir şekilde Atatürk ile ilişkisini vurgulayarak kalıcılığını sağlamaya çalışmasıdır. CHP'nin resmi web sitesinin en üstünde yer alan Atatürk'e ait şu söz, bu değerlendirmeyi güçlendirmektedir: "Benim iki büyük eserim var; biri Türkiye Cumhuriyeti diğeri Cumhuriyet Halk Partisi."

girebilmektedir. Diğer yandan, seçilmiş bir milletvekilinin tekrar seçime girebilmesi için parti genel merkezine bağlılık, sadakat, uyum gibi değerleri göstermesi gerekmektedir. Bu durum genel merkezden gelen talimatları olduğu gibi uygulayan milletvekillerini işaret etmektedir. Kurumsal parti kültürü değil, lider partisi kültürü geliştiği için ve hatta parti, liderin kendisi olduğu için kuruma sadakat değil, lidere sadakat düzeyi oldukça yüksektir. Nihayetinde, mecliste çoğunluğu elde etmiş bir partinin genel başkanı veya mecliste çoğunluğu elinde tutan ittifakın desteklediği cumhurbaşkanının meclis tarafından feshedilmesi, seçimlerin yenilenme kararının cumhurbaşkanının isteği dışında alınması oldukça zor bir durumdur. Çünkü zaten talimatlar ciddi oranda genel başkandan ve parti yönetiminden gelmektedir.

Türkiye’de cumhurbaşkanının meclisi fesih yetkisinin karşısında meclisin elini güçlendirmek amacıyla aynı yetkinin meclise de verilmiş olduğu düşünülmektedir ve bu sayede başkanlık sisteminin bir denge-denetleme mekanizmasına kavuştuğuna dair pozitif bir yaklaşım getirilmiştir (Gülener & Miş, 2017, s. 14). Başkanlık sisteminin temel direği olan sert kuvvetler ayrılığı ve erklerin birbirine üstünlük sağlayamaması gerekliliği, yasama ve yürütmeye fesih hakkı tanınarak gerçekleştirilmek istenmiştir. Ancak yukarıda sayılan iki madde dikkate alındığında meclisin bir fesih kararı alabilmesi zaten oldukça zordur. TBMM ve cumhurbaşkanı seçimlerinin aynı anda yapılması, her iki organda aynı partinin etkin olması olarak okunmakta ve cumhurbaşkanının kendi partisinin veya ittifakının mecliste 360 vekile ulaşması halinde, meclisin cumhurbaşkanı görevden alabilmesinin yolu mevzuatta var olsa dahi Türkiye şartlarında gerçekleşmesi zor gözükmemektedir.

Cumhurbaşkanının meclisi şartsız bir şekilde frenleyebilmesi ve seçimleri yenileyebilmesi, başkanlık sisteminin özüne oldukça zıt bir durumdur (Özbudun, 2015, s. 13). Her iki erkten birinin diğerini fesih kararı alması, kendi görevini de sonlandırmak anlamındadır. Böylece yeniden seçilememe kaygısı yaşayan bir erk sahibinin fesih mekanizmasını harekete geçirmesi beklenmemektedir.

Türk tipi başkanlık sisteminde Cumhurbaşkanı “yürütmeye ilişkin konularda” kararname çıkarma yetkisine sahiptir. Kararname yetkisi cumhurbaşkanını

doğrudan sorumlu yapmaktadır. Başkanlık sisteminin bir unsuru olan sorumlu devlet başkanı, kararname yetkisi ile çerçevenmiştir (Alkan, 2018a, s. 40). Bu husus Yürütme Organı başlığı altındaki Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi alt başlığında incelenmiştir. Ancak burada şunu belirtmekte fayda vardır: Yasama ile yürütme arasındaki dengenin sağlanması açısından her iki erkin karar alabileceği alanlar net bir şekilde ortaya konulmalıdır (Gülener & Miş, 2017, s. 14). Türkiye’de başkanlık sistemine geçildikten sonraki süreçte çıkarılan Cumhurbaşkanlığı Kararnamelerinin büyük çoğunluğunun önceki Cumhurbaşkanlığı Kararnamelerinin değiştirilmesi hakkında olduğu görülmüştür. Bu durum hem plansızlık veya yetişmiş bürokrat yetersizliği olarak yorumlanmış (Gözler, 2019b) hem de yeni kurulmuş bir hükümet sisteminin gelişme süreci olarak açıklanmıştır (Erem, 2019).

Bütçe konusu, Türk tipi başkanlık sisteminin tartışma ayaklarından birini oluşturmaktadır. Cumhurbaşkanı tarafından oluşturulan bir bütçe, meclis tarafından onaylanmak suretiyle yürürlüğe girmektedir. Ancak meclis onaylamakta gecikirse geçici bir bütçe kanunu çıkarılmakta ve yürütme erki bu kanuna göre hareket etmektedir. En kötü durum olarak, bütçe kanununun dahi mecliste çıkmadığı durumda, bir önceki yılın bütçesi yeniden değerlendirilerek uygulamaya konulmaktadır. Kısacası, yürütmenin bütçesiz kalması gibi bir durum söz konusu değildir. Ancak başkanlık sisteminin anavatanı olan ABD’de Kongre tarafından bütçenin onaylanmaması halinde yürütme erki hareketsiz kalmaktadır (Özbudun, 2015, s. 2). Türkiye’de yürütmenin bütçesiz kalması gibi bir durumun olmaması, yürütmeyi yasamaya karşı güçlendirmekte ve bütçe için her iki erkin anlayış, denge ve diyalog içerisinde olmasını gereksiz kılmakta ve hatta denge mekanizmasını saptırmaktadır. Bir değerlendirmeye göre Türkiye’de yürütmenin asla bütçesiz kalmayacak olması, siyasal istikrarı geliştirmektedir (Akçakaya & Özdemir, 2018, s. 937). Oysa ABD’de yürütmenin bütçesiz kalma ihtimalinin varlığı, her iki erkin uzlaşısı içinde olmasını zorunlu kılmaktadır (Keser, 2021, s. 172). Art niyet ve sistemi kilitleme arzusu olmadığı müddetçe, var olan karşılıklı muhtaçlık durumu siyasi iletişimi ve mecliste yapıcı rasyonel tartışma ortamını yaratmaktadır.

Burhan Kuzu, cumhurbaşkanının meclisi feshedebilmesi ve cumhurbaşkanının kati surette bütçesiz kalmaması gerektiğini belirtmiştir. Kuzu,

mevcut Türk tipi başkanlık sisteminin taslağını hazırlayan komisyonun üyelerindendir. ABD’de başkanın kararname çıkarma yetkisi olmadığı ve başkanın bütçeyi geçirmekte zorlandığı için sistemde tıkanmalar yaşandığını söylemiştir. Türkiye’de cumhurbaşkanının kararname çıkarma ve bütçe hazırlama yetkisine sahip olmasına gerekçe olarak ABD’deki sistem tıkanmalarını Türkiye’de de yaşamama arzusu olduğunu belirtmiş ve hem kararname hem de bütçe hakkının Türkiye’de cumhurbaşkanına verilmesini siyasi tıkanmaya ve krize çözüm olarak değerlendirmiştir (Kurban, 2015, s. 51). Bundan çok öncesinde ise Kuzu, Güney Amerika ülkelerinde uygulanan başkanlık sisteminin ABD’deki temel ilkelerden farklı olduğu için başarısız olduğunu belirtmiş, Güney Amerika’daki devlet yapılarının sıkıntılı olmasını, devlet başkanının kanun yapabilmesinin yanı sıra meclisi fesih yetkisine sahip olmasıyla ilişkilendirmiştir. Başkanlık sisteminin otoriter bir rejime kayması için başkanın kanun yapmak ve bütçeyi hazırlamak gibi iki gücünün olması gerektiğini vurgulamıştır (Kuzu, 2017, s. 14-15). Hüseyin Yayman, devlet başkanının meclisi fesih yetkisinin bulunduğu ve devlet başkanının yasa tasarısı sunabildiği Latin Amerika’daki başkanlık sistemlerini tanımlarken diktatörlük rejiminin öne çıkabileceği sistemler olarak nitelemiş, başkanlık sistemlerinde bütçeyi meclis belirlediği için devlet başkanının meclisle iyi geçinmesi gerektiğini vurgulamıştır (Yayman, 2016, s. 302-304). Her iki yaklaşımdan da şunlar anlaşılmaktadır: Başkanlık sisteminin ideal olduğu ülke ABD’dir. İkincisi, Güney Amerika ülkeleri, ABD ile ayrışan kimi özellikleri başkanlık sistemine dahil ettikleri için kötüdür. Üçüncüsü ise başkanlık sistemlerinde devlet başkanının kanun yapma, bütçe hazırlama ve meclisi fesih yetkilerinin olmaması gerekmektedir.

2.3.2. 2017 Anayasa Değişikliği Teklifi Hakkında Siyasal Partilerin Görüşleri

Partilerden bahsetmeden önce siyasi ayrışmadan bahsedilmesi gerekmektedir. Bilindiği gibi AK Parti’nin bu referandumda ve sonraki süreçte en büyük destekçisi MHP olmuştur. Bu iki parti aynı zamanda 2017 değişikliklerini savunan iki ana akım parti olmuştur. O dönem mecliste AK Parti’nin 317, MHP’nin 40 vekili yer almıştır. Buna karşılık hayır kanadındaki CHP’nin 134, HDP’nin 59 vekili mecliste yer almıştır (YSK, 2015). Evet kanadına bakıldığında AK Parti ve MHP dışındaki partiler şunlardır: Büyük Birlik Partisi (aa.com.tr, 2017a), Hür Dava Partisi (aljazeera.com.tr, 2017a). Hayır kanadının ana akım partileri olan CHP ve HDP

dışında hayır çağrısı yapan partiler şunlardır: Doğru Yol Partisi, Anavatan Partisi, Saadet Partisi, Adalet Partisi (aydinlik.com.tr, 2017), Demokratik Sol Parti (DSP, 2017), Vatan Partisi (ulusal.com.tr, 2017). Bu partilerin haricinde pek çok parti evet ve hayır kanadını desteklemiştir. Yalnızca parti bazında değerlendirildiğinde hayır kanadının daha çok partiye sahip olduğu görülmüş ancak oy oranlarına bakıldığında bu partilerin düşük oylar aldığı görülmüştür.

2.3.2.1. Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti)

AK Parti 2017 referandumunda “evet” kanadının kurucusu ve ana savunucusudur. Ak Parti’nin resmi yayın organı olarak hareket eden “Türkiye Bülteni” adlı dergi Şubat 2017 sayısında “Kararımız Evet” adını taşıyan bir dergi çıkarmıştır. Bu dergide AK Parti’nin geçmiş politikalarına detaylıca yer verilmiş ve “Neden Evet” denilmesi gerektiğinin üzerinde durulmuştur. Şubat 2017 sayısı incelendiğinde, derginin 71 sayfadan oluştuğu ancak Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi’nden 50. sayfa itibariyle bahsedilmeye başlandığı görülmüştür. Aylık olarak çıkan derginin Şubat 2017 sayısının ilk 50 sayfasında yalnızca AK Parti’nin geçmişten bugüne gerçekleştirdiği politikalar ve gelecek vaatlerine yer verilmiştir. 50. sayfa itibariyle başkanlık sistemine ilişkin çeşitli röportaj yer almış, sisteme yönelik çeşitli eleştirilere cevap verilmeye çalışılmıştır. Dönemin AK Parti Genel Başkan Yardımcısı Aktay, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi hakkında şöyle demiştir:

“Cumhurbaşkanlığı sisteminde, bugün öngörülen anayasa sisteminde cumhurbaşkanı halka bir meclis üzerinden hesap verecek, bir de halk tarafından seçileceği için doğrudan hesap verecek. Türkiye, daha tutarlı, daha etkili, daha verimli bir siyaset izleyebilen, bir faaliyet ortaya koyabilen bir ülke haline gelmiş olacak.” (Türkiye Bülteni, 2017, s. 68).

Dönemin AK Parti Seçim İşleri Başkanı Sorgun ise Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi hakkında şunları söylemiştir:

“Yapılan bu değişiklik 1982 Anayasası üzerinde yapılan 19.değişikliktir. Bugüne kadar 100’den fazla maddesi değişmiştir ancak anayasamız hala o vesayet ruhunu taşımaktadır. Bu değişikle çok ama çok önemli bir aşamayı geçmiş olacağız (...) şimdi inşallah Cumhurbaşkanımızın da onayıyla emanet millete teslim edilecek.” demiştir (Türkiye Bülteni, 2017, s. 69).

Dönemin AK Parti Sosyal Politikalar Başkanı Çalık getirilmek istenen sistemi şu şekilde desteklemiştir: *“Daha güvenli yarınlar, güçlü yönetim, güçlü millet,*

güçlü devlet demek, daha güçlü sosyal politikalar demektir. Bunun için halk oylamasında evet diyeceğiz.” (Türkiye Bülteni, 2017, s. 70).

Yukarıda bahsettiğimiz üç ismin her birinin parti içerisinde ayrı görevleri olmasının yanında Genel Başkan Yardımcısı makamlarında bulunmuşlardır. Yapılan açıklamalara bakıldığında pozitif bir hava yakalandığı görülmektedir. Partinin 15 yıllık politikaları 50 sayfalık bir bölümde detaylıca anlatılmıştır. Ancak Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi’nin Türkiye’ye olası katkılarının Aktay’ın deyişi ile “...*daha tutarlı ve daha etkin...*” Çalık’ın deyişi ile “...*güçlü yönetim, güçlü millet, güçlü sosyal politikalar(ın)...*” nasıl sağlanacağı hakkında yol haritasından bahsedilmemiştir. AK Parti’nin yayın organında hedeflerin nasıl gerçekleştirileceğinden ziyade pozitif anlam yüklü hedefler sıralanmıştır.

Yine aynı dergide “Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi’nin Genel Faydaları” başlıklı yazıda, AK Parti kurmaylarının izlediği yol izlenmiştir. Olumlu anlamlar yüklü cümleler burada da bulunmaktadır ve yine yol haritası hakkında bilgi vermekten azade bir yazım dili kullanılmıştır. “...Kurumların hızlı çalışması sağlanacak, bürokrasi azalacak, terörle mücadele güçlenecek, terör ülke gündeminden düşecek, özgürlükler güvenli bir ortamda yaşanacak, daha sorumlu, daha akılcı ve daha uyumlu bir siyasi anlayış olacak, küresel barışa olan katkı artacak...” şeklindeki ifadeler başlıklar halinde sıralanmıştır (Türkiye Bülteni, 2017, s. 52-53). Resmi yayın organında kurumların nasıl hızlı çalışacağı, bürokrasinin nasıl azalacağı, terörle mücadelenin nasıl güçleneceği, daha uyumlu siyasi anlayışın nasıl gerçekleşeceği ve sayılan diğer konularda nasıl adımların atılacağına dair herhangi bir açıklama getirilmemiştir. AK Parti söylemlerinde olumlu ifadelere yer vermeye çalışmıştır (Özgür & Anık, 2019, s. 240).

Dikkat çeken başka bir husus, partinin resmi organlarınca yapılan yazılı ve görsel yayınlarda Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın yerine Başbakan Binali Yıldırım’ın görsellerinin kullanılmış olmasıdır. Bu, anayasada yer alan tarafsız cumhurbaşkanı esasına uygun olarak değerlendirilebilecek bir durumdur. Ancak çeşitli mitingler, açıklamalar ve siyasi söylemler Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın “evet” kanadının temeli olduğunu ortaya koymuş, çeşitli kamu görevlileri “evet” kampanyasını desteklemiş ve “...*parti ile devlet arasındaki çizginin belirsizleşmesi...*” gibi bir sonucun ortaya çıktığı değerlendirilmiştir.

(AGİT/DKİHB, 2017, s. 12). Parti ile devlet arasındaki ayrıma ilişkin bu yaklaşımı örnekleyen bir ifade Eylül 2017’de dönemin Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı Jülide Saneroğlu tarafından gelmiştir. Saneroğlu, *“Ak Parti’nin kaderiyle Türkiye’nin kaderi bir. Ak Parti ne kadar güçlenirse Türkiye o kadar güçlenir.”* demiştir (aa.com.tr 2017b). Saneroğlu ile paralel bir açıklama Haziran 2021’de Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’dan gelmiştir. Erdoğan, *“...çünkü Türkiye ile Ak Parti’nin kaderi adeta bütünleşmiştir. Türkiye’yi seven bizi de seviyor, Türkiye’den nefret eden bizden de nefret ediyor...”* demiştir (Beyaz & Işık, 2021). Son olarak AK Parti, partinin 20. yılı için hazırladığı dergide *“AK Parti Türkiye Demektir”* sloganını kullanmıştır. Bu ifadeler parti ile devlet arasındaki çizginin grileştiğine ya da grileştirilmeye çalışıldığına işaret etmektedir.

2.3.2.2. Milliyetçi Hareket Partisi (MHP)

MHP, 16 Şubat 2017 tarihinde resmi internet sitesinde (mhp.org.tr) yayınladığı parti içi bildiride 2017 referandumu ve anayasa değişikliği hakkında hem MHP’nin politikasını açıklamış hem de parti teşkilatlarına mesaj vermiştir. *“Milliyetçi Hareket Partisi Genel Başkanı Sayın Devlet Bahçeli’nin, 16 Nisan Anayasa Referandumu Kapsamında Parti Teşkilatlarına Gönderdikleri Genelge”* adını taşıyan metinde, çoğunlukla çeşitli terör örgütlerinden bahsedilmiş, darbe girişimine değinilmiş ve Türkiye’nin bir beka sorunu yaşadığı ifade edilmiştir (mhp.org.tr, 2017).

MHP’nin 2017 referandumuna giden süreci başlattığı şeklinde bir değerlendirme yapmak mümkündür. Çünkü 11 Ekim 2016’da gerçekleştirilen grup toplantısında Bahçeli’nin “fiili duruma hukuki bir boyut kazandırma” amacıyla AK Parti’ye ve Cumhurbaşkanı Erdoğan’a çağrı yapmıştır. Bu çağrının ardından başkanlık sistemi ve referandum konusunda AK Parti’nin yanında yer alan MHP Genel Başkanı Bahçeli, Türk tipi başkanlık sisteminde nelerin olmaması gerektiği konusunda değerlendirmeler yapmıştır. Bahçeli’nin üzerinde kesinlikle durduğu nokta eyalet sistemi olmuştur. Dönemin cumhurbaşkanı danışmanı Şükrü Karatepe tarafından dillendirilen şu sözler, Bahçeli’yi harekete geçirmiştir:

“Şehir yönetiminin başkanlık sistemine uyumlu hale getirilmesi için düzenlemeler yapılırken, büyük şehirlerin hizmetler alanında değişen rolü dikkate alınarak, şehir yönetimi yeniden tanımlanmalıdır. Bu tanımlama yapılırken, büyükşehir belediye başkanına doğrudan ‘şehir başkanı’ veya ‘büyükşehir başkanı’ gibi bir ad verilmelidir. Bütün şehirde (30 büyükşehir) özel idarelerin kalkması ve iki başlı yürütmenin sona

ermesi ise başkanlık sisteminin tam olarak kurulması yönünde atılan önemli bir adımdır. Anayasa değişikliği ile yürütmeye tek başlılık sağlandıktan sonra, şehirlerin tamamında bütün şehir uygulamasına geçilerek yönetimde de tek başlılık sağlanmalıdır. Sonraki aşamada ise, şehir yönetimlerine yeni hükümet sistemine uyumlu bir kimlik kazandırılması yönündeki düzenlemeler yapılmalıdır.” (cumhuriyet.com.tr, 2017).

Bu sözler bazı medya kuruluşlarında başkanlık sistemine geçilirse eyalet sisteminin geleceği yönünde yorumlanmıştır. Eyalet sistemi tartışmalarıyla birlikte Bahçeli harekete geçmiş ve eyalet sistemine karşı olduklarını, üniter devlet yapısına sahip olduklarını ifade etmiştir. Bahçeli, bu konuya şöyle yaklaşmıştır: *“Bir Cumhurbaşkanı danışmanı eyalet sistemini getireceğiz diye söylüyorsa, eyalet sistemine karşı olan, üniter yapı düşüncesi olan ülkücülerin kararı ne olabilir?... Benim danışmanım olmuş olsa, anında görevden alırım.”* (aljazeera.com, 2017b). Daha sonraki günlerde Şükrü Karatepe sözlerinin yanlış anlaşıldığını ve eyalet sistemini ifade etmediğini söylemiştir (milliyet.com.tr, 2017).

MHP tarafından yayınlanan 2017 referandum propaganda kitapçığında 15 Temmuz 2016 darbe girişimi parlamenter sistemin son kırılma noktası olarak belirtilmiştir (MHP, 2017, s. 12).

2.3.2.3. Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)

CHP “Anayasa Değişikliği Ne Getiriyor?” adlı resmi kitapçığında değişim ile alakalı olarak öne sürülen 30 farklı soruya cevap vermiştir. Kitapçıkta özellikle meclisin feshedilmesi ve seçimlerin yenilenmesi yetkisine ayrılan bölüm diğer bölümlere kıyasla daha geniştir (CHP, 2017a, s. 10). Referanduma konu olan değişimlerden bahsedilen yukarıdaki bölümlerde, Atatürk’e dahi verilmeyen meclisi dağıtma ve seçimleri yenileme hakkının yeni sistemde devlet başkanına verilecek olması CHP tarafından eleştirilmiştir. Cumhurbaşkanı meclis tarafından soruşturma açılmasına ramak kala cumhurbaşkanının meclisi dağıtabileceği belirtilmiştir. Bunu yaparken hiçbir siyasi veya hukuki gerekçeye bağlı olunmaması, modern başkanlık sisteminden uzak bir anlayışın getirilmeye çalışıldığı değerlendirilmesine dönüşmüştür (CHP, 2017a, s. 11).

Cumhurbaşkanına verilen kararname yetkisi eleştirilen konulardan biridir. Cumhurbaşkanının olağan dönemlerde kişi hak ve ödevleri, siyasi hak ve ödevler ve temel haklar konularında kararname çıkaramayacağı bilinmektedir. Ancak CHP’nin bu noktadaki eleştirisi şudur: Olağanüstü dönemlerde az önce sayılan

hususlarda da kararname çıkarılması “...*padişah fermanı*...” ile özdeşleştirilmiş, cumhurbaşkanının tek başına istediği kararları alması bir nevi yasamaya ortak olmak olarak değerlendirilmiştir (CHP, 2017a, s. 8). Bu noktada olağanüstü dönemlerde çıkarılan kararnamelerin üç ay içerisinde mecliste onaylanması gerektiğini, aksi halde kararnamenin yürürlükten kalktığını hatırlatmak gerekmektedir.

Bunun haricinde CHP 10 maddelik bir broşür yayınlamıştır. Bu broşürde getirilmek istenen sisteme ilişkin maddeler halinde ve birkaç cümlelik emir kipinde eleştiriler yer almıştır (CHP, 2017b). Ancak çıkarılan broşür neden-sonuç bağlamından yoksundur. Seçmeni ikna etmekten ziyade karamsar bir söylem geliştirilmiştir. Söylemlerde gelecek zaman kullanılmış ve “evet” çıkması halinde yaşanacakların bir korku iklimi olarak yansıtacağı vurgulanmıştır (Laleoğlu, 2017).

Referandumdan birkaç gün sonra CHP’li vekil Musa Çam, referandum koşullarıyla ilgili olarak Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’ne itirazda bulunmuştur (hürriyet.com.tr, 2017). Ancak itiraz esas incelemeye tabi olmadan yetkisizlik sebebiyle reddedilmiştir (dw.com, 2017).

2.3.2.4. Halkların Demokratik Partisi (HDP)

HDP’ye ilişkin bir değerlendirme şöyledir: “...*yapılan açıklamalara bakıldığında, HDP’nin kampanyayı bir varoluş mücadelesine dönüştürme yönünde bilinçli bir politika sergilediği görülüyor.*” (Duran, 2017). Bu “varoluş mücadelesinin” yansımalarını HDP tarafından çıkarılan resmi yayınlarda görmek mümkündür. Anayasa değişimi ile birlikte bir ulus-devlet yaratılmaya çalışıldığı düşüncesi resmi yayınlarda hakimdir ve referandumda “evet” çıkması halinde “...*şoven, milliyetçi, inkar ve soykırımı dayalı çatışmacı zihniyet ve politikalara yeniden hayat kazandırılacağı*” şeklinde bir değerlendirme HDP tarafından yapılmıştır (HDP, 2017, s. 3). Ancak bu söylemlere bir gerekçe eklenmemiş ve neden-sonuç bağlamı gözetilmemiştir. Bunun yerine karamsar bir tablo çizilmek istenmiştir. Ayrıca “...*bu Anayasa, ruhu itibarıyla etnik, milliyetçi, tekçi, cinsiyetçi ve merkeziyetçi bir rejim önerisidir.*” denilmiştir (HDP, 2017, s. 4-5). Anayasaya ve 2017 değişimine ilişkin maddelere bakıldığında, HDP’nin yaptığı “merkeziyetçilik” eleştirisinin anlaşılabilir bir eleştiri olmasına karşın

“milliyetçilik”, “cinsiyetçilik” ve “etnik” konularda getirilen eleştirilerin referanduma konu olan değişim maddeleriyle herhangi bir bağlantısı kurulamamıştır. Bunun yanında kitapçıkta AK Parti hükümetlerinin bir özeti HDP’nin bakış açısından aktarılmıştır. İstikrar, ekonomi, eğitim, rant, dış politika gibi konularda iktidarın geçmiş politikaları eleştirilmiş ve referandumdan “evet” çıkması halinde sorun olarak tanımlanan kimi durumların daha da ciddileşeceği ifade edilmiştir (HDP, 2017, s. 7-9). Cumhurbaşkanı’nın tek başına seçimleri yenileme yetkisi HDP tarafından kabul edilemez bir değişim talebi olarak nitelenmiştir (HDP, 2017, s. 5). Bunun yanı sıra cumhurbaşkanı’nın, cumhurbaşkanı yardımcısının ve bakanların meclis tarafında soruşturulabilmesi için 400 vekil şartının getirilmesi, suç işleyen bakanların yargılanabilirliğinin önüne geçilmesi olarak değerlendirilmiştir (HDP, 2017, s. 5).

Resmi yayının 12. sayfasından son sayfasına kadar gençlerin, kadınların, sanatçıların, işçilerin referanduma “hayır” dediği öne sürülmüştür. Esasında metinde 12. sayfadan sonra yapılan asıl hamle, değişim maddelerini eleştirmek veya değişim maddelerine karşı anti-tez geliştirmek değildir, amaç AK Parti hükümetleri dönemlerine yoğun bir eleştiri yapmaktır. Referanduma konu olmayan noktalar ifade edilerek seçmene yoğun bir iktidar karşıtlığı duygusu kazandırılmak istendiği görülmüştür.

2.3.2.5. Saadet Partisi (SP)

Saadet Partisi “Anayasa Değişikliği Ne Getiriyor, Ne götürüyor?” başlıklı kitapçığında değişim maddelerinin diğer partilerle tartışmaya açılmadığı, AK Parti ve MHP’nin kendi tekliflerini öne sürüp referanduma çıkardığı ifade edilmiştir (SP, 2017, s. 14). Mecliste bir uzlaşma oluşmadığı, mecliste çoğunluğu elinde tutan Cumhur İttifakı’nın taleplerinin oylamaya çıktığına dair bir eleştiri getirilmiştir. Meclisin cumhurbaşkanı tarafından dağıtılabilmesi CHP ve HDP’de olduğu gibi SP’de de negatif bir değişim talebi olarak nitelendirilmiştir (SP, 2017, s. 28). Resmi metinde SP’nin güçlü bir yürütme erki, icranın cumhurbaşkanlığında tek elde toplanması gibi başkanlık sistemine özgü nitelikleri doğru bulmuştur. Ancak Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi’nde güçlü yürütmenin karşısında güçlü yasamanın yer almadığı ve bundan dolayı başkanlık sisteminin temel değeri olan denge ve denetleme mekanizmasının zayıflatıldığı değerlendirilmiştir.

Meclisin nasıl güçlendirileceği ve denge denetlemenin nasıl mümkün olabileceği yönündeki öneriler ise şöyledir: Meclisin bütçe üzerinde değişiklik hakkının olması, cumhurbaşkanının kanun yapmada meclisle ortak olmaması, meclis ile cumhurbaşkanı arasında yetki alanlarının netleştirilmesi ve sistemi zora sokacak gri noktaların giderilmesi, çeşitli devlet makamlarına atamaların meclis onayına sunulması (SP, 2017, s. 29).

SP'nin yayınladığı bildirinin tamamına hakim olan üslup CHP ve HDP'ye kıyasla daha az sert ve daha az karamsardır. Endişeler, örnekler verilerek açıklanmış ve neden-sonuç ilişkisi kurma çabası güdülmüştür. Buna karşın bildiride seçmeni çekecek ve ikna edecek bir yaklaşım öne çıkmamıştır.

2.3.2.6. Vatan Partisi (VATAN)

Vatan Partisi “hayır” kanadının bir diğer temsilcisidir. Yayımlanan resmi bildiride “*Büyük Türk Milleti Meclisine Sahip Çık*” başlığı kullanılmış ve anayasa değişikliğinin meclisi zayıflatacağı eleştirisi öne çıkarılmıştır. Diğer partilerin bildirilerinde yer alamayan özgün bir husus, Vatan Partisi'nde öne çıkmaktadır: Sınır ötesi askeri operasyonların yapıldığı, terörle mücadelenin arttığı bir dönemde anayasa değişikliği tartışmalarının yapılması doğru bulunmamıştır (VATAN, 2017). Yayımlanan bildiri neden-sonuç bağlamından uzak bir şekilde başkanlık sisteminin kendisine doğrudan bir tavır alındığı izlenimi oluşturmuştur. Kanaatimizce bu yaklaşımda Vatan Partisi'ndeki ve benimsediği ideolojideki ABD karşıtlığının etkisi bulunmaktadır.

Bu noktaya kadar Türkiye'nin başkanlık sistemine geçiş sürecinde yaşadığı 367 Krizine, 2007 referandumuna, 2014 seçimlerine ve 2017 referandumuna değinilmiş, siyasi partilerin sisteme yönelik ilk söylemleri incelenmiştir. Tüm bu değerlendirmeler doğrultusunda Türk tipi başkanlık sistemine giden yolda Türkiye'nin yaşadığı tecrübeler şu şekilde özetlenmiştir.

- 1) Türkiye'nin siyasal hayatında başkanlık sistemi talepleri genellikle sağ partilerden ve bu partilere mensup kişilerden gelmiştir (Dursunoğlu, 2020, s. 366).

- 2) ABD tipi başkanlık sisteminin etkinliği kabul edilirken Latin Amerika ülkelerindeki başkanlık sisteminin sıkıntılı noktaları sağ cenaha bağlı kişiler tarafından irdelenmiş ve anlatılmıştır.
- 3) 2007 cumhurbaşkanı seçim krizi -367 Krizi- başkanlık sistemine giden süreci başlatmıştır.
- 4) 367 Krizi'nden sonra düzenlenen 2007 referandumu devlet başkanını belirleme hakkını meclisten alıp halka vermiştir.
- 5) 2014 yılı Cumhurbaşkanlığı seçiminin ardından parlamenter sistem, yarı başkanlık sistemi ve başkanlık sistemi arasında kalan Türkiye için bir geçiş ve deneyim dönemi başlamıştır.
- 6) 15 Temmuz 2016 darbe girişimi başkanlık sistemine geçiş taleplerini hızlandırmıştır (Turan, 2018, s. 45).
- 7) Darbe girişimi sonrasında MHP'nin yoğun desteğini alan AK Parti istediği hukuki ve sistemsal düzenlemeleri yapabilecek konuma ulaşmıştır.

Bu yol haritası başkanlık sisteminin Türkiye için ani bir karar olmadığını göstermektedir. 367 krizi adeta 2007 referandumunun gerekçesi olmuştur. 2014-2017 arasındaki süreç ise 2017 referandumunun gerekçesi olarak görülmüştür. Birbirini tetikleyen olaylar bütünü neticesinde Türkiye Cumhuriyeti başkanlık sistemi ile idare olunmaya başlamıştır. Siyasi değişimlerin yaşanmasında gerekçelerin boyutunun önemli olduğu anlaşılmıştır.

2.3.3. Türk Tipi Başkanlık Sisteminin Özellikleri

Bu başlık altında ilk olarak yeni sistemin yasama ve yürütme ayağındaki durumuna bakmadan önce Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nin adının nereden kaynaklandığına bakılmıştır. Cumhurbaşkanı kelimesi “cumhur” ve “başkan” kelimelerinin birleşimiyle üretilmiştir. “Cumhur” kelimesi Arapça halk, çoğunluk veya önde gelenler olarak çevrilebilmektedir (Öğüt, 1993, s. 94). “Başkan” ise Türkçe bir kelime olup lider, reis, öncü anlamlarındadır. Her iki kelime anlam bazında birleştirildiği takdirde halkın lideri, toplumun öncüsü gibi bir değerlendirme yapmak mümkündür. Cumhurbaşkanı kelimesinin İngilizce karşılığı “president”tir. “President” kelimesinin doğrudan Türkçe karşılığı ise “başkan”dır. Buradan hareketle “cumhurbaşkanı” ifadesinin batı dillerindeki “başkan” ifadesine karşılık geldiği görülmektedir. Türkiye’de devletin başına “cumhurbaşkanı” veya

“başkan” sıfatı verilmektedir. Bugün Türkiye’deki televizyon kanallarında ve yazılı basında ortaya çıkan durum şöyledir: AK Parti’ye yakın olan medya kuruluşları “başkan” ifadesini kullanmayı yeğlerken, AK Parti’ye yakın olmayan medya kuruluşlarının “cumhurbaşkanı” ifadesini kullanmayı yeğlediği görülmüştür. Her iki kelimenin ifade ettiği gerçeklik aynıdır. Resmi olarak ise “cumhurbaşkanı” kelimesi tercih edilmektedir.

Anayasa literatüründe Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi adında bir iktidar biçiminin var olmadığına yönelik değerlendirmeler yapılmıştır (Gözler, 2017b; Eren, 2017). Bu kavram Türkiye için üretilmiştir. Bir değerlendirme “Cumhuriyet” ve “Cumhurbaşkanlığı” ifadelerinin vatandaşların zihnindeki konumundan hareketle yeni sistemin adının “Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi” olarak tercih edildiği yönündedir (Çelik, 2017, s. 716). Başka bir değerlendirme, sistemi yaratanların kelime oyunu yaptığı yönündedir. Buna göre, sistemi yaratanlar, ortaya çıkardıkları mekanizmanın başkanlık sisteminden ayrıştığının bilincindedirler. Bundan dolayı yeni sisteme başkanlık sistemi değil, literatürde daha önce hiç yer almayan “Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi” adı verilmiştir (Gözler, 2017b). Cumhurbaşkanlığı sistemi adında bir sistemin anayasa literatüründe yer almadığını belirten başka bir görüş, bunun yerine Türk tipi başkanlık sistemi ifadesini daha doğru görmüştür (Eren, 2017).

Bu noktadan sonra Türk tipi başkanlık sisteminin yasama ve yürütme organlarını nasıl şekillendirdiği, bu organların yetki ve görevlerinin ne olduğu üzerinde durulmuştur.

2.3.3.1 Yasama Organı

Türk tipi başkanlık sistemindeki bazı uygulamaların doğrudan başkanlık sistemi ile ilişkisi bulunmamaktadır. Tek meclisli yapının korunması bunlardan biridir. Benzer hükümet sistemlerinin uygulandığı farklı ülkelerde meclis yapıları farklılık teşkil etmektedir (Özdemir, 2019, s. 201). Örneğin başkanlık sisteminin bulunduğu ABD’de çift meclisli bir yapı varken yarı-başkanlık ile yönetilen Fransa’da da çift meclis bulunmaktadır. İngiltere ise parlamenter monarşinin hakim olduğu bir ülkedir ve orada da çift meclisli yapı bulunmaktadır. Dolayısıyla meclisin tek veya çift olması başkanlık sisteminin öz unsurlarından biri değildir.

Başkanlık sisteminin uygulandığı ABD’de ve Arjantin’de yarı-başkanlık sisteminin uygulandığı Fransa’da, parlamenter monarşinin uygulandığı İngiltere’de iki meclisli yapı uygulanmaktadır. Parlamenter sistemin uygulandığı bir dönemde Türkiye’de de (1960-1980) iki meclisli yapı tecrübe edilmiştir. Anlaşılmaktadır ki çift meclisli yapı herhangi bir iktidar biçiminin temel unsuru değildir. Ancak federal yapılı devletlere bakıldığında çift meclisin gerekli olduğu anlaşılmaktadır. Hem federe devletlerin hem de federal devletin tek bir mecliste temsili uygun görülmemiştir. Bunun nedeni federe devletlerin görev ve işlevleriyle federal devletin görev ve işlevleri arasındaki farklılıktır. ABD örneğinde Temsilciler Meclisi ve Senato’nun kendilerine ayrılmış görevleri bu konuya bir örnektir (Teziç, 2016, s. 441).

Görev dağılımının haricinde çift meclisli yapıyı ortaya çıkaran bir diğer neden aristokratik düşüncelerdir. Örneğin İngiltere’de Lordlar Kamarası üyeleri atama yoluyla seçilmektedir. Lordlar Kamarası soyluların kendilerine ait bir mecliste temsil edilme talebi sonucunda gelişim göstermiştir. (Yavuz & Bülbül, 2012, s. 220). Ancak ikinci meclis üyelerinin demokratik seçimlerle belirlendiği ülkeler bulunmaktadır. ABD ve Fransa buna gösterilebilecek örneklerdir. Çift meclis anlayışında ikinci meclisin bir denge unsuru olduğuna yönelik değerlendirmeler yapılmıştır. Bu değerlendirmelere göre birinci meclisin yasa çıkarmakta acele etmesi, birinci meclisin kendisini milli iradenin yegane temsilcisi olarak kabul etmesi, olası despotik ve partizan eğilimlerin önünün kesilmesi gibi nedenlerle ikinci meclisin varlığı önemli görülmüştür (İnce, 2023, s. 413). Yasa tekliflerini kontrol etmek, politikaların kalitesini arttırmak gibi işlevleri olan ikinci meclis, çeşitli konular hakkında ikinci görüşü temsil etmektedir (Mughan, 2020, s. 118). 1960-1980 yılları arasında çift meclisli yapının uygulandığı Türkiye’de Cumhuriyet Senatosu’nun bir üyesi olabilmek için aranan şartlara bakıldığında 40 yaşını aşmış ve yükseköğrenimi tamamlamış olma şartı dikkat çekmektedir (Özgişi, 2011, s. 66-69). Böylece ikinci görüşü getirecek olan meclisin belirli bir tecrübe ve öğrenim düzeyinde olmasının istendiği anlaşılmaktadır.

TBMM, 2017 anayasa değişikliği kabul edilmeden önce 550 vekil ile faaliyet göstermiştir. Gerçekleştirilen değişim ile birlikte bu sayı 600’e yükseltilmiştir (m.75). Milletvekili seçilme şartlarında yaşanan değişimler ise şöyledir: Askerlikle

ilişik olmak (eski metinde askerlik hizmetini yapmış olmak şartı aranmıştır), 18 yaşını doldurmuş olmak (eski metinde 25 yaşını doldurmuş olmak şartı aranmıştır), terör eylemlerine katılmamış olmak (eski metinde ideoloji ve anarşik eylemlere katılmamış olmak şartı aranmıştır) (m.76). Bu konularda gerçekleştirilen yenilikler başkanlık sistemiyle ilişkili olmaktan ziyade meclisin temsil gücünün artırılması ile ilişkilendirilmiştir (Özdemir, 2019, s. 201). Nasıl ki yasama organının yapısı hükümet sistemlerini nitelememekteyse, milletvekili olma koşulları ve sınırları da hükümet sistemlerinin temel unsurlarını nitelememektedir. Böylesi düzenlemeler aracılığıyla devlet mekanizmasında vatandaşların temsil gücünü artırma amacı güdülmüştür. Son genel seçimlerdeki tabloya bakılacak olursa, 2018 genel seçim sonuçlarına göre 18-29 yaş aralığında AK Parti'nin 5, CHP'nin 2, HDP'nin 1 vekili bulunmuş, MHP'nin ve İYİ Parti'nin 18-29 yaş aralığında vekili bulunmamıştır (YSK, 2018).

Meclis işleyişinde gerçekleşen değişimlere bakıldığında, milletvekili seçimleri ile cumhurbaşkanı seçimlerinin aynı gün yapılmasına dair bir uygulama hükme bağlanmıştır (m.77). Bu hüküm tartışılan konulardan biri olmuştur. Bir görüşe göre her iki seçimin aynı anda yapılması cumhurbaşkanı seçilen kişinin partisinin de mecliste çoğunluğu elde etmesini sağlamaktadır. Böylece meclisin yürütmeyi kontrol ve denetleme gücünü düşürecek bir ortamın oluşacağı belirtilmiştir (DDA, 2020, s. 10). Bir diğer görüşte ise cumhurbaşkanlığının ve meclisin aynı siyasi partinin kontrolü altında olması siyasal istikrar aracı olarak değerlendirilmiştir (Gülener & Miş, 2017, s. 11).

Yasama ve yürütmenin farklı partilere mensup kişilerce kontrol edilmesi halinde devlet işleyişinde kilitlenme durumlarını aşmak için bir mekanizma getirilmiştir. Cumhurbaşkanına ve meclise birbirini fesih ve seçimleri yenileme yetkisi verilmiştir. Cumhurbaşkanının seçimleri yenileme kararı alabilmesi için herhangi bir meclis çoğunluğu koşulu getirilmemiş, meclisin seçimleri yenileme kararı alabilmesi için ise üye tam sayısının beşte üçü oranında vekilin hemfikir olması koşulu getirilmiştir (m.116). Bu koşullarda fesih yetkisi, yürütmenin elini güçlendiren bir unsur olarak değerlendirilmektedir (Bakırcı, 2021, s. 78). Beşte üç oranı aynı zamanda çeşitli konuları referanduma götürmek için gerekli olan oran olarak tanımlanmıştır. Cumhurbaşkanı, referanduma gitmek için bu orana bağlı

kılınmamıştır. Cumhurbaşkanı, görevindeki birinci döneminde meclisi dağıtma ve seçimleri yenileme kararı verirse, kendi görev süresinin kalan kısmını kaybetmiş olacaktır. Cumhurbaşkanı ikinci dönemini icra ettiği sırada meclis tarafından seçimleri yenileme kararı alınırsa, cumhurbaşkanı üçüncü defa aday olabilecektir. Bu durum, her iki organ için bir denge mekanizması olarak tasarlanmıştır. Buna göre cumhurbaşkanı birinci dönemindeki görev süresini kaybetmemek adına meclis ile uzlaşmayı yakalama mecburiyetine bırakılmıştır (Alkan, 2018a, s. 112-113). Başkanlık sisteminin içerisinde sistemi kilitlemeyecek siyasi olgunluğu ve uzlaşma yeteneğini yakalamış olmak vardır. Sıkıntıları çözen bir mekanizmanın var olduğunu bilmek, siyasi güçleri uzlaşma kültüründen uzaklaştıracak yollar olarak tanımlanmıştır (Bakırcı, 2021, s. 79). Seçimleri yenileme yetkisi ve organların yeniden oluşturulması konusunda yürütmenin daha güçlü olması Türk tipi başkanlık sisteminin uzlaşmacı değil çoğunlukçu yönünü göstermektedir. Ayrıca yürütmenin hiçbir koşulda bütçesiz kalmadığı da eklenirse uzlaşmacı anlayışın olmadığı yine ön plana çıkmaktadır.

2.3.3.1.1 Kanun

TBMM'nin tarihinde kabul ettiği ilk kanun 07.02.1921 tarihli “Ağnam Resmi”dir. Küçükbaş hayvanlar için vergi alınmasını içeren bir vergi türü olarak Osmanlı’da ve Türkiye Cumhuriyeti’nde uygulanmıştır (Demirel, 2020, s. 19). Ayrıca Arapça “ağnam” kelimesinin Türkçede “koyunlar” anlamına geldiği belirtilmiştir (Kızılot, 2005). 7 Şubat 1921 ile başlayan meclisin kanun yapma süreci günümüze kadar sürekliliğini korumuştur. Bu başlık altında Nisan 2017’de referandum ile kabul edilen, Temmuz 2018’de resmen faaliyete geçen Türk tipi başkanlık sisteminin yasama organını oluşturan TBMM’nin kanun yapma şekli, usuller, kanun teklifinin geçirdiği aşamalar ve nihayetinde bir kanun metninin izlediği yol incelenmiştir.

Öncelikle “Temel Kanun” ile “Torba Kanun” arasındaki ayrıma bakılmıştır. Temel Kanun, komisyon görüşmeleri sürecine tabi kılınmıştır (İba, 2011, s. 197). Otuzu geçmeyen maddelerden oluşan bölümleri içerecek şekilde tasarlanmış, bölümler hakkında soru-cevap süresi on beş dakika olarak sınırlanmış, bahse konu olan maddelerin mecliste okunmayacağı belirlenmiş, her madde için yalnızca iki

adet soru önergesi verilebileceği kararlaştırılmış, oylama işleminin bölümler halinde yapılması gerekli görülmüştür (Geçmez, 2013, s. 273).

Torba Kanun, komisyon süreçlerine tabi kılınmamıştır (İba, 2011, s. 199). Torba Kanun, bünyesinde birbirinden farklı içerik ve nitelikte maddeler taşıyabilecek şekilde tanımlanmıştır. Konu bütünlüğünden uzak, çeşitli kanun ve yasal düzenlemelerde değişiklik veya düzenleme öngörerek hazırlanmış olması “Torba Kanun” tanımlamasının halk diline yerleşmesini sağlamıştır (Teziç, 2015, s. 3). Pek çok değişiklik ve düzenlemenin tek bir torba içinde sunulması, Torba Kanun’a verilecek olan ismi zorlaştırmıştır. Geçmiş Torba Kanunlar incelendiğinde “... Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun” şeklinde bir adlandırma yapıldığı görülmüştür (Deveci, 2015, s. 61).

Türkiye Cumhuriyeti 1982 anayasasının 7. maddesi “*Yasama yetkisi Türk Milleti adına Türkiye Büyük Millet Meclisinindir. Bu yetki devredilemez.*” diyerek yasa yapma yetkisini TBMM’ye vermiştir. 11. maddede ise “...*Kanunlar Anayasaya aykırı olamaz*” denilerek kanunların anayasa ile çelişmeyeceği belirtilmiştir. Türkiye’de kanun teklifi verme hakkı yalnızca milletvekillerine verilmiştir (md.88). Bu yetki ABD’de Kongre üyesi olan senatörler ve temsilcilere verilmiş, bunun yanı sıra çeşitli adaları temsil etmesi amacıyla Temsilciler Meclisi’nde yer alan Delege ve Komisyonerlerin kanun teklif etme ve oylamaya katılma hakkına sahip olduğu kabul edilmiştir (Tunçkaşık, 2019, s. 66). Fransa’da ise kanun teklifi verme yetkisi parlamento üyelerine ve bakanlar kurulu başkanına, yani başbakana verilmiştir (1958 Fransa Anayasası, m.14).

Türkiye’de milletvekilleri, herhangi bir konuda karar alabilmek için üye tamsayısının üçte biri ile, yani 200 vekil ile toplanabilmekte, toplantıya katılanların salt çoğunluğu ile karar alabilmektedir. Ancak her halükarda karar alınabilecek olan sayı üye tamsayısının dörtte birinin bir fazlasından (151) az olamamaktadır (m. 96). Mecliste en az 151 vekil ile kabul edilen bir kanun teklifi, öncelikle onay için cumhurbaşkanına sevk edilmektedir. Cumhurbaşkanı, teklifi uygun bulduğu takdirde onaylamakta ve on beş gün içerisinde Resmi Gazete’de yayımlamaktadır. Eğer cumhurbaşkanı kanun teklifini uygun bulmazsa, bunu gerekçeleri ile birlikte meclise bildirmekte ve teklifin tekrar görüşülmesini talep edebilmektedir. Bu husus “veto” olarak nitelendirilmiştir. Bu noktada cumhurbaşkanı, ilgili kanun teklifinin

tümünü ya da bir kısmını uygun bulmama hakkına sahiptir. Cumhurbaşkanından veto alarak meclise geri dönen kanun teklifinin tümü ya da bir kısmı mecliste yeniden görüşmeye açılmaktadır. Vetodan dönen bir teklifin tekrardan cumhurbaşkanının onayına gidebilmesi için meclis salt çoğunluğunun onayı gerekmektedir. Kanun teklifi, cumhurbaşkanına ilk gittiği haliyle, üzerinde hiç değişiklik yapılmadan salt çoğunluk ile onaylanırsa, teklif tekrar cumhurbaşkanına gitmektedir ve cumhurbaşkanı bu sefer teklifi onaylamak zorundadır. Ancak meclis, cumhurbaşkanından veto alarak geri gelen kanun teklifi üzerinde herhangi bir değişiklik yaparsa, kanun teklifinde değişiklik yaşanmış olduğundan, teklifin cumhurbaşkanına gitmesi için 151 vekilin onayı yeterli olmaktadır. Aynı şekilde, kanun teklifinde değişiklik yaşandığı için cumhurbaşkanı veto yetkisini yine kullanma hakkına sahiptir (m. 89). Türk tipi başkanlık sistemine geçişin ardından cumhurbaşkanının kanunlar üzerindeki gücü artmıştır. Başkanlık sistemi öncesinde veto edilen bir kanun teklifinin mecliste karar yeter sayısı olan 151 ile tekrar kabul edilmesi yeterli görülmüştür. Ancak başkanlık sistemine geçişle birlikte veto edilen bir kanun teklifinin çıkarılabilmesi için salt çoğunluğun aranması yöntemine geçilmiştir. Böylece yasamanın yasa yapma yetkisini geciktirmenin ötesine geçen bir veto gücü cumhurbaşkanına verilmiştir.

TBMM, cumhurbaşkanı tarafından imzalanan milletlerarası andlaşmaları onaylama hakkına sahip kılınmıştır. Milletlerarası andlaşmaların onaylanmasının kanunla uygun bulunması suretiyle gerçekleşeceği anayasada belirtilmiştir (m. 90). Milletlerarası andlaşmalara dair bir tartışma konusu 2021 yılında yaşanmıştır. Türkiye 20 Mart 2021 tarihinde yayınlanan Cumhurbaşkanlığı Kararı ile İstanbul Sözleşmesi'nden ayrılmıştır. Ayrılma kararının cumhurbaşkanı tarafından verilmiş olması tartışma konusu olmuştur. Ayrılma kararının duyurulduğu 3718 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararı'nda kararın cumhurbaşkanı tarafından alınmasında 9 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'nin 3. maddesi dayanak noktası olarak gösterilmiştir. Eleştirel bir yaklaşımla Kemal Gözler milletlerarası andlaşmaların onaylanmasını ve iptal edilmesini yürütme ve yasamanın ortak bir kararı olarak değerlendirmiştir (Gözler, 2021). Bu sebepten andlaşmadan ayrılma kararının her iki organın ortaklaşa onayıyla alınması gerekli görülmüştür. Ersan Şen, İstanbul Sözleşmesi gibi milletlerarası bir sözleşmeden çekilme kararında anayasanın 90. maddesi uyarınca TBMM'nin yetkili olduğunu ifade etmiştir (Şen, 2021). Dönemin

Adalet Bakanı Abdülhamit Gül ise “*TBMM katılmayı onaylar, yürütme de bunu bir kararla yürürlüğe koyar. Yürürlüğün aynı şekilde durdurulması ve feshi, yürütmenin yetkisindedir*” diyerek sözleşmeden ayrılma şeklini uygun bulmuştur (trthaber.com, 2021a). Danıştay da sözleşmeden ayrılma şeklinin uygun olduğuna oy çokluğu ile karar vermiştir (Karar Esas No: 2021/1747).

2.3.3.2. Yürütme Organı

Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi, yasama alanında yarattığı değişikliklere nazaran yürütme alanında çok daha önemli değişiklikler yaratmıştır. Yürütmenin teşkilatlanması, karar alınma süreci, yetki ve görevler başkanlık sistemi baz alınarak yeniden tasarlanmış gözükmemektedir.

Öncelikle yürütme aygıtının temel teşkilat yapısı incelenmiştir. Türk tipi başkanlık sisteminde merkezde cumhurbaşkanı bulunmaktadır. Tüm yürütme aygıtı cumhurbaşkanının çevresine kurulmuştur. 16 Nisan 2017 referandumu sonrası sınırları belli olan ve çeşitli Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri ile detayları çizilen yeni sistemde hükümet “Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı” adıyla bir düzenleme yaşamıştır (Akıncı, 2019, s. 71). Yaşanan bu değişimler genel anlamda şu şekilde özetlenmiştir:

- 1) Sert kuvvetler ayrılığını yansıtmak amacıyla bakanların meclis dışından seçilmesi,
- 2) Yürütme aygıtını tek başına Cumhurbaşkanının temsil etmesi,
- 3) Bakanların Meclise değil Cumhurbaşkanına karşı sorumlu olması,
- 4) Bakanların ve çeşitli devlet görevlilerinin atamasında Cumhurbaşkanının tek başına yetkili olması,
- 5) Yürütmenin Meclis tarafından düşürülememesi, ancak yeterli vekil oyu ile yürütmenin seçimlerinin yenilenebilmesi,
- 6) Cumhurbaşkanına bağlı olmak üzere politika kurulları ve ofisler kurulması.

Cumhurbaşkanına bağlı olan kurulların temel görevi, çeşitli devlet politikalarının geliştirilmesi, alınan kararların uygulanması sürecini inceleyerek rapor hazırlanması ve cumhurbaşkanı tarafından verilen işlerin yapılmasıdır (Öztürk, 2019a, s. 1285). En az üç üye şeklinde tasarlanmış olan kurullar, kamu yönetimi açısından devlet teşkilatının önemli parçalarıdır (Kara, 2019, s. 228).

Bugüne değin yapılan kurul toplantılarına bakıldığında, alanında uzman isimlerin kendi alanıyla ilgili kurullara davet edildiği görülmüştür. Genellikle Cumhurbaşkanlığı Külliyesinde gerçekleştirilen kurul toplantılarının her birine katılan iki isim vardır. Bu isimler İletişim Başkanı Fahrettin Altun ve Cumhurbaşkanlığı Özel Kalem Müdürü Hasan Doğan'dır. Altun ve Doğan tüm kurulların toplantılarına bizzat katılmışlardır¹⁴. İletişim Başkanı'nın toplantılara katılması kurulların iletişim, açıklama, yayın süreçlerinde cumhurbaşkanının iletişim süreciyle eşgüdüm yakalama çabası olarak değerlendirilmiştir.

Ofisler ise kendilerine verilen görevleri yerine getirme görevi bulunan ve cumhurbaşkanına bağlı ama özerk biçimde teşkilatlandırılmıştır (CBK 1, m.525). Kendi nitelikleri doğrultusunda hareket eden ofislerin kurullardan farkı şunlardır:

- 1) Ofisler mali ve idari özerkliğe sahiptir. Ancak kurullara ilişkin böyle düzeleme yoktur.
- 2) Ofis üyeleri düzenli bir şekilde görevlerini yerine getiren birer kadrolu memur gibi çalışmaktadırlar. Kurul üyeleri ise Cumhurbaşkanı tarafından çeşitli sivil toplum örgütlerinden ve alanında uzman kişilerden seçilerek çalışma ve toplantı gerçekleştirmektedir.

¹⁴ Kurul toplantılarına ilişkin haber ve görseller:

“Sosyal Politikalar Kurulu Cumhurbaşkanı Erdoğan Başkanlığında Toplandı”
<https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/99706/sosyal-politikalar-kurulu-cumhurbaskani-erdogan-baskanliginda-toplandi>

“Bilim, Teknoloji ve Yenilik Politikaları Kurulu Cumhurbaşkanı Erdoğan Başkanlığında Toplandı”
<https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/99492/bilim-teknoloji-ve-yenilik-politikolari-kurulu-cumhurbaskani-erdogan-baskanliginda-toplandi>

“Kültür ve Sanat Politikaları Kurulu Cumhurbaşkanı Erdoğan Başkanlığında Toplandı”
<https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/kultur-ve-sanat-politikolari-kurulu-toplandi/1334802>

“Güvenlik ve Dış Politikalar Kurulu Cumhurbaşkanı Erdoğan Başkanlığında Toplandı”
<https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/99491/guvenlik-ve-dis-politikalar-kurulu-cumhurbaskani-erdogan-baskanliginda-toplandi>

“Yerel Yönetim Politikaları Kurulu Cumhurbaşkanı Erdoğan Başkanlığında Toplandı”
<https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/99586/yerel-yonetim-politikolari-kurulu-cumhurbaskani-erdogan-baskanliginda-toplandi>

“Eğitim ve Öğretim Politikaları Kurulu Cumhurbaşkanı Erdoğan Başkanlığında Toplandı”
<https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/99472/egitim-ve-ogretim-politikolari-kurulu-cumhurbaskani-erdogan-baskanliginda-toplandi>

“Ekonomi Politikaları Kurulu Politikaları Kurulu Cumhurbaşkanı Erdoğan Başkanlığında Toplandı”
<https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/99373/ekonomi-politikolari-kurulu-cumhurbaskani-erdogan-baskanliginda-toplandi>

“Hukuk Politikaları Kurulu Beştepe’de” <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/hukuk-politikolari-kurulu-bestepe-41195665>

“Sağlık ve Gıda Politikaları Kurulu Cumhurbaşkanı Erdoğan Başkanlığında Toplandı”
<https://tccb.gov.tr/haberler/410/105103/saglik-ve-gida-politikolari-kurulu-cumhurbaskani-erdogan-baskanliginda-toplandi>

- 3) Ofislerin kamu tüzel kişiliği bulunmaktadır. Kurulların ise böylesi bir yönü yoktur.
- 4) Ofisler gerekli gördükleri takdirde yurt içi ve yurt dışında büro açabilmektedirler. Kurullar ise büro açmaktan ziyade belirlenen günlerde toplanmak, cumhurbaşkanına görüş bildirmek ve cumhurbaşkanından bir talep gelmesi durumunda bunu gerçekleştirmek üzere oluşturulmuştur.

Türk tipi başkanlık sisteminde cumhurbaşkanı siyasi ve cezai sorumluluklara ve hesap verme mekanizmalarına bağlanmıştır. Siyaseten cumhurbaşkanını sorumlu ve hesap verebilir kılan temel unsur seçimlerdir. İlk görev döneminin sonunda yeniden aday olup ikinci defa seçilmek isteyen ancak seçilemeyen bir cumhurbaşkanı, halktan onay alamamış biri olarak nitelendirilmiştir (Gül, 2018, s. 240).

Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ne geçildikten sonra bakanlara yönelik temel denetim usulleri meclis araştırması, genel görüşme, meclis soruşturması ve yazılı soru şeklinde olmuştur (A. Yıldız, 2019, s. 4). Türk tipi başkanlık sisteminin referandum ile kabulünden önce cumhurbaşkanının yalnızca vatana ihanet suçlamasıyla yargılabileceği anayasada ifade edilmiştir (m.105). Bu yargılama için meclisin dörtte üç onayının gerekli olduğu belirtilmiştir. Karşı imza uygulaması, cezai sorumsuzluğu iyice perçinlemiştir. 1982 anayasasında cumhurbaşkanı resen imzaladığı kararlar hakkında soruşturulamaz ve herhangi bir yargı merciine başvurulamaz şeklinde bir hüküm yer almıştır. Bunun yanı sıra cumhurbaşkanı anayasa ve kanunlarla kendisine verilen tek başına karar verme yetkisinin bulunduğu konuların dışındaki işlemlerde bir karar alırsa, bu kararın başbakan ve bakanlarca da imzalanacağı belirtilmiş, bu kararların sorumluluğu başbakan ve bakanlara bırakılmıştır. 1982 anayasasının 105. maddesinde düzenlenen bu husus sorumsuz cumhurbaşkanını tanıtmıştır.

2017 yılında yapılan referandum ile kabul edilmiş olan yeni sistemde ise cumhurbaşkanının cezai sorumluluğu önemsenmiş, anayasada “...*hakkında suç işlediği iddiasıyla...*” denilerek suçun kapsamı genişletilmiştir (m.105). Türk tipi başkanlık sisteminde bir cumhurbaşkanının suçlanması ve yargılanması için gerçekleşmesi gereken hususlar şunlardır: Öncelikle meclis üye tamsayısının salt çoğunluğu ile cumhurbaşkanı hakkında soruşturma önergesi verilmesi şartı

getirilmiştir. Mecliste görüşülen bu önerenin soruşturmaya dönüşebilmesi için üye tamsayısının beşte üçü ile onaylanması istenmiştir. Hakkında soruşturma açılan cumhurbaşkanının erken seçim kararı alamayacağı 105. madde ile düzenlenmiştir. Önerenin onaylanmasının ardından meclisteki partilere mensup milletvekillerinden oluşan bir komisyon kurulması belirtilmiştir. Partiler, meclisteki güçleri oranında komisyona üye sayısının üç katı olacak şekilde aday öne sürebileceği ve öne sürülen adaylar için kura çekmek suretiyle komisyon oluşturulabileceği belirlenmiştir. Komisyon tarafından yürütülecek bir soruşturma aşaması öngörülmüştür. Soruşturma kapsamında iki aylık bir süre içerisinde komisyondan bir rapor yazması istenmiştir. Komisyon raporu yetiştiremezse, bir aylık ek süre hakkı verilmiştir. Raporun meclis başkanlığına takdiminin ardından milletvekillerine dağıtılması gerektiği belirtilmiş ve on gün içerisinde yapılacak oylama yoluyla Yüce Divan'a sevk kararı alınabilmesi için meclis üye tamsayısının üçte iki oyu gerekli kılınmıştır. Yüce Divan'daki yargılamalar için belirlenen süre üç ay olup yetmediği takdirde üç aylık ek bir süre daha verilmesi hükme bağlanmıştır (m.105).

Cumhurbaşkanı yardımcısı ve bakanlar üye tamsayısının salt çoğunluğu ile soruşturma önergesinin muhatabı haline getirilmiş, beşte üç oy ile soruşturma onayına maruz kalabilecekleri belirlenmiştir. Tıpkı cumhurbaşkanında olduğu gibi cumhurbaşkanı yardımcısı hakkında da bir komisyon kurulması, konuya ilişkin bir rapor hazırlanması ve meclis onayına sunulması gerekli görülmüştür. Meclis üye tamsayısının üçte iki oyu ile rapor onaylandığı takdirde Yüce Divan'a sevkini gerçekleşmesi hükmü getirilmiştir (m.106).

Cumhurbaşkanı yardımcısı, cumhurbaşkanına karşı sorumlu tutulmuştur ve cumhurbaşkanı tarafından seçilip, cumhurbaşkanı tarafından görevinden alınabilmektedir. Bu konu, esasında bir tartışma konusu da olmuştur. Cumhurbaşkanlığı koltuğu çeşitli sebeplerle boş kaldığı takdirde vekaleten cumhurbaşkanı yardımcısının koltuğa geçeceği anayasada belirlenmiştir. Cumhurbaşkanına vekalet edecek olan kişinin halk tarafından seçilmemesi, cumhurbaşkanının yardımcısı ile birlikte seçimlere dahil olmaması, vekalet konumunda bulunan bir yardımcının atama yoluyla belirlenmiş olması Türk tipi

başkanlık sisteminin eleştiri noktalarından birini oluşturmuş, yardımcının meşruiyetinin sorgulanmasına neden olmuştur (Mutlu, 2019, s. 123).

2.3.3.2.1. Cumhurbaşkanı Kararı

Cumhurbaşkanı kararı, var olan bir kanuna veya cumhurbaşkanlığı kararnamesine dayanarak çıkarılan ve parlamenter sistemin uygulandığı dönemde bakanlar kurulu kararına eş değer olan bir yürütme işlemi olarak değerlendirilmiştir (Ulusoy, 2020, s. 50). Her şeyden önce, anayasal olarak cumhurbaşkanı kararını tanımlayan bir ifadenin bulunmadığı görülmüştür (Duman, 2019, s. 553). Bakanlar kurulu kararının ardılı olan cumhurbaşkanı kararları dayanağı, uygulama alanı, denetimi ve yayımlanması bakımından cumhurbaşkanı kararnamelerinden farklılaşmaktadır.

Anayasanın 73. ile 167. maddeleri cumhurbaşkanına karar verme yetkisi tanımıştır. Buna göre 73. madde “*Vergi, resim, harç ve benzeri mali yükümlülüklerin muaflık, istisnalar ve indirimleriyle oranlarına ilişkin hükümlerinde kanunun belirttiği yukarı ve aşağı sınırlar içinde değişiklik yapmak yetkisi Cumhurbaşkanına verilebilir*” derken, 167. madde ise “*Dış ticaretin ülke ekonomisinin yararına olmak üzere düzenlenmesi amacıyla ithalat, ihracat ve diğer dış ticaret işlemleri üzerine vergi ve benzeri yükümlülükler dışında ek mali yükümlülükler koymaya ve bunları kaldırmaya kanunla Cumhurbaşkanına yetki verilebilir*” demiştir. Bu maddelere göre cumhurbaşkanınca kullanılan yetkiler cumhurbaşkanı kararı olarak anılmıştır (Yılmaz, 2020, s. 231). Genel itibarıyla cumhurbaşkanı kararnameleri merkezi yönetimin teşkilatlanması konusuna odaklanmıştır. Cumhurbaşkanlığı kararlarının ise daha çok düzenleyici işlemlerin yanı sıra bireysel işlemlerde uygulama alanı bulduğu anlaşılmıştır (Erol, 2019, s. 74).

Cumhurbaşkanının bu işlemleri gerçekleştirirken cumhurbaşkanı kararı uygulamasına başvurması anayasal olarak tespit edilmiştir. Anayasada cumhurbaşkanlığı kararnamesi ile düzenlenmesi öngörülmemiş ancak cumhurbaşkanına karar verme yetkisi tanıyan birel (bireysel işlem, öznel nitelikte olan, kişiyi ilgilendiren) nitelik taşıyan işlemlerin cumhurbaşkanı kararı ile yürürlüğe konulması uygun görülmüştür (Ülgen, 2018, s. 624).

Cumhurbaşkanı kararlarının niteliklerinden bahsettikten sonra denetim yolu incelenmiştir. Cumhurbaşkanının kararlarının denetimini Danıştay yoluyla gerçekleştirildiği görülmüştür (İba & Söyler, 2019, s. 198). Aslında anayasada doğrudan cumhurbaşkanının kararlarının Danıştay’da denetleneceği hükmü tespit edilememiştir. Ancak 125. maddenin “*İdarenin her türlü eylem ve işlemlerine karşı yargı yolu açıktır*” hükmü gereğince cumhurbaşkanınca alınan kararlarda Danıştay bir denetim mekanizması olarak işletilmiştir. Danıştay’ı bu konuma getiren neden Danıştay Kanunu’nun 24. maddesinde tespit edilmiştir. Danıştay Kanunu’nun 24/a maddesine göre “*Cumhurbaşkanı Kararlarına*” ve 24/b maddesine göre “*Cumhurbaşkanınca Çıkarılan Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri dışındaki düzenleyici işlemlerine*” karşı açılacak davaların Danıştay’da incelenmesi ve karara bağlanması belirtilmiştir.

Cumhurbaşkanı kararları, Resmi Gazete’de yayımlanma ve yayımlanmama gibi ikili bir kamuya bildirme ya da bildirmeme seçeneğine sahip olduğu anlaşılmıştır. 9 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi’nin 1. maddesi şöyledir:

“Milletlerarası andlaşmaların parafı edilmesi, imzalanması, nota teatisine konu teşkil etmesi veya bu andlaşmalara katılma bildirilerinin yapılması için atanacak Türkiye Cumhuriyeti temsilcileri ve bu temsilcilerin yetkileri, Cumhurbaşkanının kararıyla belirlenir. Bu kararlar, Resmî Gazete’de yayımlanmaz.” (1 Sayılı CBK, 2018).

2.3.3.2.2. Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi

Cumhurbaşkanına anayasal bir hak olarak verilen kararname çıkarma yetkisi cumhurbaşkanının yetki ve görevlerinin birincil/temel yapı taşı oluşturmuştur (Keskinsoy, Kaya & Meri, 2020, s. 1402). Çünkü cumhurbaşkanı, kararname çıkarma yetkisi sayesinde kendisine ait kararları deklare etmiş, şahsi kararlarıyla aldığı inisiyatifı kabul etmiş, nihayetinde kararnameler aracılığıyla hesap verilebilirlik mekanizmasının merkezine konumlanmış, yürütmenin otoritesini kararnamelerle yansıtarak halkın hesap sorabileceği bir mekanizmayı kullanmış olmaktadır (Alkan, 2018a, s. 40).

Başkanlık sistemlerinde devlet başkanının sorumluluğunu ve otoritesini temellendiren birer anayasal hak olan kararnameler, Türk tipi başkanlık sisteminde de yer almıştır. Bu noktadan itibaren kararname yetkisi üzerine yaşanan tartışmalar ve değerlendirmeler incelenmiştir.

Cumhurbaşkanlığı kararnameleri, anayasada açıkça belirtildiği üzere kanunları değiştirmeyecek nitelikte tasarlanmıştır. Ancak bu onun dñzenleyici bir işlevi olmadığı anlamına gelmemektedir. Merkezi hñkñmetin teşkilatlanması, yñrñtmeyi ilgilendiren konuların dñzenlenmesi gibi konularda çıkarılabilecek kararnamelerin bir defaya mahsus olmayan, sñrekliilięi bulunan resmi dñzenlemeler olduğu değerlendirilmiştir (İba & Sñyler, 2019, s. 201). Genel itibariyle yñrñtme teşkilatının ve bakanlıkların dñzenlenmesi amacıyla çıkarılan kararnameler, yñrñtme aygıtını biçimlendirmeye muktedir tek araçtır (Yıldırım, 2017, s. 16). Buradaki tartışma konusu cumhurbaşkanlığı kararnamesi ile dñzenlenmesi öngörñlen yñrñtme ile alakalı konularda yasama organının da karar verip veremeyeceğidir. Bu tartışmaya ilerleyen satırlarda değinilmiştir.

Ek 3 bölümünde maddeler halinde ifade edilen kararname yetki alanları, parlamenter sistem sñrecinde kanunlarla dñzenlenebilecek alanları belirtmiştir. Yeni hñkñmet yapısı yñrñtme aygıtını öne çıkarırcasına bu yetkileri cumhurbaşkanına devretmiş, yasamanın ÷lke yñnetimindeki ağrılığının azalması yönñnde eleştirilerin gelişmesine zemin oluşturmuştur (olak, 2017, s. 57). Ancak başkanlık sistemleri ile parlamenter sistemler kıyaslanırken yapılan önemli bir hata, her iki sistemin temel değerleri aynıymışçasına yapılan değerlendirmelerdir. Başkanlık sistemi, başkanını öne çıkaran, buna karşılık yasamayı geri plana atmayan, denge ve denetlemenin hakim olması gereken bir sistemdir. Tñrkiye’ye başkanlık sistemi tanıtılırken yñrñtmenin güçleneceği vurgusu kullanılmıştır ve halk, güçlü bir yñrñtme aygıtına onay vermiştir. Dolayısıyla Tñrkiye’deki hñkñmet sisteminin “Gñçlendirilmiř Başkanlık Sistemi” olduğu dñřññlmektedir. Bu tanımın yapılmasındaki gerekçe cumhurbaşkanlığı kararnamelerinin sınırları konusunda yaşanan muammadır.

Bazı değerlendirmelere göre Tñrk tipi başkanlık sisteminde anayasal bir hak olarak kullanılan kararname yetkisi, kanunlarla dñzenlenmesi öngörñlmñř alanların haricinde her alanı dñzenleyebilecek bir yapı izlenimi vermiştir. Anayasada konu bakımından bir sınırlandırma getirilmiş olmasına rağmen “yñrñtmeye yetkisine giren konuların” kapsamı net görñlmemiřtir (Akyılmaz, 2019, s. 194). Açıkça kanunla dñzenlenmesi öngörñlen konularda kararname çıkarılamayacağını anayasada sabittir. Bunun diğer manası, kanunla açıkça dñzenlenmesi öngörñlmeyen

konularda cumhurbaşkanlığı kararnamesi çıkarılabileceğidir (Boztepe, 2018, s. 17). Kanunla düzenlenmemiş bir alanda kararname çıkarılabilmesi gibi bir ihtimal oluşmuştur. Yürütmenin alanına girmeyen bir konuda kararname çıkarılmasının anayasaya aykırılığı ifade edilmiş (Doğan, 2020, s. 981) ama yürütmenin alanına giren konuların sınırı literatürde önemli bir tartışma konusu olmuştur. Bilindiği üzere cumhurbaşkanı bir kararname yayınlarsa ve sonraki süreçte aynı konuda meclis tarafında bir kanun üretilirse, meclisin ürettiği kanunun uygulanacağı anayasada ifade edilmiştir. Buradan şu anlamlar çıkarılmıştır:

1) Cumhurbaşkanlığı kararnamesi ile düzenlenen alanlarda meclis de kanun çıkarabiliyorsa yasama, yürütme alanına giren konularda yürütmeyi sınırlandırabilme hakkına sahiptir. Dolayısıyla bu değerlendirmeye göre yürütmenin yasamadan özerkleşmesi söz konusu değildir ve meclis, çıkardığı kanunlarla yürütmeyi sınırlandırmakta, yürütmenin üzerinde bir konuma ulaşmaktadır (Fendoğlu, 2019, s. 284).

2) Cumhurbaşkanlığı kararnamesi ile düzenlenen alanlar yalnızca cumhurbaşkanlığı kararnamesi ile düzenlenebiliyorsa, yani meclis, kararname yetkisi alanında kanun çıkaramıyorsa, yasama sınırlandırılmıştır. Anayasada cumhurbaşkanlığı kararnamesi ile düzenleneceği belirtilen hükümlerde “düzenlenebilir” ifadesi değil “düzenlenir” ifadesinin bulunması buna bir gerekçe olarak öne sürülmüştür (Gözler, 2017b).

3) Anayasaya bakıldığında, kanunun her alanda çıkarılabileceği anlaşıldığından, meclis, yürütme alanına giren konularda da hüküm belirtebilmektedir. Kanunla açıkça düzenlenmiş veya düzenlenmesi öngörülmüş konularda kararname çıkarılamadığından dolayı, cumhurbaşkanlığı kararnamelerinin kanunla düzenlenmemiş her alanda çıkarılabileceği değerlendirilmiştir (Uluca & Avaner, 2021, s. 118). Özellikle yürütmenin alanına giren konuların ne olduğu açıkça ifade edilmediğinden, anayasada sınırlanan birkaç alan dışında her alanda kararname çıkarılabileceği öngörülmüştür. Nitekim “kanunla düzenlenmiş alanlarda kararname çıkarılamaz” demek, “kanunla düzenlenmemiş alanlarda kararname çıkarılabilir” tartışmalarını yaratabilecektir.

Bu noktada cumhurbaşkanlığı kararnamelerinin münhasıran kendine has bir alanı olup olmadığı tartışması ortaya çıkmıştır. 3 sayılı cumhurbaşkanlığı kararnamesinin 12. maddesinde şu hüküm yer almıştır: “*Üst kademe kamu yöneticileri hakkında bu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile düzenlenen hususlara ilişkin olarak, diğer mevzuatın bu Cumhurbaşkanlığı kararnamesine aykırı hükümleri uygulanmaz.*” Eleştirel bir değerlendirmeye göre bu hüküm kararnameler ile düzenlenen alanların kanunla düzenlenmeyeceği anlamını taşımaktadır ve bu nedenle anayasaya aykırı olarak yorumlanmıştır (Eren, 2019, s. 45). Ancak herhangi bir kararnamenin düzenlediği alanda meclis tarafından bir kanun çıkarılırsa ilgili kararnamenin uygulama dışı kalacağı anayasada ifade edilmiştir. Dolayısıyla 12. madde geleceği yönelik olarak kanunların çıkarılmayacağı bir alanı işaret etmemektedir.

Cumhurbaşkanlığına verilen kararname yetkisi alanında kanun yapılıp yapılmayacağının muamması, yani yürütmenin münhasıran yalnızca kendisinin düzenleyebileceği alanları olup olmadığı muamması devam etmektedir. Anayasada “... Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile ‘düzenlenir’...” ifadesinin bulunduğu konularda kanunlarla düzenleme yapılamayacağına dair bir görüş getirilmiştir (Güller, 2020, s. 253). Alıntılanan söz konusu ifade belirli konularda düzenleme yapma yetkisini yürütme organına vermiştir. Başkanlık sisteminin bir gereği olarak yürütme ile ilgili konularda yürütmenin karar alması anlaşılabilir bir durumdur. Ancak anayasada kanunların kararnamelere üstünlüğü vurgulanmış olduğundan kanunlarla düzenleme yapılamayacak alanın olmadığı düşünülmektedir.

Münhasıran cumhurbaşkanına tanınan alanların olmadığına ve yasamanın müdahil olamayacağı alanların bulunmadığına ilişkin bir yaklaşımda ise kanunların üstünlüğüne vurgu yapılmakla beraber kanunla düzenlenmeyen alanlarda cumhurbaşkanlığı kararnamesinin çıkarılabileceği kabul edilmiştir (Ardıçoğlu, 2017, s. 37). Bu görüşe göre çıkarılmış bir cumhurbaşkanlığı kararnamesinin uygulama dışı bırakılması için meclisin kanun çıkarma gerekliliği ifade edilmiş, ancak cumhurbaşkanının partisi ile mecliste çoğunluğu sağlayan partinin aynı parti olması durumunda meclisin cumhurbaşkanlığı kararnamesini defedecek bir kanun çıkarmayacağı vurgulanmıştır.

Türkiye’de siyasal parti örgütünün genel merkeze olan bağılılığı ve genel merkezin parti örgütüne ve üyelerine ciddi tahakkümü çeşitli değerlendirmelere konu olmuştur (Heper, 2018, s. 19). Bu tahakküm, Türk tipi başkanlık sisteminde meclisin kararname kırııcı rolünü göstermelik kılmıştır. Bu husus ancak cumhurbaşkanının partisi ile mecliste çoğunluğu oluşturan partinin farklı olması durumunda uygulanabilir görülmüştür.

Olağanüstü hâl kararnamelerinin niteliğı tez çalışmanın içerisine dahil edilmiştir. Çünkü olağan dönemlerdeki durumlar ile olağanüstü dönemlerdeki durumlarda birtakım farklılıklar tespit edilmiştir. Anayasa bakıldığında, olağanüstü hal ilanına ilişkin kararın cumhurbaşkanının yetkisinde olduğu anlaşılmıştır (m.119/1). Anayasa, yürütmeye bu hakkı tanıırken yasamaya da onay yetkisi vermiştir (m.119/2). Bu bağlamda Türkiye’de olağanüstü halin ilanına yürütme ve yasamanın birlikte karar verdiği görülmüştür. Ayrıca meclisin elinde bulunan olağanüstü hali uzatma, kısaltma ve ortadan kaldırma hakkı olağanüstü durumlarda süreci belirleme yetkisini meclis lehine güçlendirmiştir. Yine anayasada olağanüstü halin meclis tarafından dört aylık periyotlar halinde uzatılabileceğı ifade edilmiş, savaş hallerinde dört aylık dilimin dikkate alınmayacağı belirtilmiştir (m.119/4). Olağanüstü dönemlerde meclisi öne çıkaran bir diğer madde 119/5’tir. Buna göre olağanüstü hallerde “... para, mal ve çalışma yükümlölükleri (...) temel hak ve hürriyetlerin nasıl sınırlandırılacağı (...) kanunla düzenlenir” denilmiştir. Devamında ise olağanüstü hallerde çıkarılan kararnamelerin “Anayasanın ikinci kısmının birinci ve ikinci bölümlerinde yer alan temel haklar, kişi hakları ve ödevleriyle dördüncü bölümde yer alan siyasi haklar ve ödevler Cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle düzenlenemez” (m.119/6) hükmüne tabi olmadığı belirtilmiştir. Ancak bu serbestlik, meclis onayından azade hale getirilmemiştir. Olağanüstü hallerde çıkarılan cumhurbaşkanlığı kararnamelerinin üç ay içerisinde mecliste görüşölmesi ve karara bağlanması şartı getirilmiştir. Aksi halde çıkarılmış olan kararnamenin yürürlükten kalkacağı ifade edilmiştir (m.119/7). Olağanüstü hallerde çıkarılan cumhurbaşkanlığı kararnamelerinin hem şekil hem de esas bakımından anayasaya aykırılık gerekçesiyle Anayasa Mahkemesi’ne dava açılmayacağı belirtilmiştir (m.148/1). 1991 yılında bir olağanüstü hal kararnamesinin iptali için açılan davada Anayasa Mahkemesi olağanüstü dönemlerde çıkarılan kararnamelerin olağanüstü hal kapsamında olması gerektiğini

belirtmiş ve davaya konu olan kararnamenin ilgili bölümlerini iptal etmiştir (Anayasa Mahkemesi Kararı, Esas 1991/6, Karar 1991/20). Ancak 15 Temmuz 2016 darbe girişimi sonrası olağanüstü hal kapsamında çıkarılmış olan bazı kararnamelere bakıldığında olağanüstü hal kapsamına dahil olmayan konularda düzenlemeler yapıldığı görülmüştür.¹⁵

Olağanüstü halin ilanında anayasada belirtildiği gibi cumhurbaşkanı yetkili makam yapılmıştır. Ancak cumhurbaşkanı, meclis onayına muhtaç halde bırakılmıştır. Bu haliyle düşünüldüğünde cumhurbaşkanı ile meclise egemen olan milletvekilleri aynı parti veya ittifak üyesi ise yürütmenin getirdiği olağanüstü hal uygulamalarının meclisten kolaylıkla geçebileceği anlaşılmıştır. Tam tersi durumda ise, yani cumhurbaşkanı ile meclise egemen olan milletvekilleri farklı parti veya ittifak üyesi ise gerçekten olağanüstü hal ve uygulamalarının gerekli olduğu anlarda dahi restleşme ve inatlaşma sonucu krizlerin ortaya çıkabileceği değerlendirilmiştir (Keskinsoy, Kaya & Meri, 2020, s. 1410). Gerek olağan dönem gerekse olağanüstü dönemde yasama ve yürütmenin uzlaşmacı, iyi niyetli ve tutarlı olması gerekmektedir. Temsil sistemine dayalı demokrasi sürdürüldüğü sürece seçmenler sistemi kilitleyen ve hor kullananları sandıkta cezalandırmak, uzlaşan ve iyi niyetini yansıtanları sandıkta ödüllendirmek hakkına sahiptir.

2.4. 2018 Cumhurbaşkanlığı Seçimi

Bu seçim Türk siyasal hayatında başkanlık sisteminin ilk seçimi olma özelliği taşımaktadır. 2014 ile başlayan halk tarafından seçilen cumhurbaşkanı sürecini başkanlık sisteminin kabulünden sonra yapılan 2018 seçimleri izlemiştir. Parlamenter sistem ile başkanlık sistemi arasında sıkışan Türkiye, 2017 referandumu ile başkanlık sistemini tercih etmiş, 2018 seçimleriyle de Türk tipi başkanlık sistemi resmen uygulanmaya başlamıştır. Bu seçimin önemi, başkanlık

¹⁵ Olağanüstü hal kapsamının yanında farklı konularda düzenlemelerin yapıldığı kararname örnekleri için bkz:

Olağanüstü Hal Kapsamında Düzenlemeler Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname. (2017, Ocak 6). *Resmi Gazete* (Sayı 29940). Haziran 26, 2023 tarihinde <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/01/20170106M1-2.htm> adresinden alındı.

Olağanüstü Hal Kapsamında Bazı Tedbirler Alınması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname. (2017, Ocak 6). *Resmi Gazete* (Sayı 29940). Haziran 26, 2023 tarihinde <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/01/20170106M1-1.htm> adresinden alındı.

sisteminin ilk seçimi olmasıdır. Ayrıca 2017 referandumunu ile kabul edilen hususların uygulamaya geçmesi bu seçimlerin ardından gerçeklemiştir.

Normal durumda seçimin 3 Kasım 2019'da yapılması planlanmıştır. Ancak 17 Nisan 2018 tarihinde MHP lideri Devlet Bahçeli'nin erken seçim çağırısı takvimi değişikliğe uğratmıştır:

“Ya Cumhurbaşkanı ve milletvekili seçiminin normal tarihi olan 3 Kasım 2019 beklenecek, ya da milli mecburiyet ve ortaya çıkan meşru gerekçelerden dolayı seçimler erkene çekilecektir.... Bilinmelidir ki gerekli uyum yasalarının süratle çıkarılmasının akabinde, Milliyetçi Hareket Partisi takdir ve tercih hakkını seçimlerin erkene alınmasından yana kullanacaktır. Bu işi daha fazla uzatmaya gerek yoktur... 26 Ağustos 2018 Pazar günü hem Cumhurbaşkanı hem de milletvekili genel seçimi (yapılmalı)... Türkiye yeni hükümet sistemine çok seri şekilde geçmeli, taşlar yerine oturtulmalı...” (aa.com.tr, 2018).

Devlet Bahçeli'nin bu çağırısına AK Parti lideri Recep Tayyip Erdoğan olumlu karşılık vermiştir:

“...gerek Suriye'de yürüttüğümüz sınır ötesi operasyonlar ve bölgemizde yaşanan tarihi önemdeki hadiseler Türkiye'nin bir an önce belirsizlikleri aşmasını zorunlu hale getirmiştir. Kararların daha güçlü şekilde alınabilmesi, uygulanabilmesi için yeni yönetim sistemine geçiş giderek aciliyet kesbetmeye başlamıştır...” (bbc.com, 2018).

Erdoğan'dan gelen bu demecin ardından muhalefet partilerinin liderleri, özellikle son yıllardır sanal bir siyaset arenasına dönüşen Twitter üzerinden karşılık vermişlerdir. Buna göre İYİ Parti lideri Meral Akşener “...15 yıldır hüküm süren korku ikliminden çıkmak için önüne bir fırsat geldi...” (Akşener, 2018), Saadet Partisi lideri Temel Karamollaoğlu “Uyum yasaları bile çıkmadan açıklanan bu tarih, paniğin ve tükenmişliğin göstergesidir...” (Karamollaoğlu, 2018), CHP lideri Kemal Kılıçdaroğlu “Seçime hazırız, 2018 demokrasi yılı olacak” demiştir (trthaber.com, 2018).

Erken seçim kararının arkasındaki temel nedenler arasında FETÖ ile daha etkin mücadele, Suriye'de gerçekleştirilen askeri harekâtlar, bu harekâtların yarattığı uluslararası durum ve çeşitli ekonomik göstergelerin negatif ilerlemesi yer almıştır. Yukarıda Erdoğan'dan aktarılan şu ifade, “...Kararların daha güçlü şekilde alınabilmesi...” ifadesi esasında güçlü yürütme aygıtının bir an evvel teşkilatlandırılmasını ve mücadele yürütülen alanlarda daha güçlü bir yürütme aygıtının işler hale getirilmesi arzusunu yansıtmıştır.

Türkiye 2016 yılında bir darbe girişimi ile karşı karşıya kalmıştır. Medyada her gün yeni bir FETÖ üyesinin yakalandığına dair haberler sık sık yer almaktadır. Girişimin üzerinden yedi yıl geçmesine rağmen hala örgüt mensuplarının tespitine devam edilmesi, örgütün devlete ciddi ölçüde yerleştiğini göstermiştir. Bir diğer gösterge ise örgüt mensuplarının devletten temizlenmesinin fazla uzamış olmasıdır. Bu yönüyle de muhalefet tarafından eleştirilmektedir.

Erken seçimi tetiklediği düşünülen bir diğer mesele Suriye’de yaşanan gelişmeler olmuştur. Terör örgütü PKK’nın Suriye kolu olan PYD-YPG’nin ABD tarafından desteklenmesi ve Suriye sınırları içerisinde yaşanan bölünmeler Türkiye sınırında bir istikrarsızlık sıçraması yaratmış, yaşanan gelişmeler Türkiye’nin bütünlüğü için tehdit olarak okunmuştur (Gülener, 2018). 24 Ağustos 2016’da başlatılan “Fırat Kalkanı Harekâtı” sonrası terör örgütü Irak Şam İslam Devleti (İŞİD)’nin Türkiye ile teması kesilmiş olmasına rağmen, ABD’nin desteklediği terör örgütü PYD ile Türkiye’nin sınırdaşlığı devamlılığını korumuştur. Zaten Fırat Kalkanı Harekâtı’nın amacı da İŞİD ile olan sınırdaşlığı ortadan kaldırmak olarak yorumlanmıştır (milliyet.com.tr, 2016a).

Darbe girişimi ve Suriye sorunlarıyla mücadele edildiği yıllarda “...seçim konusunu ülkemizin gündeminden bir an önce çıkar(mak)” için seçimlerin öne alınması Erdoğan tarafından yüksek ehemmiyetle vurgulanmıştır (dw.com, 2018). Özellikle ekonomi alanında atılacak adımların ve alınacak kararların güçlü bir yürütme ile gerçekleştirilmek istendiği anlaşılmıştır. Sonuç olarak, Cumhur İttifakı kanadının erken seçim kararının arkasında yatan kilit cümle “...kararların daha güçlü şekilde alınabilmesi...” cümlesi olmuştur. Başkanlık sisteminde yürütme aygıtını güçlendiren mekanizmalara kavuşmak için hissedilen ihtiyaç, iç ve dış meselelerin de etkisiyle erken seçimi getirmiştir. Başkanlık sistemiyle birlikte kanunlarda veto üstünlüğü, kararname yetkisi, yürütmede tek başlılık, devlet teşkilatının bizzat cumhurbaşkanı tarafından dizayn edilebilir olması gibi araçlara daha erken erişmek amacıyla seçimlerin öne alınmış olabileceği değerlendirilmiştir.

24 Haziran 2018’de gerçekleştirilen seçimlerde AK Parti ve MHP’nin ortak adayı Recep Tayyip Erdoğan, CHP’nin adayı parti içi muhalefetiyle bilinen Muharrem İnce, HDP’nin adayı ise tutuklu durumdaki Selahattin Demirtaş olmuştur. Meral Akşener, Temel Karamollaoğlu ve Doğu Perinçek 100.000 imza

toplayarak aday olmuşlardır. Demirtaş'ın adaylığı konusu ayrı bir tartışma yaratmıştır. Milli Savunma Bakanlığı eski Genel Sekreteri Ümit Yalım tarafından Yüksek Seçim Kurulu (YSK)'na bir başvuruda bulunulmuştur. Bu başvuru, Demirtaş'ın terör örgütü PKK ile olan bağına binaen Türkiye Cumhuriyeti cumhurbaşkanlığı için yarışmayacağı yönündeki değerlendirmedir. İlgili başvuru YSK tarafından reddedilmiştir (sputniknews.com, 2018).

Seçim sonuçlarına göre Recep Tayyip Erdoğan %52.59, Muharrem İnce %30.64, Selahattin Demirtaş %8.40, Meral Akşener %7.29, Temel Karamollaoğlu %0.89, Doğu Perinçek %0.20 oy almıştır.

2.5. 2023 Cumhurbaşkanlığı Seçimi

Bu seçim süreci büyük ölçüde Recep Tayyip Erdoğan'ı destekleyen Cumhuriyet İttifakı ile Kemal Kılıçdaroğlu'nu destekleyen Millet İttifakı arasında geçmiştir. Seçimde yarışan diğer adaylardan Muharrem İnce seçimlere günler kala adaylıktan çekilince üç adaylı bir seçim yaşanmıştır. Özellikle mülteci karşıtlığı üzerinden siyaset yürüten Zafer Partisi (ZP)'nin AP ile kurduğu ATA İttifakı'nın adayı Sinan Oğan köklü partilerle mücadele yürütmüştür. Zafer Partisi'nin devletten herhangi bir mali yardım almadığı düşünüldüğünde, maddi gerçeklikler açısından Sinan Oğan adına zorlayıcı bir durum yaşanmıştır.

Seçim öncesinde Türkiye'nin doğu bölgesinde yaşanan deprem, siyasetin programına yansımıştır. Seçim süreci partiler açısından deprem bölgesinde başlamış, oradan yurda yayılmıştır. Bu yayılma esnasında gerek iktidar gerekse muhalefet deprem bölgesine yapılacak olan hizmetlerden bahsetmişlerdir. Bu hizmetlerden öne çıkan konut ihtiyacının karşılanması meselesidir. Recep Tayyip Erdoğan uzun vadelere yayılan taksitlerle alınabilecek olan yeni konut projesini duyurmuştur (yenisafak.com, 2023). Kemal Kılıçdaroğlu ise konutların ücretsiz teslim edileceğini vurgulamıştır (Zeyrek, 2023).

Millet İttifakı'nın adayı Kemal Kılıçdaroğlu, ittifakın ortaklarından Meral Akşener ile yaşanan sancılı bir sürecin ardından İstanbul ve Ankara Büyükşehir Belediyesi başkanlarını cumhurbaşkanı yardımcısı adayı unvanıyla seçim süreçlerine dahil etmiştir. Cumhuriyet İttifakı büyük ölçüde Recep Tayyip Erdoğan ve Devlet Bahçeli'nin miting çalışmaları ile süreci yürütmüşken Millet İttifakı Kemal

Kılıçdaroğlu, Meral Akşener ve iki büyükşehir belediye başkanı ile mitingler düzenlemiştir. Bu yönüyle Millet İttifakı'nın daha kalabalık bir ekiple miting süreçleri tertiplediği görülmüştür.

Seçim çalışmaları sürecinde iktidar partisi ile devlet arasındaki ilişkinin derecesine dair önemli bir durum yaşanmıştır. Devlet yatırımı olarak gerçekleştirilen projelerin açılış törenlerinde Recep Tayyip Erdoğan'ın Cumhuriyet İttifakı lehine propaganda yaptığı ve hatta açılışların birer miting alanına dönüştüğü görülmüştür. Bu konu hakkında muhalefetten eleştiriler gelmiştir. Bir tarafın devletin tüm imkanlarıyla yarıştığı diğer tarafın ise sadece kendi imkanlarıyla rekabet etmekte olduğuna yönelik söylemler gündemde yer almıştır (Ayhan, 2023; gazetepencere.com, 2023). Mevcut hükümet sisteminin muhalefet tarafından “tek adam rejimi” olarak adlandırılmasına yaşanan bu olayın katkı sağladığı anlaşılmıştır. Böylece muhalefet, Türk tipi başkanlık sisteminden ayrılıp parlamenter sisteme geçişe dair söylemlerine yeni bir unsur daha katmıştır. Muhalefetin bu eleştirilerine rağmen Millet İttifakı'nın adayı Kemal Kılıçdaroğlu'nun farklı CHP belediyelerinin düzenlediği açılış törenlerinde benzer bir propaganda sürecini yürüttüğü görülmüştür (evrensel.net, 2023).

Haziran ayının ikinci pazar günü yapılması gereken 2023 seçimleri bir erken seçim kararıyla 14 Mayıs 2023 günü gerçekleştirilmiştir. AK Parti %35.32, CHP %25.41, MHP %10.04, İYİ Parti %9.90, Yeşiller ve Sol Gelecek Partisi (YSP) %8.79 oy alarak meclise girmiştir. Bu partilerin listelerinde seçimlere giren farklı partilere ait milletvekilleri de bulunmaktadır. Hepsiyle birlikte düşünüldüğünde mecliste 15 parti yer almıştır. Lider bazında sonuçlara göre birinci turda Recep Tayyip Erdoğan %49.50, Kemal Kılıçdaroğlu %44.90, Sinan Oğan %5.20, Muharrem İnce %0.40 oy almıştır. Mecliste durum netleşmiş olmasına karşın devlet başkanlığı için yeterli olan %50+1 sağlanamadığından seçimler ikinci tura kalmıştır. İkinci turda, ilk turda en yüksek oy alan iki aday yarışmıştır. İkinci tur sonuçlarına göre Recep Tayyip Erdoğan %52.18, Kemal Kılıçdaroğlu %47.82 oy almıştır. Bu sonuçlara göre Recep Tayyip Erdoğan bir kez daha Türkiye Cumhuriyeti'nin devlet başkanı olmuştur. Bu seçim sonuçları Türkiye'nin en az beş yıl daha başkanlık sistemi ile yönetileceğinin kanıtı olmuştur.

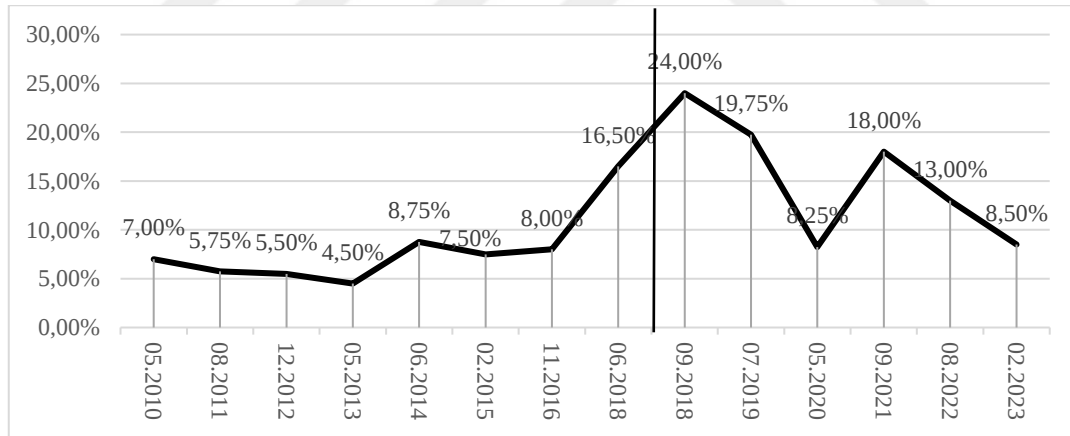
Muhalefetin sonraki seçimlere dair yürüteceği politikanın yine parlamenter sisteme dönüşle ilişkili olacağı düşünülmektedir çünkü bu konu çok ciddi bir birleştirici unsur niteliği taşımaktadır. 2023 seçimleri öncesinde Millet İttifakı'nı bir arada tutan temel unsurun sistem değişikliği olduğu kabul edilirse bir sonraki seçimlerde yeni birliktelik kurulduğunda kullanışlı bir birleştirici unsur olan parlamenter sistem vurgusunun yeniden gündemde olması muhtemeldir

2.6. Başkanlık Sistemi Öncesi ve Sonrasına Dair Birtakım Veriler

2.6.1. Ekonomik Veriler

Türkiye’de başkanlık sistemi öncesine ve sonrasına dair resmi kaynaklardan derlenen sayısal veriler, yeni sistemin ülkeye katkısı hakkında değerlendirme yapılabilmesini sağlamıştır. Grafikler oluşturulurken her gösterge grafik için aynı tarih dikkate alınmıştır. Özellikle yılların ortası tercih edilmiştir. Eğer yılların ortasına ilişkin bir veri bulunamadıysa, ortaya en yakın tarihler tercih edilmeye çalışılmıştır.

Grafik 2.1: Türkiye’de Belirli Yıllara Göre Faiz

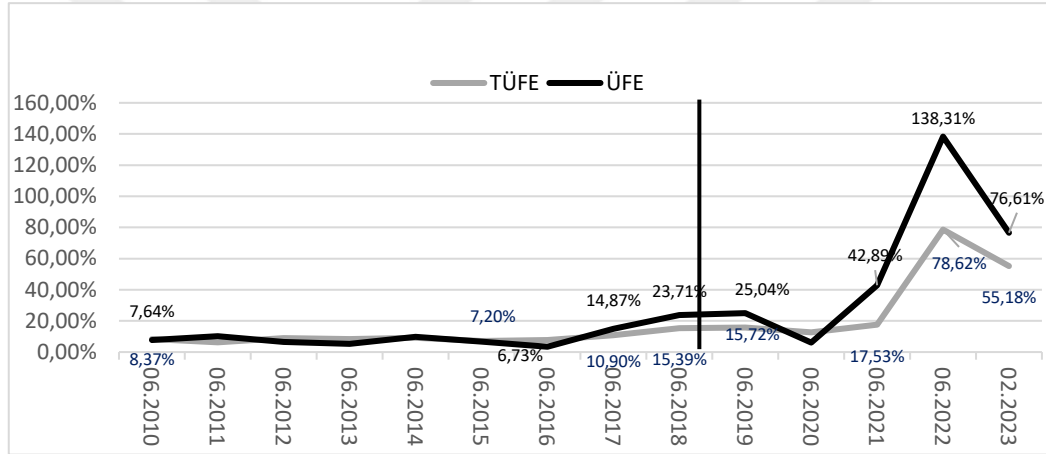
Kaynak: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) verilerinden faydalanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur

Grafikte siyah ile gösterilmiş olan dikey çizgi, Türkiye’nin başkanlık sistemine resmi olarak geçtiği tarihi ifade etmesi amacıyla yerleştirilmiştir. 2010-2016 arasında bir istikrar yakaladığı görülen faizin 2016’dan sonra yükseliş trendine girdiği görülmüştür. Özellikle başkanlık sistemine resmi olarak geçilen dönemde tavan yapmıştır. Ancak sonrasında belirgin bir düşüş yaşayan faiz, 2020 itibarıyla yeniden yükseliş göstermiştir. Bu yükselişin nedeni, döviz baskılamak adına atılan hamleler olarak değerlendirilmektedir. Son yıllarda, özellikle 2021 tarihinden itibaren yeni bir ulusal ekonomi politikası benimsenmiştir. Belirlenen bu

politikaya göre faiz ile enflasyon arasında doğrudan bir bağlantı olduğu belirtilmiştir. Bu bağlantı kapsamında, faizin düşürülmesinin enflasyonu düşüreceği Recep Tayyip Erdoğan tarafından pek çok defa ifade edilmiştir. Hatta bu politika dini bir söylem olan “nas” ile açıklanmıştır (Akyol, 2021). Bu politika doğrultusunda T.C. Merkez Bankası’nın faizi belirli bir istikrarla düşürdüğü görülmüştür.

İkinci grafikte ise Türkiye’de son on yılı aşkın bir süre içerisinde üretici fiyat endeksi (ÜFE) ve tüketici fiyat endeksi (TÜFE) gösterilmiştir. İlgili grafik aşağıda verilmiştir. Dikey siyah çizgi, başkanlık sistemine resmen geçilen tarihsel noktayı ifade etmesi amacıyla yerleştirilmiştir.

Grafik 2.2: Türkiye’de Belirli Yıllara Göre Enflasyon

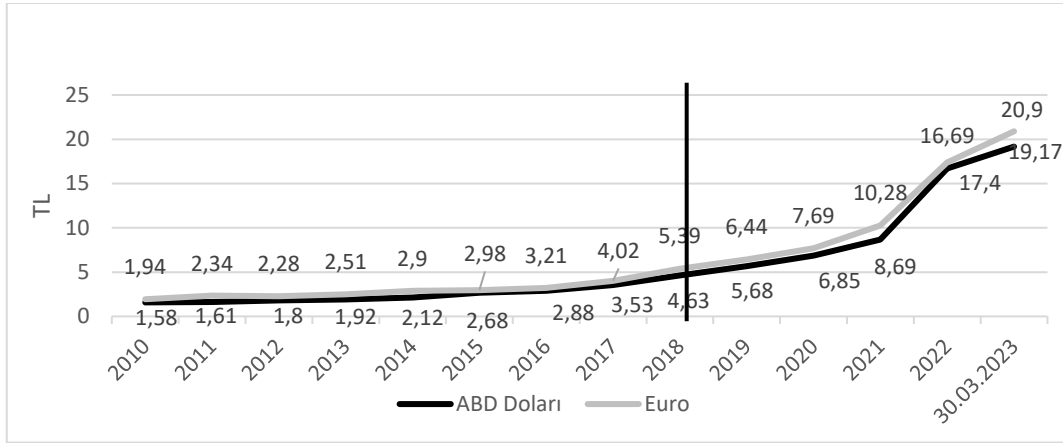

Kaynak: TCMB verilerinden faydalanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur

2020 yılının sonuna kadar üretici ve tüketici enflasyonunun bir ölçüde paralellik gösterdiği görülmüştür. Ancak 2020 itibariyle üretici enflasyonunda ciddi bir artış yaşanmıştır. 2017 yılının başları itibariyle %10’u aşan üretici enflasyonu, son 20 yılın en yüksek seviyelerini Ekim 2022 tarihinde görmüştür (%157). İktidarın benimsediği yeni ekonomi anlayışı, Covid-19 salgınının ve Rusya-Ukrayna savaşının küresel ölçekte yarattığı problemler Türkiye’deki enflasyon artışının nedenler olarak değerlendirilmiştir.

Döviz kurlarının yıllara göre seyri ise aşağıdaki grafikte verilmiştir.

Grafik 2.3: Türkiye'de Belirli Yıllara Göre ABD Doları ve Euro

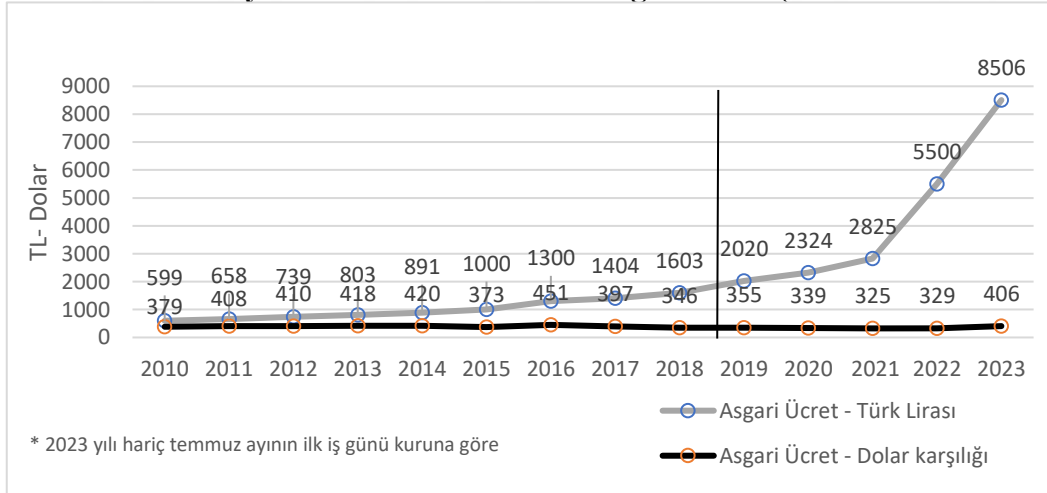

Kaynak: TCMB verilerinden faydalanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur

Grafik oluşturulurken her yılın temmuz ayının ilk iş günü dikkate alınmıştır. Grafikte görüleceği üzere Türk lirasının 2016 yılına kadar belirli bir direnç gösterdiği görülmüştür. Ancak 2016 sonrasında kademeli bir değer kaybı yaşanmış, Dolar ve Euro değer kazanmıştır. Türk lirasının yaşadığı bu değer kaybı, benimsenen yeni ekonomi politikasının bir sonucu olarak değerlendirilmiştir.

Ekonomi alanında sunulan son gösterge asgari ücrete ilişkindir.

Grafik 2.4: Türkiye'de Belirli Yıllara Göre Asgari Ücret (Türk Lirası-Dolar*)

* 2023 yılı hariç temmuz ayının ilk iş günü kuruna göre

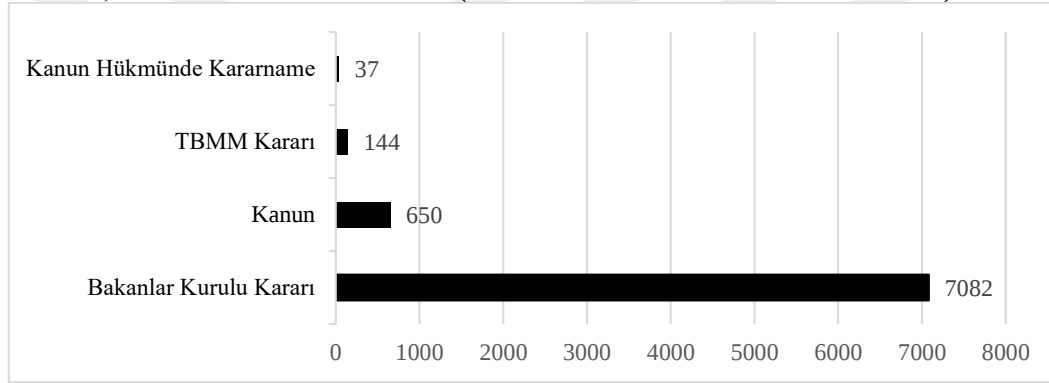
Kaynak: T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ve TCMB kurlarından faydalanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur

Grafik incelendiğinde asgari ücretin Türk lirası bazında kademeli olarak artış yaşadığı görülmüştür. Türk lirasının yaşadığı değer kaybı, asgari ücretin Dolar -ve diğer para birimleri- bazında inişli çıkışlı ilerlemesine neden olmuştur.

2.6.2 Yönetsel Veriler

Bu başlık altında 2013-2018 ve 2018-2023 tarihleri arasında çıkarılmış olan kanun, meclis kararı, kanun hükmünde kararname, cumhurbaşkanlığı kararnamesi ve cumhurbaşkanı kararı sayıları incelenmiştir. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi sürecindeki ilk 5 yıllık yasal düzenleme performansı ile sistem değişimi öncesindeki son 5 yıllık yasal düzenleme performansı karşılaştırılmıştır. Kapsamın 5 yıl ile sınırlandırılmasının nedeni tez çalışmasının gerçekleştirildiği 2023 yılının Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nin beşinci yılı olmasıdır. 2023 yılının son veri günü olarak genel seçimlerin yapıldığı 14 Mayıs 2023 günü seçilmiştir.

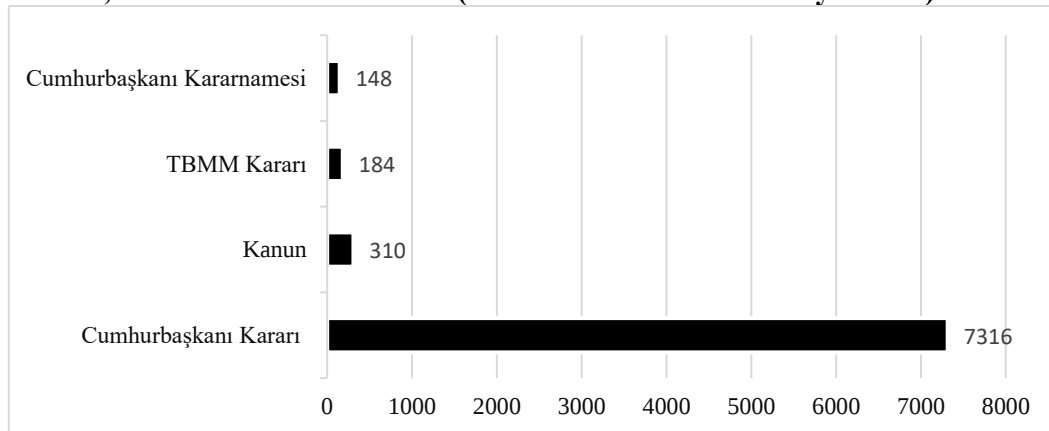
Grafik 2.5: Türkiye’de Başkanlık Sisteminden Önceki Son 5 Yılda Çıkarılan Kanun, Kararname ve Kararlar (10 Temmuz 2013 – 9 Temmuz 2018)

Kaynak: Resmi Gazete’den faydalanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur

Bir diğer yönetsel gösterge, Türkiye’de başkanlık sistemine geçildikten sonraki ilk 5 yılın verilerinden oluşmaktadır. İlgili grafik aşağıda gösterilmiştir.

Grafik 2.6: Türkiye’de Başkanlık Sistemi Sürecindeki İlk 5 Yılda Çıkarılan Kanun, Kararname ve Kararlar (10 Temmuz 2018 – 14 Mayıs 2023)

Kaynak: Resmi Gazete’den faydalanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur

TBMM kararları incelendiğinden ciddi bir bölümünün hükümete bir konuda izin veya yetki verme, milletlerarası bir anlaşmanın uygun bulunması, çeşitli devlet kademelerine üye atanması ve meclis araştırma komisyonlarının oluşturulması hakkında çıkarıldığı görülmüştür. Cumhurbaşkanı kararlarının ciddi bir bölümü kamulaştırma işlemleri, uluslararası anlaşmalar ve kamuya atamalardan meydana gelmiştir. Şubat 2023 tarihinde Kahramanmaraş ve çevre illerde gerçekleşen depremler sonrası bölgesel ölçekte olağanüstü hal ilan edilmiş, bu doğrultuda bölgeye ilişkin olağanüstü hâl kararnameleri çıkarılmıştır.

Başkanlık sistemi öncesinde çıkarılan bakanlar kurulu kararları başkanlık sistemi sürecindeki cumhurbaşkanlığı kararı ile eşleştirildiğinde Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ne geçişle birlikte hükümet yaklaşık 1,033 kat daha fazla karar almıştır. Parlamenter sistemin kanun hükmünde kararnameleri ile başkanlık sisteminin cumhurbaşkanlığı kararnameleri eşleştirildiğinde başkanlık sistemine geçişle birlikte 4 katlık bir artışın yaşandığı görülmüştür. İki dönem arasındaki kanun kıyaslamasında meclisin kanun üretme performansının başkanlık sistemi sürecinde 2,096 kat düştüğü görülmüştür. TBMM kararları için değerlendirildiğinde başkanlık sistemine geçişle birlikte önceki döneme kıyasla meclisin 1,277 kat daha fazla karar aldığı anlaşılmıştır. İki dönem kıyaslandığında tek performans düşüşünün kanun çıkarmada yaşandığı görülmüştür. Hükümetin performansında ise belirgin bir yükseliş yaşanmıştır.

Başkanlık sistemi öncesinde kanun ile meclis kararı toplandığında 794'e ulaşılmıştır. Kanun hükmünde kararname ile bakanlar kurulu kararı toplandığında 7119'a ulaşılmıştır. Bu iki sayı birbirine oranlandığında yürütmenin 8,965 kat meclisten daha fazla düzenleme yaptığı görülmüştür.

Başkanlık sistemi sürecinde kanun ile meclis kararı toplandığında 494'e ulaşılmıştır. Cumhurbaşkanlığı kararı ile cumhurbaşkanlığı kararnamesi toplandığında 7464'e ulaşılmıştır. Bu iki sayı birbirine oranlandığında yürütmenin 15,109 kat meclisten daha fazla düzenleme yaptığı görülmüştür.

Başkanlık sistemi öncesindeki son 5 yılda yürütme organı yasama karşısında 8,965 kat daha fazla düzenleme yapmışken başkanlık sistemine geçilmesinin ardından yürütme organı yasama karşısında 15,109 kat daha fazla düzenleme

yapmıştır. Sonuç olarak Türk tipi başkanlık sistemi yürütme organını karar alma noktasında öne çıkarmıştır. Türkiye’de devlet başkanının düzenleme yapma noktasında öne çıkmış olması başkanlık sisteminin gereği doğal bir durum olarak değerlendirilmiştir. Ancak meclisin kanun üretme performansında düşüş yaşanması doğal bir durum olarak değerlendirilmemiştir. 2023 seçimleri sonucunda parti çeşitliliğinin daha fazla olduğu bir meclis aritmetiği olduğundan, meclis performansının düşmeye devam edeceği öngörülmüştür.

3. TÜRK TİPİ BAŞKANLIK SİSTEMİ HAKKINDA İÇ SİYASETTEKİ VE LİTERATÜRDEKİ TARTIŞMALAR

Türkiye’deki başkanlık sistemi tartışmaları yeni değildir. 1980’li yıllara dayanan bu tartışmalar bugün de devam etmektedir. Yapılan araştırmalardan çıkarılacağı üzere bu tartışma uzun bir süre daha devam etme eğilimi göstermektedir. Bu başlık altında mecliste grubu bulunan siyasi partilerin uygulamada olan hükümet şekline yönelik bazı yaklaşımları incelenmiştir. Parti sıralaması 2018 genel seçimlerinde alınan oy oranına göre yapılmıştır.

3.1. 2021 Yılında Mecliste Grubu Bulunan Siyasal Partilerin Başkanlık Sistemine Yaklaşımları

3.1.1. Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti)

AK Parti, Türkiye’de başkanlık sistemini en koyu şekilde savunan parti olmuştur. 2016 öncesinde MHP’nin başkanlık sistemine tamamen karşı olduğuna dair Devlet Bahçeli açıklamalar yapmıştır. Ancak 2016 itibariyle MHP ve Bahçeli başkanlık sistemini en koyu şekilde savunan AK Parti ile birlikte hareket etme kararı almıştır. Buna rağmen, bugünün Türkiye’sinde mecliste bulunup aktif olarak siyaset yapan partilerin arasında başkanlık sistemi en sıkı şekilde savunan parti AK Parti’dir. Bu güçlü arzusunun neticesinde 2017 referandumunda hedefine ulaşan AK Parti, bugün uygulamada olan başkanlık sisteminin birincil muhafızı konumundadır.

2021’den itibaren başkanlık sisteminde yeniliklerin gerçekleşeceğine dair yaklaşımlar ortaya çıkmıştır. Bu yaklaşımlara “iyileştirilmiş başkanlık sistemi” adı verilmiştir (Kayaoğlu, 2021). Özellikle muhalefet partileri tarafından ileri sürülen iyileştirilmiş/güçlendirilmiş parlamenter sistem yaklaşımlarına bir antitez olarak iyileştirilmiş başkanlık sistemi yaklaşımı ifade edilmiştir. Sistemde geliştirilmesi planlanan yönetsel hususlardaki değişimlerin haricinde anayasal bazı değişikliklerin gerçekleşeceği bilinmektedir. Partinin genel başkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın “2022’nin ilk aylarında Anayasa hazırlığımızı milletimizin takdirine sunacağız” cümlesi gerçekleşecek değişimlerin sadece hükümet sistemiyle sınırlı olmadığını, aynı zamanda anayasada da birtakım değişimlerin planlandığını göstermiştir (dha.com.tr, 2021). AK Parti bu doğrultuda bir Anayasa Bilim Kurulu oluşturmuştur (cumhuriyet.com.tr, 2021b).

AK Parti, muhalefetten gelen parlamenter sisteme dönüşe ilişkin söylemleri reddederek, yapılması gereken tartışmaların Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ni geliştirmeyi amaçlaması gerektiğini belirtmiştir (Uçum, 2021). Bu doğrultuda öne sürülen yeni anayasa çalışmaları, başkanlık sistemine yeni eklemeler yapma çabasını göstermiştir. Bu eklemelerin öne çıkması, bakanların görevden alınmasına dair düşüncedir. Ancak ifade edilen bu düzenleme alanı başkanlık sistemi adı verilen hükümet modeline uymamaktadır. Bu düzenleme konusu kuvvetler ayrılığını zedeler niteliktedir. Özbudun'a göre kuvvetlerin sert ayrılığına dayanması gereken başkanlık sisteminde bakanların meclis tarafından görevden alınma olanağının bulunması kuvvetler ayrılığını zedeleyici bir unsur olarak değerlendirilmiştir (dw.com, 2021a). Bu adım, parlamenter sistemden düzenleme ödünç almak anlamına gelmiştir. Diğer yandan, yürütülmeye çalışılan mekanizmanın canlı bir organizma olduğu düşünülürse, gelişime ve değişime açık olması doğası gereği uygundur. Gerçekleşen bu gelişmeler, Türkiye'de yeni bir şeylerin denenmekte olduğunu düşündürmektedir. Sisteme yönelik tartışmalarda Erdoğan'ın “...Eski sistem demek, kesinlikle sağlıklı bir yönetim biçiminin olmayışı demektir...” şeklindeki yaklaşımı, başkanlık sisteminin AK Parti iktidarında ne pahasına olursa olsun devamlılık yaşayacağını göstermiştir (İletişim Başkanlığı, 2021).

3.1.2. Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)

CHP, sistem tartışmalarının geliştiği günden bu yana Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nin öncül muhalifi olmuştur. Bu konumu, Türkiye'de resmi bir başkanlık sistemi uygulaması yokken dahi ifade edilmiştir. Parti, 2011 yılında yayınlanan seçim bildirgesinde 1980 darbesi sonrasında kurulan rejimin yürütmeyi oldukça güçlendirdiğini, başkanlık sisteminin yürütmeyi daha da güçlendireceğini ve yasamanın etkisizleşeceğini ifade etmiştir (CHP, 2011, s. 6).

Güçlendirilmiş parlamenter sistem yaklaşımının ilk rastlandığı yer, CHP'nin 2015 seçim bildirgesidir. 2015 yılı seçim bildirgesinde parlamenter sistemin güçlendirileceği ifade edilmiştir (CHP, 2015, s. 15). 2018 seçim bildirgesinde ise güçlendirilmiş bir şekilde parlamenter sistemin yeniden tesis edilmesi gerektiği belirtilmiştir. Başkanlık sistemiyle birlikte kuvvetler birliğinin gelişim gösterdiği seçim bildirgesine yansıtılmıştır (CHP, 2018, s. 51).

2016 yılında hazırlanan bir raporda CHP, referanduma konu olan değişimlerin bir nevi hiper başkanlık modeline yol açacağı ifade etmiştir. Bu rapor, bazı sorulara cevap verir niteliktedir. Türkiye’de bir başkanlık sistemi uygulamasının olması gerektiğine inananların temel argümanı, parlamenter sistemin koalisyona yol açarak siyasal istikrarsızlık yarattığıdır. CHP tarafından hazırlanan rapora göre ise Türkiye’deki siyasal istikrarsızlığın nedeni parlamenter sistem değil, kutuplaşmış toplum yapısı ve bundan kaynaklı olarak gelişen çatışmacı siyasal anlayıştır (milliyet.com.tr, 2016b). Raporda *“Türkiye hem dil, din, mezhep ve etnik kökene dayalı farklılıkların bulunduğu hem de ideolojik ayrılıkların derin olduğu bir ülke olarak, başkanlık rejiminin gerektirdiği siyasal-kültürel altyapıya sahip değildir”* denilerek ABD’deki toplumsal yapı da satır aralarında ifade edilmiştir (haberturk.com, 2016).

CHP, tarafsız cumhurbaşkanlığının temin edilemediği düşüncesiyle 2019 yılında Cumhurbaşkanı Erdoğan’a bir referandum çağırısında bulunmuştur. Bu çağrıya göre gerçekleştirilecek bir referandum ile cumhurbaşkanının tarafsızlığının anayasal olarak hükme bağlanması talep edilmiştir (yenicaggazetesi.com.tr, 2019). Bu çağrıya iktidar partisi kanadından üst düzey bir karşılık gelmemiştir.

CHP, Türkiye’de başkanlık sistemi tartışıldığı günden bu yana parlamenter sistem yanlısı taraf almıştır. 2023 seçimlerine gidilen süreçte partinin temel misyonlarından biri güçlendirilmiş parlamenter sistem söylemi olmuştur. Bu söylem iktidar kanadı tarafından sıkça eleştirilmiş ve temelsiz olmakla nitelenmiştir (Yalçın, 2021; Kuzu, 2020; Miş, 2020; Laleoğlu, 2021a; yeniakit.com.tr, 2020; internethaber.com, 2020; haberturk.com, 2021). Bu söyleme her parti kendi bakış açısı çerçevesinde temel oluşturmaya çalışmıştır. Ancak bu konuda atılmış en ciddi adım 6 muhalefet partisinin ortak çalışma yapma kararı alması olmuştur. Buna göre CHP, İYİ Parti, Saadet Partisi, Demokrat Parti (DP), Demokrasi ve Atılım Partisi (DEVA) ve Gelecek Partisi (GP) güçlendirilmiş parlamenter sistem söylemini temellendirmek için çalışmaya başlamışlardır (cumhuriyet.com.tr, 2021a; bbc.com, 2021a; bbc.com, 2021b).

3.1.3. Halkların Demokratik Partisi (HDP)

HDP, başkanlık sisteminin Türkiye’de tartışıldığı 2016 öncesi dönemde ABD tipi bir uygulamanın gerçekleştirilebileceğini partisinin farklı mensupları

aracılığıyla dile getirmiştir (cumhuriyet.com.tr, 2015). Burada dile getirilen hususlar genel itibariyle kuvvetler ayrılığının, denge ve denetleme mekanizmalarının ve uzlaşma kültürünün makul biçimde uygulanmasıyla çerçevelenmiştir. Ancak referanduma konu olan değişimler belirginleştğinde HDP olumsuz bir tavır almış ve “hayır” kanadında bulunmuştur. Bunun temel nedeni Türk tipi başkanlık sistemi modelinde kuvvetler ayrılığının ve denge-denetlemenin değil “tekçi mantalitenin” bulunduğu görüşüdür (sputniknews.com, 2019). HDP, Eylül 2021 tarihinde yaptığı bir çalışmada Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi’nin aleyhinde bir rapor hazırlamış ve bu raporda HDP’nin 2023 hedefleri üzerinde durulmuştur. “2023 Bildirisi” veya “Demokrasi Tutum Belgesi” adıyla anılan bildiride çeşitli başlıklara yer verilmiştir (dw.com, 2021b; euronews.com, 2021; HDP, 2021). Bu başlıklar altında Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi eleştirileri getirilmiştir. Daha önce ifade edilen “tekçi” yaklaşım, söz konusu bildiride de yer almış ve sistemin değişmesi gerekliliği ifade edilmiştir.

Başkanlık sisteminin doğum yeri olan ABD’de sistemin denge-denetleme ve müzakere enstrümanlarıyla donatıldığı kabul görülmektedir. HDP’nin Türk tipi başkanlık sistemine getirdiği temel eleştiri odaklarından birisi tam olarak budur. Türkiye’de birbirinden çeşitli ve farklı sosyolojik ayrışmaların bulunduğu, böylesi kutuplaşmış toplumlarda başkanlık sisteminin iyi işleyemeyeceği HDP Eş Genel Başkanı Sancar tarafından savunulmuş, %50+1’in yakalanması amacıyla kutuplaşmanın daha da derinleştirilebileceğine vurgu yapılmıştır. Müzakereci bir metot gerektiren başkanlık sisteminin kutuplaşma ve siyasi ayrışmanın sert bir şekilde hissedildiği toplumlarda gereklilikleri karşılayamayacağına dönük yaklaşımlar HDP kanadında öne çıkmıştır (indyturk.com, 2021).

Kuvvetler ayrılığı, denge denetleme, uzlaşma ve kutuplaşma eleştirilerinin yanında kapatma davasının da HDP’nin sisteme yönelik karşı duruşunda etkili olduğu düşünülmektedir. HDP’nin kapatılmasına ilişkin söylemlerde MHP lideri Devlet Bahçeli’nin 11 Aralık 2020 tarihli konuşması bir başlangıç noktası olarak kabul edilmiştir. Bahçeli “*HDP’nin kapısına açılmamak üzere kilit vurulmalıdır*” diyerek tartışmaları başlatmıştır (euronews.com, 2020a). Bunun üzerine HDP’den gelen birkaç cevap niteliğinde demeç, tartışmaları iyice büyüttü. Yaklaşık üç ay sonra Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı Bekir Şahin tarafından bir iddianame

hazırlanmış ve Anayasa Mahkemesi'ne sunulmuş ancak iddianame çeşitli gerekçelerle iade edilmiş, sonrasında iddianame üzerinde düzenleme yapılarak Haziran 2021'de tekrardan Anayasa Mahkemesi'ne başvurulmuş ve iddianame bu sefer kabul edilmiştir (aa.com.tr, 2021a; dw.com, 2021c; yenisafak.com, 2021).

3.1.4. Milliyetçi Hareket Partisi (MHP)

MHP kurumsal olarak, lideri Devlet Bahçeli de bireysel olarak başkanlık sisteminden yana olmadıklarını 2016 öncesinde sıkça dile getirmiştir. Gerek seçim mitinglerinde gerekse yazılı ve görsel medyada yer alan çeşitli ifadeler MHP'nin ve Devlet Bahçeli'nin, Recep Tayyip Erdoğan'ın yürütme mekanizmasında yer aldığı bir başkanlık sistemini kabul etmediklerini göstermiştir. Ancak 2016 yılında yaşanan darbe girişiminin ardından MHP söylem değişikliğine gitmiş ve Recep Tayyip Erdoğan'ın ve Türk tipi başkanlık sisteminin en önemli destekçisi olmuştur. MHP'nin bu denli dönüşümünü açıklamak için partinin tercih yapma noktasında sürekli olarak ikilem yaşadığı öne sürülmüştür (Aslan, 2016). Devlet Bahçeli'nin ve bazı MHP yöneticilerinin AK Parti, Recep Tayyip Erdoğan ve başkanlık sistemi hakkındaki eleştirel söylemlerine dair video ve demeçlerin MHP'nin çeşitli sosyal medya mecralarında halihazırda durduğu tespit edilmiştir. Geçmişe kıyasla fark teşkil eden “...*bu sapma, partililer tarafından, liderin feraseti ve kimsenin akıl sır erdiremediği 'derin akıl' kavramı ile meşrulaştırılmıştır...*” (Özipek, 2021, s. s7).

2016 sonrasında MHP'nin başkanlık sistemi yanlısı bir tutum izlemesinin yanında sisteme yönelik devamlılık sağlayıcı reformlara olan ihtiyacı da vurguladığı görülmüştür (euronews.com, 2020b). Bu reformlar hem sistemin süreklilik sağlaması hem de aksayan noktaların giderilmesi gayesini hedeflemiştir.

Gelinen noktada önemli bir siyasi tartışma konusu yeni anayasa çalışmasıdır. MHP lideri Devlet Bahçeli yeni anayasa talebinde bulunan siyasi liderlerden birisidir. Esasında mecliste yer alan partilerin hemen hepsi yeni bir anayasaya duyulan ihtiyaç konusunda hemfikir konumdadır. 1980 darbesi sonrası yürürlüğe giren 1982 anayasasının darbeci niteliği pek çok parti tarafından dillendirilmiş ve söylem bazında zaman zaman yeni anayasa talepleri ifade edilmiştir. Bu doğrultuda hem başkanlık sistemini daha da kurumsallaştıracak hem de darbeci niteliğinden kopup sivil bir anayasanın uygulamaya girmesini sağlayacak bir çalışma MHP lideri Devlet Bahçeli tarafından ilan edilmiştir (trthaber.com, 2021b). MHP

tarafından hazırlanan ve 100 maddeden oluştuğu ifade edilen anayasa taslağı cumhurbaşkanı yardımcılarının da halk tarafından seçilmesi, “başkanlık kabinesi” adıyla yürütmenin yeni bir anayasal statüye yerleştirilmesi, Diyanet İşleri Başkanlığı’nın Türkiye Diyanet Kurumu sıfatı ile yapısının değiştirilip yeniden yapılandırılması, Merkez Bankası’nın anayasal bir kurum haline dönüştürülmesi, Türkiye Liyakat Kurumu’nun kurulması, YÖK’ün oluşumunda meclisin etkisinin artırılması, Anayasa Mahkemesi’nin yüce divan sıfatı ile yargılama ve parti kapatma yetkisinden arındırılması ve bu yetkilerin kurulacak olan Yüce Divan adındaki bir mahkemeye devredilmesi gibi maddeleri içermiştir (Uzun, 2021).

MHP ve AK Parti arasında yapılacak müzakerelerin ardından her iki tarafın da benimseyeceği yeni bir anayasa taslağının ortaya çıkması beklenmektedir. Bu müzakerelerin ardından halk onayı aşamasına geçilecektir. Zaten Cumhuriyet İttifakı’nın yeni anayasa çalışmalarının bir referandum sürecine dönüşeceği Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın söylemlerinden anlaşılmaktadır¹⁶.

3.1.5. İYİ Parti

Mecliste grubu bulunan beşinci ve son parti İYİ Parti’dir. Öncelikle belirtmek gerekir ki İYİ Parti, MHP’den bir kopuş sonucunda kurulmuştur. MHP içerisindeki bir kanat, AK Parti ile olan yakınlaşmadan rahatsızlık duyarak partiden ayrılmış ve İYİ Parti bugünkü konumuna gelmiştir. Henüz yeni kurulmuş olarak nitelendirilebilen bu partinin izlediği siyasal iletişim stratejisinde kimliksiz bir anlayış benimsediği ve bıraktığı muğlak alanlar nedeniyle MHP’den kopan seçmenin tekrardan MHP’ye geri döndüğüne ilişkin eleştirel bir değerlendirme yapmıştır (Miş, 2018, s. 350).

İYİ Parti, kurulduğu günden bu yana başkanlık sistemine karşı olan bir siyasi çizgi izlemiştir (Dertlioğlu, 2020, s. 97). Türkiye’de uygulanan hükümet sisteminin “çağdışı ve ucube” olduğu ve başkanlık sisteminin Türkiye’ye getirilmesinin bir “CIA projesi” olduğu parti genel başkanı Meral Akşener tarafından ifade edilmiştir (Aslan, 2020, s. 3). Yürütme aygıtının yasamaya karşı sorumsuzluğu partinin

¹⁶ “Yeni anayasa hazırlığımızı önümüzdeki yılın ilk ayları milletimizin takdirine sunmakta kararlıyız.” (aa.com.tr, 2021b).

“128 madde üzerinde bu çalışmamızı yapacağız, çıkarılması, ilave edilmesi gerekenleri konuşacağız, ‘tamam’ dediğimiz anda Devlet Bey’e takdim edeceğiz.” (aa.com.tr, 2021c).

kamuya sunduğu resmi yayınlarda başkanlık sistemine yönelik bir eleştiri noktası olarak vurgulanmıştır (İYİ Parti, 2021). Bunların yanında, 2017’den beri resmi yayınlarda dahi vurgulanan güçlendirilmiş parlamenter sistem söylemi net bir konu olamamıştır (Laleoğlu, 2021b). Ekim 2021 tarihinde altı muhalefet partisinin ortak görüşmelere başlaması, 2023 seçimleri için öne sürülen çeşitli argümanların temellendirmesi amacıyla olmuştur.

İYİ Parti Genel Başkanı Meral Akşener, parlamenter sistemin yeniden tesisi için Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın da istekli olduğunu belirtmiştir: “...7’den 77’ye herkesin her konunun Sayın Erdoğan’ın tutumu nedeniyle olduğu şeklinde... Ama ben iyileştirilmiş ve güçlendirilmiş parlamenter sisteme Sayın Erdoğan’ın geçeceğini düşünüyorum...” (bbc.com, 2020). Buna gerekçe olarak parlamenter sistemde yürütmenin dönem bazında sınırsız oluşu ve %50+1’den daha düşük oy oranlarıyla iktidar olabilme durumu öne sürülmüştür (Hakan, 2021; Kuru, 2021).

3.2. Türk Tipi Başkanlık Sistemi Hakkında Literatürdeki Tartışmalar

Bu başlık altında Türk tipi başkanlık sistemi hakkında literatürde yer alan eleştirilere ve verilen cevaplara değinilmiştir. Tez çalışmasının konusu 2017 sonrası sistem tartışmalarına işaret etmektedir. Ancak sisteme dair tartışmaların 2017 öncesinde başladığı görülmüş ve bu tarih öncesinde yer alan birtakım değerlendirmeler tartışmaların çıkış noktasının anlaşılması amacıyla kapsama dahil edilmiştir. Öncelikle tartışma alanları ayrı konular halinde incelenmiştir.

Sistem tartışmalarının yaşanmaya başladığı dönemde başkanlık sistemi hakkında literatürde yer alan ilk tartışmalardan birisi parlamenter sisteme özgü olan güvenoyu ve gensoru uygulamalarının başkanlık sistemlerinde olmadığı yönündeki eleştiri olmuştur (Ustabulut, 2016, s. 47). Güvenoyu ve gensoru parlamenter sistemde hükümetin meclis tarafından denetiminin sağlandığı birer araçtır. Başkanlık sisteminde bu araçların eksik olması eleştirilmiştir. Bu iki araç, siyasal tıkanmaları çözebilecek uygulamalar olarak değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmeye getirildiği düşünülen karşı yorumda parlamenter sistem mantığı ile düşünülmemesi önerilmiştir. Başkanlık sisteminin içerisinde parlamenter sisteme özgü detayların aranması nedeniyle tartışmaların yanlış alanlara kaymasına sebebiyet verileceği belirtilmiştir (Alkan, 2018a, s. 21). Bu bakış açısı ile

değerlendirildiğinde başkanlık sisteminde güvenoyu ve gensoru yetkisi halktadır. Halk, seçimlerde istikrarı seçerek iktidara güvenoyu vermekte ya da değişimi sağlayarak hükümetin düşmesini tercih edebilmektedir.

Literatürde başkanlık sistemlerinin toplumsal kutuplaşmayı arttırdığı yönünde bir tartışmanın yaşandığı görülmüştür. Özellikle meclisteki parti sayısının çok olması durumunda devlet başkanının mecliste yer alan diğer partilerin desteğine de ihtiyaç duyacağı ifade edilmiştir. Bu muhtaçlık hali sebebiyle mecliste çoğunluğa ulaşmak için tarafların belirgin bir kutuplaşmaya yol açabileceği öngörülmüştür (Kılınç, 2015, s. 20). Zaten kutuplaşmış olan toplumlarda uygulanması planlanan başkanlık sisteminin bu kutuplaşmayı daha fazla artıracığı yönünde bir değerlendirme yapılmıştır (Aygen, 2017, s. 170). Önder merkezli siyaset anlayışının yanında demokratik kökleşmenin zayıflığı nedenlerini öne süren bir çalışmada Türkiye’de toplumsal kutuplaşmanın başkanlık sistemi sürecinde artacağına dair endişeler literatüre kazandırılmıştır (Avaner & Volkan, 2019, s. 122). Başkanlık sisteminin kutuplaşma getiremeyeceğine yönelik bir yaklaşımda ise ABD örnek gösterilmiştir. ABD’nin farklı nitelikler barındıran bir toplum yapısına sahip olduğu ve bu yapıya rağmen ABD’de derin bir kutuplaşmanın yaşanmadığı belirtilmiştir. Aynı çalışmada Türkiye için yapılan değerlendirmeye göre mecliste parti sayısının çok olmadığı belirtilmiş ve kutuplaşmanın yaşanmayacağı öngörülmüştür (Kaya, 2017, s. 42). Ancak 2023 seçimleri neticesinde mecliste 15 farklı parti yer almıştır. Meclisteki parti sayısının çok olması Kaya’nın değerlendirmesine göre kutuplaşmayı getirecektir.

Türk tipi başkanlık sistemine dair önemli bir tartışma konusu tek adam düşüncesi olmuştur. Bu ifade yetkilerin başkan adındaki tek bir kişide toplanmasını ifade etmektedir. Hükümetin tüm gücünün başkan üzerinde toplanması nedeniyle başkanlık sistemi tek adam idaresi olarak yorumlanmıştır (Kurban, 2015, s. 51). Önemli bir çalışma, hükümet modeli üzerinden değil kuvvetlerin ayrılma durumu üzerinden tartışmaların yapılmasını önermiştir. Bu çalışmada tek adam yönetiminin doğrudan başkanlık sisteminin yapısıyla erişilebilecek bir durum olmadığı belirtilmiştir. Çalışmada dikkat çekilmiş olan nokta şudur: Kuvvetlerin birbirinden ayrıldığı sistemler demokratik yapılar sunarken kuvvetlerin tek bir noktadan kontrol edildiği sistemler tek adam yönetimine yol açmaktadır. Dolayısıyla tek

adam yakıştırması yapılmadan önce hükümetin adının ne olduğunun değil kuvvetler ayrılığının ne düzeyde olduğunun üzerinde durulması önerilmiştir (Aydın & Durgun, 2017, s. 148). Söz konusu tek adam yaklaşımının yanlışlığına vurgu yapan bir çalışmada başkanlık sistemine getirilen bu eleştiri korkuya dayandırılmış ve yersiz olarak değerlendirilmiştir. Sistem değişimine karşı olan kesimlerinde asıl amacının statükoyu korumak olduğu belirtilmiştir (Küçük, 2017b, s. 168). Başkanlık sisteminin tek adam yönetimine dönüşeceği yönündeki eleştirilerin haksız bulunduğu bir incelemede parlamenter sistemin tek adam yönetimine imkan sunabileceği hatırlatılmıştır (Ulusoy, 2017, s. 3). Aynı çalışmada başkanlık sistemlerinde devlet başkanının halk tarafından seçildiğine vurgu yapılmış, sistemin meşruiyeti halka dayandırılmıştır.

Sistem değişikliğine ilişkin getirilen eleştirilerden bir diğeri kararnameler hakkındadır. 2017 referandumu sonrasında 1982 anayasasına eklenen yeni maddelere bakıldığında cumhurbaşkanının kararname çıkarma yetkisi yürütme ile ilgili konularla sınırlandırılmıştır. Yasamanın etkinliği azalıp ülkenin kararnamelerle yönetileceği endişesi öne çıkmış, kamu yönetimi teşkilatının tek bir kişi tarafından kararnamelerle dizayn edilebilir oluşu eleştirilmiştir. Hatta bu yetki yürütmenin yasamadan daha güçlü olacağının göstergesi olarak değerlendirilmiştir (Kaymal, 2017, s. 165). Diğer taraftan kararname yetkisinin başkanlık sistemleri açısından bir denge unsuru olduğuna yönelik değerlendirmeler yapılmıştır (Turan & Caner, 2021, s. 104). Bu değerlendirmelere göre yasama karşısında yürütmeye verilen kararname yetkisi iki güç arasındaki dengesizliği ortadan kaldıracak bir araç olarak yorumlanmıştır. ABD ve Türkiye’de uygulamada olan kararname yetkilerinin karşılaştırıldığı bir çalışmada ABD’de devlet başkanının kararnameler sayesinde kanunları kaldırabildiğine dikkat çekilmiş, Türkiye’deki kararname yetkisinin bu boyutta olmadığı aktarılmıştır (Çolak, 2017, s. 63). Dolayısıyla Türkiye’de devlet yönetiminin kararnamelerle gerçekleştiremeyeceği belirtilmiştir. Türk tipi başkanlık sistemine getirilen bir diğer kararname eleştirisi, yürütmenin kanun koyucu gibi hareket etme ihtimaliyle ilgilidir. Yürütme tarafından istenilen yasal düzenlemelerin yasama tarafından gerçekleştirilmemesi olasılığı üzerinde durulmuş ve siyasi tıkanmayı çözmek için cumhurbaşkanına düzenleme yapabilme yetkisi tanındığı belirtilmiştir (Sargın, 2019, s. 68). Bu yetkiye karşılık meclisin saklı olan hakkı anayasaya dayandırılmıştır. Herhangi bir konuda kanun çıkarılması

halinde kararnamenin geçersiz kalacağı anayasada hükmedilmiştir. Bu değerlendirme, kanunların kararnamelere üstünlüğünü göstermiştir.

Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nin benimsenmesiyle birlikte meclis geçmişe kıyasla daha güçlü hale gelmemiştir. Başkanlık sisteminin anavatani olan ABD ile kıyaslandığında Türkiye Cumhuriyeti meclisinin gler dengesi noktasında daha fazla geri planda kaldığına yönelik bir eleştiri yapılmıştır. Ancak aynı eleştiri, parlamenter sistem sürecinde de meclisin olması gerektiği kadar güçlü olmadığını belirtmiştir. Netice olarak Türkiye'de başkanlık sisteminin yürütmeyi güçlendirdiği ancak meclisi glendirmediği tespiti yapılmıştır (Al, 2020, s. 33). Bu tespit ile paralel değerlendirmeler bulunmaktadır ve söz konusu bir değerlendirmede başkanlık sisteminin meclise itibar kazandırıcı yönü olduğu öne srlmştir (zbay, 2016, s. 29). Bu ifadelere gerekçe olarak ABD'deki başkanlık sistemine atfen meclisin asli görevlerinin kanun yapmak ve bütçeyi hazırlamak olduğu belirtilmiştir. Türkiye için düşünüldüğünde meclis kanun yapmakta tek yetkili olsa da bütçe cumhurbaşkanlığı tarafından hazırlanmaktadır. Özbay'ın değerlendirmesine göre bir yasama organı olarak TBMM'nin sahip olması gereken asli görevlerden birine sahip olmadığı görülmektedir.

Türk tipi başkanlık sisteminin bir diğer önemli eleştirisi devlet başkanlığı seçimi ile meclis seçimlerinin aynı anda yapılmasına yönelik uygulamadır. Her iki erkin aynı anda seçimlere girmesinin arkasında yasama ve yürütmeye aynı siyasi görüşün hakim olmasına dönük bir amaç olduğu düşüncesi literatürde ne çıkmıştır. Bu duruma denge denetleme anlayışı çerçevesinde eleştiriler getirilmiştir. Bu eleştirilerden önce çıkanı şudur: Aynı gün yapılan seçimler neticesinde ve yürütme ile yasamanın aynı siyasi parti/ittifak tarafından yönlendirilebilir olması halinde yasamanın yürütmeyi denetleme görevini gerektiği gibi yerine getiremeyeceği belirtilmiştir (Tunç, 2019, s. 559). Buna karşılık, aynı gün yapılacak seçimler sayesinde yasama ve yürütme organlarında benzer siyasi eğilimlerin yer alması muhtemel olarak değerlendirilmiş ama organların farklı siyasi glerin kontrolünde olmasının da muhtemel olduğu dikkat çekilmiştir (Alkan, 2018b, s. 147).

Başkanlık sisteminin Türkiye'deki üniter yapıya olumsuz etki edebileceği görüşü literatürde yer almış tartışma alanlarından birini oluşturmaktadır. ABD tipi başkanlık sisteminde federal devlet yapısı hakimdir. Böyle si bir devlet yapısının

Türkiye’de de hakim olması durumunda bazı kesimlerin “*sistem dışı eğilimlere yönelmesi(nin)*” mümkün olduğu öngörülmüştür (Tüysüz, 2016, s. 179). Sistem dışı eğilimler ifadesinden kastedilenin pek çok yönden özerklik talebi olduğu anlaşılmıştır. Diğer yandan 1982 anayasası özelinde düşünüldüğünde herhangi bir şekilde federal yapının kurulamayacağı belirlenmiştir (Şahnagil, 2018, s. 387). Bu noktada başkanlık sistemi ile federalizmin bir bütün olmadığını belirtmek gerekmektedir. Dünyadaki örneklerle bakıldığında başkanlık sistemi ile yönetilen ABD’de federal yapı uygulamada iken başkanlık sistemi ile yönetilen Güney Kore’de üniter yapının uygulandığı görülmektedir. Literatürde başkanlık sistemi üzerinde yapılan incelemeler Türkiye ile ABD’yi kıyaslama yolunu pek çok defa denemiştir. Bu kıyaslamaların alt kategorilerinden birisi olan federal yapının sorun çözme performansı incelemelere konu edilmiştir. ABD’de her bir federe devletin siyasal açıdan kendisine ait organlarının bulunmasına dikkat çekilmiş ve her federe devletin kendi vatandaşlarıyla ilgilenmesinin çeşitli sorunları çözmedeki etkisi öne çıkarılmıştır (Arı, 2018, s. 93). Böylece tek bir devlet teşkilatının tüm ülke vatandaşlarıyla ilgilenmesinin önüne geçilmiş ve federe devletler kendi vatandaşlarının sorumluluğunu üstlenerek iş bölümünden kaynaklanan kolaylığı hakim kılmışlardır.

Türki tipi başkanlık sistemindeki önemli tartışma konularından bir diğeri cumhurbaşkanının yargı üzerindeki etkisi hakkında olmuştur. 2017 referandumu sonrasında uygulamaya geçen yeni hükümet modeli sayesinde devlet başkanının yargı üzerindeki etkisinin yüksek olduğuna dikkat çekilmiştir (Çapar, 2022, s. 163). ABD’de mevcut uygulamaya göre yüksek yargı mensupları devlet başkanı tarafından atanmakta ancak atamalarda Senato onayı aranmaktadır (Bektaş, 2019, s. 206). Türkiye’de ise devlet başkanı yüksek yargı mensuplarının önemli bölümünü meclis onayına tabi olmaksızın atayabilmektedir. Meclisin de yargı mensuplarını seçme hakkı bulunmaktadır. Ancak Türkiye’de yasama ile yürütme seçimlerinin aynı anda yapılmasından dolayı iki organda benzer siyasi eğilimlerin hakimiyeti daha olası gözükmemektedir ve bundan dolayı yasamanın yürütmeye zıt bir karar alması beklenmemektedir (Öztürk, 2019b, s. 61).

Koalisyon, parlamenter sistemin getirdiği bir hükümet yapısıdır. Siyasi partiler tek başlarına mecliste çoğunluğu oluşturabilecek oy oranına

ulaşamadıklarında hükümeti kurabilmek için koalisyon hükümetine yönelmektedirler. Bugün Türkiye’de başkanlık sisteminin özü nedeniyle iktidar tek bir kişide toplanmış olsa da %50+1 oyu elde etmek için diğer partilerin desteğinin gerekli olduğu görülmüştür. Birden çok parti henüz 2023 seçimleri yapılmadan birlik oluşturmuştur (Esen, 2021, s. 46). Bu yönüyle başkanlık sistemi Türkiye’de yeni tip koalisyon yapıları meydana getirmiştir. Parlamenter sistemde anlaşılan partiler hükümette yer bulurken başkanlık sisteminde anlaşılan partiler mecliste yer bulmuşlardır. Bu nedenle başkanlık sisteminin koalisyonları tamamen ortadan kaldırdığı söylenememektedir. Bu tip bir koalisyonu ortaya çıkaran neden milletvekili aday listeleme sistemi ile ilişkilidir. 2023 seçimleri değerlendirildiğinde AK Parti kendi listelerinden farklı partiye mensup milletvekili adaylarına yer vermiş, muhalefet kanadında ise CHP aynı uygulamayı gerçekleştirmiştir. Böylece bu iki parti aracılığıyla pek çok parti meclise girme imkanına sahip olmuştur. Bu durum bir çeşit koalisyon olarak değerlendirilebileceği gibi iş birliği olarak değerlendirilmeye de açıktır.

Türki tipi başkanlık sisteminde bürokrasinin işleyişine dair önemli bir incelemede başkanlık sisteminin bürokrasiyi daha çalışkan hale getireceği öngörülmüştür. Hükümetin tek bir kişide toplanmasının ardından bürokraside daha nitelikli sorumluluk alma anlayışının gelişmesi beklenmiştir (Bülbül, 2017, s. 8). Çünkü parlamenter sistemlerde sık sık kurulup dağılan hükümetler, yeni seçimlerle değişen meclis aritmetiği gibi nedenler bürokrasinin pozisyonunu korumak amacıyla sergileyeceği performansa etki edebilecek unsurlar olarak görülmüştür. Ancak bürokraside performans ve verimi artırmak için cumhurbaşkanı tarafından bürokrasiye yapılan üst düzey atamalarda birtakım kıstasların belirlenmesi tavsiye edilmiştir. Liyakat ve performans yeterliliği bu kıstaslarda öncü unsurlar olarak belirlenmiştir (G. Yıldız, 2019, s. 10). Bu tavsiyeyi verme ihtiyacı, bu alandaki eksikliğin kabulü olarak değerlendirilmiştir.

Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi hakkında yapılan önemli tartışmalardan ve eleştiri alanlarından biri sistemin adı üzerine yapılan değerlendirmelerdir. Böylesi bir hükümet modelinin Türkçe ve yabancı literatürde yer almadığı Kemal Gözler tarafından ifade edilmiştir (Gözler, 2017b). Karşıt bir değerlendirmede ise hiçbir hükümet şeklinin başka bir hükümet şekli ile birebir aynı olma

zorunluluğunun bulunmadığı, her toplumun kendine has unsurlarıyla sistem geliştirdiği, bu sebepten sistemler arasında birebir benzerliğin aranmaması gerektiği ifade edilmiştir (Yazıcı, 2019, s. 19). Bu değerlendirmeden dolayı tezin muhtelif yerlerinde Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nin aslında başkanlık sisteminin bir yorumu olduğu ifade edilmiştir.

SONUÇ

Türk tipi başkanlık sistemini Türk tipi kılan detaylar farklı konu başlıklarında ortaya çıkmıştır. Bunlardan ilki kuvvetlerin birbiriyle olan ilişkisine dair değerlendirmedir. Türkiye’de devlet başkanı kendi inisiyatifiyle yargıya ve idari makamlara çok sayıda atama yapabilmekte, meclisten gelen kanunlar üzerinde engelleyici veto yetkisini kullanabilmekte, partili cumhurbaşkanlığı uygulaması nedeniyle cumhurbaşkanının partisi üzerindeki tahakkümünün meclise yansması mümkün olabilmektedir. Dolayısıyla Hobbes’un yaklaşımına yakın olacak şekilde Türk tipi başkanlık sisteminin kuvvetler birliğini çağrıştırdığı görülmektedir.

Weber’in otorite tipleri sınıflandırmasına göre Türkiye yasal otorite kapsamına girmektedir. Ancak siyasal iktidarın zaman zaman başvurduğu dini retorik Weber’in geleneksel otorite açıklamasını işaret etmektedir. Türk tipi başkanlık sisteminin ilk devlet başkanı olan Erdoğan’ın 2021-2023 arasındaki süreçte faizi düşük tutma politikasını meşrulaştırmak için “nas” vurgusunu kullanması dini söylemin iktidar politikalarına etki ettiğine işarettir. Ayrıca 2014 seçimlerinde Erdoğan’ın seçim logosunda Arapça harfle Muhammed yazması dini söylemin başka bir boyutu olarak değerlendirilmiştir. Dolayısıyla Türkiye’de iktidara ulaşmak ve bu gücü kullanmak bakımından yasal otorite benimsenmiş olsa da iktidar politikaları bakımından geleneksel otoriteye ait unsurların kullanıldığı görülmektedir.

Türk tipi başkanlık sistemi kuvvetler birliği ve ayrılığı ekseninde değerlendirildiğinde cumhurbaşkanının yargıya gerçekleştirdiği atamalarındaki gücü yürütme ile yargıyı yakınlaştırmıştır ve kuvvetler ayrılığını zedelemiştir. Yasama organında cumhurbaşkanının partisinin veya ittifakının çoğunlukta olduğu durumda tüm organların kontrolünün cumhurbaşkanında olması muhtemeldir. Netice itibariyle Türk tipi başkanlık sisteminin tam anlamıyla kuvvetler ayrılığına dayandığını söylemek yanlıştır.

1961 ve 1982 anayasalarında cumhurbaşkanının veto yetkisi geciktirici bir nitelikte olmuştur. Veto edilen kanun teklifi mecliste aynen kabul edilirse cumhurbaşkanı onaylamak durumunda bırakılmıştır. Herhangi bir şekilde salt çoğunluk aranmamıştır. Ancak 2017 değişiklikleri ile cumhurbaşkanının veto

yetkisi engelleyici veto/mutlak veto şeklini almıştır. Artık veto edilen bir kanun teklifi mecliste en az salt çoğunluk ile kabul edilmek durumunda bırakılmıştır. Böylece meclisin kanunlar üzerindeki etkisi azalmış, cumhurbaşkanının etkisi artmıştır. Ayrıca Türkiye’de ve Fransa’da cumhurbaşkanı vetosundan dönen bir kanun teklifinin yürürlüğe girebilmesi için mecliste salt çoğunlukla kabul edilmesi gerekli iken ABD ve Arjantin’de bu oran üçte iki olarak tespit edilmiştir. Ek olarak Türkiye ve Fransa meclislerinde parti çeşitliliğinin fazla, ABD ve Arjantin meclislerinde ise parti çeşitliliğinin az olduğu görülmüştür.

Bugün uygulamada olan Türk tipi başkanlık sistemi dahilinde, 9 Temmuz 2018 tarihinde çıkarılmış olan 703 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile üniversitelere rektör atamasında cumhurbaşkanı tek yetkili kılınmıştır. Ayrıca Türk tipi başkanlık sisteminde devlet başkanı 15 AYM üyesinin 12’sinin atamasında doğrudan yetkilidir. Cumhurbaşkanının partisi mecliste çoğunluğu elde etmiş ise cumhurbaşkanı diğer 3 üyenin atanmasında dolaylı olarak etkili olabilmektedir. Nihayetinde Türk tipi bakanlık sisteminde devlet başkanı rektör atamasında ve en yüksek mahkeme olan AYM üyelerinin belirlenmesinde çok ciddi bir güce kavuşmuştur. Bu durum, yürütmenin güçlü bir yapıda olduğunu göstermektedir.

Seçim dönemlerinde milletvekili adaylarının belirlenmesinde parti genel merkezleri söz sahibi olduğundan mevcut milletvekilleri bir sonraki seçim döneminde yeniden aday gösterilebilmek için genel merkez ile iyi ilişkiler yürütme ihtiyacı hissedecektir. Bu yönü ile düşünüldüğünde, milletvekillerinin genel merkeze sıkı sıkıya bağlı olduğu anlaşılabacaktır. Başkanlık sisteminin yürütmeyi güçlendirdiği düşünüldüğünde genel merkez ile milletvekili ilişkisinin daha yakın olacağı değerlendirilmektedir. Partinin genel başkanının cumhurbaşkanı olması durumunda ve cumhurbaşkanının partisinin mecliste çoğunluğu yakalaması halinde yürütme aygıtının yasama üzerinde karar verici bir etkisi olacaktır. Böyle bir durumda çıkarılan kanunlarda bir genel başkan olarak cumhurbaşkanının yön verici etkisi olacaktır. Netice olarak Türk tipi başkanlık sisteminde devlet başkanının kanunlar üzerindeki etkisi yüksektir.

Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi’nde cumhurbaşkanı herhangi bir şart olmaksızın meclisi dağıtabilmekte ve seçimleri yenileyebilmektedir. Bu durumda cumhurbaşkanlığı seçiminin de yenileneceği hükme bağlanmıştır. Benzer bir hak

mecliste de vardır ancak meclis beşte üç çoğunlukla seçimlerin yenilenmesini sağlayabilmektedir. Bu karşılıklı yetki, her iki erkin sahip olduğu bir güç olarak düşünülmüştür. Her iki erkin kontrolünün farklı siyasi görüşlerde olması durumunda taraflardan birinin siyasi çekişmelerle seçimleri yenilemesi mümkündür. Bu husus, sistemin kilitlenmesi durumlarında erklerin baştan oluşturulabilmesi için getirilmiştir. Bu bağlamda, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ni getirenler Türkiye'de her iki erkin farklı siyasi partilerden olması durumunda sistemin işleyemeyeceğini öngörmüşlerdir. İlerlemeyen mekanizma nedeniyle çeşitli devlet işlerinde aksamalar yaşanabilecektir. Bu aksamaların önüne geçmenin çözümü olarak seçimleri yenilemek ve meclis aritmetiğine müdahale etmek yasal bir hak olarak sunulmuştur.

ABD, Arjantin ve Fransa örneklerinde meclisteki vekiller 2 yıl arayla yapılan seçimler sonucunda değişim yaşamaktadır. Bu uygulama vekilleri daha fazla ve daha erken sorumluluk almaya itmektedir. Ayrıca parti başkanının devlet başkanlığı için yarışmadığı durumlarda vekil adaylarının daha etkin bir siyaset yürütmelerini gerekli kılmaktadır. Ancak Türk tipi başkanlık sisteminde milletvekili seçimleri 5 yılda bir ve devlet başkanlığı seçimleriyle birlikte yapılmaktadır. Parti başkanlarının devlet başkanlığı için yarıştığı Türkiye'de parti başkanının siyasal iletişim çalışmaları meclise oy olarak yansıyabilmektedir. Yürütme için gösterilen çaba yasamaya da yansımaktadır. Seçilmiş bir devlet başkanı, yasama aritmetiğini kendi çabasının sonucu olarak değerlendirip vekiller üzerinde daha fazla otorite kurabilmektedir. Bu durumda milletvekili adayları parti başkanının performansına sığınabilmektedir.

Yürütme aygıtının yasama aygıtı üzerinde karar verici olma durumu iyimser bir yaklaşımla iki güç arasında uyum olacağı şeklinde yorumlanabilmektedir. Ancak güçler birliğinden doğan sınırsızlık olasılığı da bulunmaktadır. Güçlerin birbirini dengelemediği düzenler risklidir. Fransa'da devlet başkanı aynı zamanda partisinin başkanıdır. ABD'de ise devlet başkanı aynı zamanda partisinin başkanı değildir. İngiltere'de de hükümet başkanı aynı zamanda partisinin başkanı değildir. ABD'de devlet başkanının ve İngiltere'de başbakanın parlamentodaki vekiller üzerinde otorite kuramayacağı, en azından bu otoritenin Türkiye'deki kadar olamayacağı düşünülmektedir.

Türk tipi başkanlık sistemi şimdilik iki seçim tecrübesine sahiptir. Bu iki seçimin ortak yönü ikisinin de olması gereken tarihten önce gerçekleşmiş olmasıdır. Başkanlık sistemi sürecinde Türkiye henüz zamanında yapılan bir genel seçim yaşamamıştır. Türkiye’de 2023 seçim sonuçlarına göre 15 farklı parti mecliste yer almıştır. Bu durum belirli partilerin seçim listelerinde başka partiye mensup adaylara yer verilmesi yoluyla gerçekleşmiştir. Tekil olarak seçim barajını aşamayan siyasi fikirlerin mecliste yer alabilmesi (i) seçim barajını anlamsız kılmakta (ii) büyük partilerin oy oranını yükseltmek/korumak için oy bazında küçük olan partilerin siyasi fikirlerine tahammül göstermesini gerekli kılmakta (iii) oy oranı bazında küçük partilerin sistem içinde güçlü hale gelmesini sağlamakta (iv) küçük partiler destekleyeceği tarafa isteklerini yaptırma imkanına kavuşmaktadır. Türk tipi başkanlık sisteminde küçük partilerin daha geniş kesimlere ulaşabilme imkanına kavuştuğu görülmüştür.

Başkanlık sistemi ile idare olunan ABD’nin yasama organında iki parti yer alırken başkanlık sistemi ile idare olunan Türkiye’nin yasama organında parti sayısı oldukça fazladır. Dolayısıyla başkanlık sisteminin iki kutuplu siyaseti zorunlu kılmadığı görülmektedir. Türk tipi başkanlık sistemindeki %50+1 kuralı farklı siyasi partilerin meclise girmesine olanak sağlamıştır. Bu durum çok sesliliğe sebep olmakla birlikte kapsamlı istişare ortamı da sunmaktadır.

Hem 2017 anayasa değişikliğinde hem de öncesindeki anayasa metninde milletvekillerince bakanlara ve cumhurbaşkanı yardımcısına sorulan yazılı sorulara cevap verilmemesi durumunda uygulanacak yaptırıma dair bir ifade yer almamıştır. Milletvekilleri, halk tarafından seçilmektedirler. Dolayısıyla devlet sırrı ve özel hayat olarak nitelendirilmeyen tüm bilgilere ulaşabilmeleri gerekmektedir. Ancak bakanların milletvekillerinden gelen soruları cevaplama oranı %50-65 oranında gerçekleşmiştir¹⁷. Anayasada yazılı soruların cevaplanmadığı durumlara ilişkin herhangi bir yasal yaptırım söz konusu olmadığından cevaplanmayan yazılı sorular sadece cevaplanmadıklarıyla kalmıştır. Başkanlık sistemlerinin en önemli noktalarından olan denetleme kavramının gerçekleşebilmesi için yazılı sorulara cevap verilmesi önemlidir. Bu konuda yasal düzenleme yapılması gerekmektedir.

¹⁷ Bu konuya ilişkin son açıklamayı meclis başkanı Mustafa Şentop yapmıştır ve 27. yasama döneminde yazılı soru cevaplama oranını %64 olarak açıklamıştır. Ayrıntılı açıklama için: <https://www.haberturk.com/son-dakika-tbmm-baskani-sentop-tbmm-tarihinde-ilk-kez-3525076>

Nitekim Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ne geçilirken iktidar kanadınca yasamanın yürütmeyi denetleme faaliyetine önem verildiği düşünülürse, bugün iktidar kanadının yazılı sorulara cevap verme oranının daha fazla olması gerekmektedir. Türk tipi başkanlık sisteminde meclisin önemli bir denetim aracı olan yazılı soru uygulamasının henüz istenilen verim düzeyinde olmadığı düşünülmektedir.

Cumhurbaşkanlığı kararnamelerinin sınırları daha net çizilmelidir. Hangi hususlarda çıkarılan kararnamelerin anayasaya uygun olduğu ve cumhurbaşkanının kararname yetki sınırının ne olduğu konularında üst düzey isimler dahi emin değildir. Çünkü 18 Ağustos 2022 tarihinde Anayasa Mahkemesi iki farklı cumhurbaşkanlığı kararnamesinden birinin tümüyle, diğerinin de bir kısmıyla anayasaya ve kararname çıkarma yetkisine aykırı olduğunu belirtmiş ve iptal etmiştir. Anayasa Mahkemesinin 1/6/2022 Tarihli E: 2021/85, K: 2022/60 sayılı kararı ve 1/6/2022 Tarihli E: 2020/94, K: 2022/61 sayılı kararı söz konusu iki iptal kararıdır. Bu nedenle kararname çıkarma yetkisinin anayasal dayanağı olan “yürütmeye ilgili konular” ifadesinin daha fazla netleştirilmeye ihtiyacı olduğu düşünülmektedir.

Gerek siyasi partilerin ifadelerinde gerekse literatürde Türk tipi başkanlık sistemine yönelik tartışmaların şu maddeler ekseninde gerçekleştiği görülmüştür:

- 1) Güvenoyu ve gensoru tartışması
- 2) Toplumsal kutuplaşmanın artacağına yönelik tartışma
- 3) Başkanlık sisteminin tek adam yönetimine dönüşeceği endişesi
- 4) Ülkenin kararnamelerle yönetileceğine dair tartışma
- 5) Başkanlık sistemi nedeniyle meclisin güç kaybı yaşayacağı endişesi
- 6) Yasama ve yürütme seçimlerinin birlikte yapılmasının denge ve denetlemeye etkisi hakkındaki tartışma
- 7) Başkanlık sisteminin federal yapıya yol açacağı tartışması
- 8) Cumhurbaşkanının yargı mensuplarını atamadaki gücüne dair tartışma
- 9) Koalisyonların şekil değiştirerek varlığını sürdürdüğü tartışması
- 10) Başkanlık sisteminin bürokrasiye olası etkisine dair görüşler
- 11) Türk tipi başkanlık sisteminin literatürdeki adı hakkındaki tartışma

Hükümet sistemime yönelik eleştiriler dikkate alındığında güvenoyu ve gensoru gibi parlamenter sisteme ait unsurlarla başkanlık sisteminin kötü bir yönetim yaratacağını belirten eleştirilere rastlanmıştır. Parlamenter sistemin unsurlarıyla başkanlık sistemini değerlendirmek, başkanlık sisteminin unsurlarıyla parlamenter sistemi değerlendirmek kadar yanlıştır. Her ikisi farklı coğrafyalarda ve farklı süreçlerle ortaya çıkmıştır. İkisi de sorunlara kendine has çözümler sunmaktadır. Birinin geliştirdiği unsuru diğeri geliştirmediginde bu durum birini diğerinden aşağı yapmamaktadır. Parlamenter sistemde güvenoyunu ve gensoruyu kullanmak milletvekillerinin hakkı iken başkanlık sisteminde hükümete güvenoyu verecek olan da hükümeti değiştirecek olan da halktır. Dolayısıyla, başkanlık sistemini eleştirirken parlamenter sistemin unsurlarını kullanmak doğru bir yöntem değildir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin son iki anayasası askeri darbelerin ürünü olarak yürürlüğe girmiştir. Her ne kadar 1961 anayasası 1982 anayasasına kıyasla görece daha demokratik bir nitelik taşısa da sonuç itibariyle darbe ürünüdür. Sivil siyasetin çabası ve uzlaşısıyla üretilmemişlerdir. Bugünlerde hükümet sistemine ve anayasaya ilişkin iç siyasette tartışmaların yapılıyor olması çok değerli bir durumdur. Türkiye'de sivil siyasetin sürekli ve ısrarlı bir şekilde hükümet biçimini tartışıyor olması ülkemizi sivil siyaset ürünü bir anayasaya yakınlaştırmaktadır. AK Parti iktidarı var olan hükümet modelinin gelişmesi için anayasa değişikliğinin yapılmasını öngören açıklamalar yaparken, muhalefet ise var olan hükümet modelinin değişmesi için anayasa değişikliğini öngören açıklamalar yapmaktadır. Her koşulda Türkiye Cumhuriyeti'nin yeni anayasası sivil bir anayasa olacaktır.

KAYNAKÇA

- 1 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi. (2018). *Resmi Gazete*. Kasım 5, 2022 tarihinde <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/19.5.1.pdf> adresinden alındı.
- 1287 Başta Marmara Denizi Olmak Üzere Denizlerimizdeki Müsilaj Sorununun Sebeplerinin Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Bir Meclis Araştırması Komisyonu Kurulmasına Dair Karar. (2021, Haziran 12). *Resmi Gazete* (Sayı 31509). Kasım 5, 2022 tarihinde <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2021/06/20210612-2.pdf> adresinden alındı.
32. Gün. [32. Gün] (13 Ekim 2020). Turgut Özal 32. Gün’de. [Video]. Youtube. 4 Kasım 2022 tarihinde <https://www.youtube.com/watch?v=YQvs1YLdiOo> adresinden alındı.
- 4936 Sayılı Üniversiteler Kanunu. (1946, Haziran 18). *Resmi Gazete* (Sayı 6336), Kasım 3, 2022 tarihinde <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/6336.pdf> adresinden alındı.
- ABD Başkanı Joe Biden’ın 24 Nisan 2021 Tarihli Açıklamasının Kınanması, Reddedilmesi ve Yok Hükmünde Sayılmasına Dair Karar. (2021, Nisan 28). ABD Başkanı Joe Biden’ın 24 Nisan 2021 Tarihli Açıklamasının Kınanması, Reddedilmesi ve Yok Hükmünde Sayılmasına Dair Karar. *Resmi Gazete* (Sayı 31468). Kasım 5, 2022 tarihinde <https://www.resmigazete.gov.tr/28.04.2021> adresinden alındı.
- Acar, A. ve Çelebi, M. B. (2012). Türkiye Cumhuriyeti Anayasalarında Cumhurbaşkanlığı Makamının Önemi ve 2007 Yılı Anayasa Değişiklikleri Çerçevesinde Abdullah Gül’ün Görev Süresi Tartışmaları. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 12(23), 1-34.
- Akad, M. (1974). Machiavel – Bodin ve Hobbes’da Monarşi Anlayışı. *Journal of Istanbul University Law Faculty*, 40(1-4), 553-587.
- Akçakaya, M. ve Özdemir, A. (2018). Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ve Siyasal İstikrar. *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*, 53(3), 922-944.
- Akıncı, B. (2017). Hükümet Sistemleri ve Ülkemizde Olası Hükümet Sistemi Değişikliğinin Etkileri. *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 4(8), 1-21.
- Akıncı, B. (2019) *Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi: Sisteme Yönelik Tartışmalar ve Çözüm Önerileri*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Akman, E. (Ed.). (2021). *Farklı Boyutlarıyla Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi*. Ankara: Nobel Yayınları.

- Akşam. (2016). Rus Basını: Türk Ordusu Suriye'ye Girdi. Kasım 5, 2022 tarihinde <https://web.archive.org/web/20161031213106/http://www.aksam.com.tr/du-nya/rus-basini-turk-ordusu-suriyeye-girdi/haber-544095> adresinden alındı.
- Akşener, M. [@meral_aksener]. (2018, Nisan 18). Gözüneydin Türkiye. 15 yıldır hüküm süren korku ikliminden çıkmak için önüne bir fırsat geldi. Biz ülkemizin ve bölgemizin rahat bir... [Twitter Paylaşımı]. Twitter: https://twitter.com/meral_aksener/status/986600913803599872
- Akşın, S. (1992). Atatürk Döneminde Demokrasi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 47(1), 245-252.
- Aktan, C. C. (2011). Eski Devlet Anlayışına Karşı Yeni Devlet Anlayışı. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 3(2), 189-206.
- Aktan, C. C. (2016). Temsili Demokrasilerde İdeal Bir Siyasal Rejim (Hükümet Sistemi) Arayışı. *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi*, 8(1), 18-35.
- Aktaş, H. R. (2016). Antidemokratik Sistemlerde Siyasi Rejimi Korumaya Yönelik Mekanizmalar ve Bunların Demokratikleşmeyle İlişkisi. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(12), 211-236.
- Akyılmaz, C. (2019). 2017 Anayasa Değişikliğine Göre Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 23(1), 191-207.
- Akyol, T. (2021, Aralık 21). Nass var nass.... *Karar*. Haziran 27, 2023 tarihinde <https://www.karar.com/yazarlar/taha-akyol/nass-var-nass-1591584> adresinden alındı.
- Al Jazeera. (2017a). Hüdapar Yetmez ama Evet Dedi. Kasım 5, 2022 tarihinde <http://www.aljazeera.com.tr/haber/huda-par-yetmez-ama-evet-dedi> adresinden alındı.
- Al Jazeera. (2017b). Bahçeli'den Erdoğan'ın Danışmanlarına Tepki. Kasım 5, 2022 tarihinde <http://www.aljazeera.com.tr/haber/bahceliden-erdoganin-danismanlarına-tepki> adresinden alındı.
- Al Jazeera. (2017c). Referanduma Giderken Partiler. Kasım 5, 2022 tarihinde <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/referanduma-giderken-partiler> adresinden alındı.
- Al, H. (2020). Başkanlık Sistemi Üzerine: Cumhurbaşkanlığı Sisteminin Zayıf Halkası Parlamento. *Bilig*, 22(1), 14-44.
- Alkan, H. (2018a). *Kurumsalci Yaklaşım Işığında Yeni Siyasetin Analizi: Cumhurbaşkanlığı Sistemi*. Ankara: Liberte Yayınları.
- Alkan, H. (2018b). Cumhurbaşkanlığı Sisteminin Kurumsal Özellikleri ve Demokratikleşme Sürecinde Olası Etkileri. *Türkiye İletişim Araştırmaları Dergisi*, (Özel Sayı), 139-153.

- Altan, C. (2017). 1960-1980 Dönemi Parlamenterlerin Sosyolojik Özellikleri. *Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü e-Dergi*, 1(1), 90-99.
- Althusser, L. (2014). *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları*. (A. Tümertekin, Çev.) İstanbul: İthaki Yayınları.
- Amerika Birleşik Devletleri Anayasası. Kasım 4, 2022 tarihinde <https://tr.usembassy.gov/wp-content/uploads/sites/91/abd-anayasasi.pdf> adresinden alındı.
- Anadolu Ajansı. (2017a). BBP Referandumda Evet Diyecek. Kasım 5, 2022 tarihinde <https://www.aa.com.tr/tr/gunun-basliklari/bbp-referandumda-evet-diyecek/768024> adresinden alındı.
- Anadolu Ajansı. (2017b). Ak Parti'nin Kaderi Türkiye'nin Kaderiyle Bir. Kasım 4, 2022 tarihinde <https://www.aa.com.tr/tr/politika/ak-partinin-kaderi-turkiyenin-kaderiyle-bir/918340> adresinden alındı.
- Anadolu Ajansı. (2018). Bahçeli'den Erken Seçim Çağrısı. Kasım 5, 2022 tarihinde <https://www.aa.com.tr/tr/gunun-basliklari/bahceliden-erken-secim-cagrisi/1120425> adresinden alındı.
- Anadolu Ajansı. (2019). Barış Pınarı Harekatı Başladı. Kasım 5, 2022 tarihinde <https://www.aa.com.tr/tr/baris-pinari-harekatı/baris-pinari-harekatı-basladi/1607139> adresinden alındı.
- Anadolu Ajansı. (2021a). Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı, HDP'nin Kapatılması İstemiyle Yeniden Dava Açtı. Kasım 5, 2022 tarihinde <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/yargitay-cumhuriyet-bassavciligi-hdpnin-kapatilmasi-istemiyle-yeniden-dava-acti/2266425> adresinden alındı.
- Anadolu Ajansı. (2021b). Cumhurbaşkanı Erdoğan: Yeni Anayasa Hazırlığımızı Önümüzdeki Yılın İlk Ayları Milletimizin Takdirine Sunmakta Kararıyız. Kasım 5, 2022 tarihinde <https://www.aa.com.tr/tr/politika/cumhurbaskani-erdogan-yeni-anayasa-hazirligimizi-onumuzdeki-yilin-ilk-aylari-milletimizin-takdirine-sunmakta-kararliyiz/2352671> adresinden alındı.
- Anadolu Ajansı. (2021c). Cumhurbaşkanı Erdoğan: Yeni Anayasa ile İlgili 128 Madde Üzerinde Çalışmamızı Yapacağız. Kasım 5, 2022 tarihinde <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/cumhurbaskani-erdogan-yeni-anayasa-ile-ilgili-128-madde-uzerinde-calismamizi-yapacagiz/2261017> adresinden alındı.
- Anayasa Mahkemesi [AYM]. E: 2007/45, K: 2007/21. (2007, Mayıs 3). *Resmi Gazete* (Sayı 26511). Kasım 7, 2022 tarihinde <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2007/05/20070503-14.htm> adresinden alındı.
- Anayasa Mahkemesi Kararı. (2007, Haziran 27). *Resmi Gazete* (Sayı 26565). Kasım 4, 2022 tarihinde <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2007/06/20070627-17.htm> adresinden alındı.

- Anayasa ve Adalet Komisyonları Üyelerinden Kurulu Karma Komisyonun Türkiye Büyük Millet Meclisinin Ara Vermesi Sırasında Çalışabilmesine İlişkin Karar. (2021, Nisan 30). *Resmi Gazete* (Sayı 31470). Kasım 5, 2022 tarihinde <https://www.resmigazete.gov.tr/30.04.2021> adresinden alındı.
- Anayurt, Ö. (1997). 1924 Anayasası'nda Meclis-Yürütme İlişkileri. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 8(39), 673-694.
- Ardıçoğlu, M. A. (2017). Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi. *Ankara Barosu Dergisi*, 75(3), 19-51.
- Arendt, H. (1954). *What is Authority?* Haziran 29, 2023 tarihinde <https://www.pevpat-ugent.be/wp-content/uploads/2016/09/H-Arendt-what-is-authority.pdf> adresinden alındı.
- Arendt, H. (1956). Authority in the Twentieth Century. *Cambridge University Press for the University of Notre Dame du lac on behalf of Review of Politics*, 18(4), 403-417.
- Arı, M. (2018). Yeni Anayasa Tartışmaları ve Hükümet Sistemi Arayışları. *Politik Ekonomik Kuram Dergisi*, 2(1), 87-102.
- Arjantin Anayasası (1853). Kasım 4, 2022 tarihinde https://www.constituteproject.org/constitution/Argentina_1994.pdf?lang=en adresinden alındı.
- Armutçu, O. (2007, Mayıs 1). 367'nin Raporu Ret Yanlısı. *Hürriyet Gazetesi*. Kasım 4, 2022 tarihinde <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/367-nin-raporu-ret-yanlisi-6437242> adresinden alındı.
- Arslan, M. N. ve Eryücel, E. (2011). Modern Devlet Anlayışının Felsefi Temelleri. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15(2), 1-20.
- Aslan, A. (2016). MHP ve Başkanlık Sistemi. *setav.org*. Kasım 5, 2022 tarihinde <https://www.setav.org/mhp-ve-baskanlik-sistemi/> adresinden alındı.
- Aslan, A. (2018). Post-Kemalist Türkiye'de Siyaset. N. Miş, A. Aslan (Ed.), *Kuruluşundan Bugüne Ak Parti: Siyaset içinde* (s. 13-46). İstanbul: SETA.
- Aslan, E. (2020). İyi Parti Raporu. *daktilo1984.com*. Kasım 5, 2022 tarihinde <https://daktilo1984.com/d84intelligence/siyasi-parti-inceleme-raporlari-iyi-parti/> adresinden alındı.
- Atatürk Araştırma Merkezi [ATAM]. (2006). *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*. Ankara: Divan Yayıncılık. Kasım 3, 2022 tarihinde <https://atam.gov.tr/wp-content/uploads/S%C3%96YLEV-ORJ%C4%B0NAL.pdf> adresinden alındı.
- Atatürk, M. K. (2019). *Nutuk*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

- Avaner, T. ve Volkan, M. (2019). Hikmet-i Hükümet ve Yeni Reform: Türk Tipi Başkanlık Sistemi ve ABD Başkanlık Sisteminin Etkisi Üzerine. *Yasama Dergisi*, (39), 105-130.
- Avrupa Güvenlik ve İş birliği Teşkilatı / Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Bürosu [AGİT/DKİHB]. (2017). *Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Değişikliği Referandumu*. Kasım 4, 2022 tarihinde <https://www.osce.org/files/f/documents/7/4/331101.pdf> adresinden alındı.
- Aydın, A. H. ve Durgun, S. (2017). Kuvvetler Ayrılığı/Birliği Açısından Türkiye’de Partili Cumhurbaşkanlığı Sistemi. M. Göküş & Z. Çubukçu (Ed.), *2nd International Congress on Political, Economic, and Social Studies* (ICPESS), 19-22 Mayıs 2017 içinde (s. 147-160).
- Aydınlık. (2017). Merkez Sağ Hayır Diyecek. Kasım 5, 2022 tarihinde <https://www.aydinlik.com.tr/politika/2017-subat/merkez-sag-hayir-diyecek#!> Adresinden alındı.
- Aygen, M. (2017). Başkanlık Sistemi Üzerine Bir İnceleme: Türkiye Örneği. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 27(2), 167-176.
- Aygün, E. (2008). Yazılı Basın Haber Söylemlerinde Cumhuriyet Mitingleri. *İletişim Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 49-106.
- Ayhan, D. (2023). YSK’ya Şikayet Etti: Cumhurbaşkanı Seçim Yasaklarını İhlal Ediyor. Haziran 29, 2023 tarihinde <https://www.sozcu.com.tr/2023/gundem/yskya-sikayet-etti-cumhurbaskani-secim-yasaklarini-ihlal-ediyor-7666834/> adresinden alındı.
- Ayten, Y. (2018). *Türkiye’nin Siyasi Sistem Arayışı Üzerine Başkanlık Sistemi, ABD- Türkiye Kıyaslaması ve Cumhurbaşkanlığı Sistemi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bağce, H. E. (2017). Parlamenter ve Başkanlık Sistemiyle Yönetilen Ülkelerde Gelir Dağılımı Eşitsizliği ve Yoksulluk. *İnsan&İnsan Dergisi*, (11), 5-39.
- Bakırcı, F. (2021). Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde Yasama. E. Akman (Ed.), *Farklı Boyutlarıyla Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi* içinde (s. 71-101). Ankara: Nobel Yayınları.
- Balı, A. Ş. (2004). Tarih Boyunca Türk Devletlerinde Siyasi İktidarın Meşruluk Temelleri. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 12(1-2), 89-142.
- Başkan, M. Y. (2022). Liberalizm ve Türk Siyasal Hayatında Liberal Eğilimler. *Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 23(3), 167-208.
- BBC. (2018). Erken Seçim 2018: Türkiye 24 Haziran’da Sandığa Gidiyor. Kasım 5, 2022 tarihinde <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-43810499> adresinden alındı.

- BBC. (2020). Meral Akşener: Parlamenter Sisteme Erdoğan'ın Gececeğini Düşünüyorum. Kasım 5, 2022 tarihinde <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-51205470> adresinden alındı.
- BBC. (2021a). DEVA Partisi: Cumhurbaşkanı, Güçlendirilmiş Parlamenter Sistem'de 7 Yıllığına Bir Dönem İçin Seçilsin. Kasım 5 2022 tarihinde <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-58785879> adresinden alındı.
- BBC. (2021b). İyi Parti Genel Başkanı Akşener Nasıl Bir Parlamenter Sistem Önerdi? Kasım 5, 2022 tarihinde <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-57254479> adresinden alındı.
- Bektaş, E. (2019). Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde Yasama-Yürütme İlişkisi ve Bu Sistemin Türkiye Demokrasisine Etkileri. *Yasama Dergisi*, (39), 199-218.
- Beyaz, Z. F. ve Işık, E. (2021, Haziran 25). 'Cumhurbaşkanı Erdoğan: Erken Seçimin Tarihi Belli, Haziran 2023.' *Anadolu Ajansı*. Kasım 4, 2022 tarihinde <https://www.aa.com.tr/tr/politika/cumhurbaskani-erdogan-erken-seccimin-tarihi-belli-haziran-2023/2285391> adresinden alındı.
- Bilgin, F. (2016). *Türkiye'de Siyasal Sistem Tartışmaları; Parlamenter Sistemin Sorunlarına Alternatif Olarak Yarı Başkanlık Sistemi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Boztepe, M. (2018). 2017 Yılı Anayasa Değişikliği Sonrası Cumhurbaşkanlığı Kararnamelerinin Hukuki Rejimi. *İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 5(1), 5-30.
- Bulmer, E. (2017). Constitutional Monarchs in Parliamentart Democracies. Kasım 2, 2022 tarihinde <https://www.idea.int/publications/catalogue/constitutional-monarchs-parliamentary-democracies> adresinden alındı.
- Burgess, G. (1992). The Divine Right of Kings Reconsidered. *The English Historical Review*, 107(425), 837-861.
- Büke, A. (2016). Kuvvetler Ayrılığının Parlamenter Sistemde Siyasal Partilerin Faaliyetlerine Etkisi. *Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, 1(2), 225-239.
- Bülbül, K. (2017). Küreselleşme Perspektifinden Cumhurbaşkanlığı Modeli: Türkiye ve Bölgesel Dengeler. *Cumhurbaşkanlığı Sistemi Ekseninde Yeni Türkiye'nin Siyasi, İdari ve Sosyolojik Kodları Paneli, Türkiye Uluslararası Siyasal ve Stratejik Araştırmalar Merkezi*. Haziran 29, 2023 tarihinde <http://tussam.org/index.php/etkinlikler/panel/item/107-panel-cumhurbaskanligi-sistemi-ekseninde-yeni-turkiye-nin-siyasi-idari-ve-sosyolojik-kodlari.html> adresinden alındı.
- Canas, V. (2004). The Semi-Presidential System. *Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht (ZaöRV)*, 64(1), 95-124.

- Cheibub, J. A., Elkins, Z. ve Ginsburg, T. (2011). Latin American Presidentialism in Comparative and Historical Perspective. *Texas Law Review*, (89), 1707-1731.
- China's Political Party System: Cooperation and Consulation. (2021). Beijing: Foreign Language Press. Kasım 3, 2022 tarihinde http://www.xinhuanet.com/english/2021-06/25/c_1310026933.htm adresinden alındı.
- CNN Türk. (2014). Seçilirsem Tarafsız Olmayacağım. *cnnturk.com*. Kasım 4, 2022 tarihinde <https://www.cnnturk.com/haber/turkiye/erdogan-secilirsem-tarafsiz-olmayacagim> adresinden alındı.
- Coşkun, Ş. ve Davut, Ş. (2013). Cumhurbaşkanının Seçimi, Yetkileri ve Görevleri Açısından Türkiye ve Fransa'nın Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi. *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, (3), 182-229.
- Cumhuriyet Halk Partisi. [CHP]. (2011). CHP 2011 Seçim Bildirgesi. Kasım 5, 2022 tarihinde <https://chp.azureedge.net/2a443c86b19546e7b44a41bd05750242.pdf> adresinden alındı.
- Cumhuriyet Halk Partisi. [CHP]. (2015). CHP 2015 Seçim Bildirgesi. Kasım 5, 2022 tarihinde <https://chp.azureedge.net/41d1fed67c144d45b4b3d5f770e3e243.pdf> adresinden alındı.
- Cumhuriyet Halk Partisi. [CHP]. (2017a). Anaya Değişikliği Ne Getiriyor? Kasım 4, 2022 tarihinde https://serdargunes.files.wordpress.com/2012/11/anayasa_degisikligi_ne_getiriyor_35_soru_35_cevap_2017.pdf adresinden alındı.
- Cumhuriyet Halk Partisi. [CHP]. (2017b) Neden Hayır? Kasım 4, 2022 tarihinde <https://dijitalmecnua.chp.org.tr/PageMecnua.aspx?Mecnua=71#p=1> adresinden alındı.
- Cumhuriyet Halk Partisi. [CHP]. (2018). CHP 2018 Seçim Bildirgesi. Kasım 5, 2022 tarihinde <https://chp.org.tr/yayin/2018-secim-bildirgesi> adresinden alındı.
- Cumhuriyet. (2014). Erdoğan'ın Adaylık Logosu Obama'dan Çalıntı mı? *cumhuriyet.com.tr* Kasım 4, 2022 tarihinde <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/erdoganin-adaylik-logosu-obamadan-calinti-mi-89021> adresinden alındı.
- Cumhuriyet. (2015). HDP: ABD Tipi Başkanlığa Karşı Değiliz. *cumhuriyet.com.tr* Kasım 5, 2022 tarihinde <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/hdp-abd-tipi-baskanliga-karsi-degiliz-406387> adresinden alındı.
- Cumhuriyet. (2017). Erdoğan'ın Başdanışmanı Şükrü Karatepe Açıkladı: Evet'ten Sonra Eyalet. *cumhuriyet.com.tr* Kasım 5, 2022 tarihinde <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/erdoganin-basdanismani-sukru-karatepe-acikladi-evetten-sonra-eyalet-717374> adresinden alındı.

- Cumhuriyet. (2021a). 6 Muhalefet Partisinden Parlamenter Sistem Açıklaması. *cumhuriyet.com.tr* Kasım 5, 2022 tarihinde <https://www.cumhuriyet.com.tr/turkiye/6-muhalefet-partisinden-parlamenter-sistem-aciklamasi-1871070> adresinden alındı.
- Cumhuriyet. (2021b). Anayasa çalışmaları için Prof. Yavuz Atar başkanlığında ‘Anayasa Bilim Kurulu’ oluşturuldu. *cumhuriyet.com.tr* Kasım 5, 2022 tarihinde <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/anayasa-calismalari-icin-prof-yavuz-atar-baskanliginda-anayasa-bilim-kurulu-olusturuldu-1818741> adresinden alındı.
- Çağlar, N. (2017). Avantaj ve Dezavantajlarıyla Parlamenter Hükümet Sistemi. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 19(4), 111-117.
- Çakırözer, U. (2014, Haziran 17). Kılıçdaroğlu: Halk Tanıdıkça Sevecek. *Cumhuriyet*. Kasım 4, 2022 tarihinde <https://www.cumhuriyet.com.tr/koseyazisi/83717> adresinden alındı.
- Çapar, A. (2022). Yargı Bağımsızlığı Ekseninde Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde Yürütme ve Yargı İlişkisi. *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 13(1), 148-165.
- Çavuşoğlu, H. (2007). 12 Eylül ve Merkez Sağ. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (6), 183-201.
- Çelik, D. B. (2017). 16 Nisan Anayasa Değişikliği: Osmanlı-Türkiye Anayasacılığının İkinci Büyük Kopuşu. *Anayasa Hukuku Dergisi*, 6(12), 715-720.
- Çetin, H. (2003). Siyasetin Evrensel Sorunu: İktidarın Meşruiyeti - Meşruiyetin İktidarı. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 58(3), 61-88.
- Çetin, Ü. (2014). Not Ettik. *hurriyet.com.tr*. Kasım 5, 2022 tarihinde <https://hurriyet.com.tr/gundem/not-ettik-26768785> adresinden alındı.
- Çiçek, A. C. (2018). Kuvvetler Birliği Kuramı Bağlamında Küba’da Siyasal Sistem. T. Kodaman & E. İ. Işıklı (Ed.), *Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler’de Akademik Araştırmalar-3* içinde (s. 160-183). Ankara: Gece Kitaplığı.
- Çolak, Ç. D. (2017). Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi Yetkisinin Amerikan Sistemi Üzerinden Karşılaştırmalı Analizi. *Strategic Public Management Journal*, 3(Özel Sayı), 51-65.
- Çolak, Ç. D. ve Uzun, A. (2017). Türk Siyasal Hayatında Başkanlık Sistemini Gündeme Getiren Liderler: Türkeş, Demirel, Özal ve Erdoğan. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(50), 196-214.
- Demirci, A. (2008). Tek Parti Rejimleri ve İttihat ve Terakki Tecrübesi Işığında Atatürk’ün Düşünce ve Aksiyonunda Parti-Bürokrasi İlişkisi. *Demokrasi Platformu*, (14), 103-123.

- Demirel, D. (2017). Eski Türklerde Devlet Sisteminin Mutlak Monarşik Modelden Ayrılan Yönleri. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(16), 425-450.
- Demirel, E. (2020). İlk TBMM'nin İlk Kanunu: Ağnam Resmi. *Vakanüvis Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 5(Özel Sayı), 19-37.
- Demirhan, K. (2017). Türkiye'de 2014 Yılı Cumhurbaşkanlığı Seçim Sürecinde Twitter Kullanımının Müzakereci Demokrasi ve Agonistik Demokrasi Yaklaşımları Çerçevesinde İncelenmesi. *AJIT-e: Online Academic Journal of Information Technology*. 8(30), 131-154.
- Demirkanoğlu, Y. (2021). İnşacı-Teorik-Tepkisel Boyutlarıyla Hükümet Sisteminin Kökenleri. *Alanya Akademik Bakış Dergisi*, 5(1), 419-439.
- Denge ve Denetleme Ağı [DDA]. (2020). 2021'e Girerken Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi: Yasama ve Yürütme. Kasım 4, 2022 tarihinde <https://www.sivilsayfalar.org/raporlar/2021e-girerken-cumhurbaskanligi-hukumat-sistemi-yasama-ve-yurutme/> adresinden alındı.
- Dertlioğlu, B. (2020). *Türk Tipi Başkanlık Sisteminin Siyasal Partilere Etkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kırşehir: Ahi Evran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Dertlioğlu, B. ve Yılmaz, B. (2020). Başkanlık Sisteminde Siyasal Partilerin Rolü ve Türkiye Örneği. *Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Dergisi*, 3(4), 273-283.
- Deveci, H. (2015). Torba Yasalar ve Yasama Sürecindeki İçtüzük İhlallerinin Şekil Denetimi Sorunu. *TBB Dergisi*, (117), 55-90.
- DHA. (2021). Erdoğan: 2022'nin İlk Aylarında Anayasa Hazırlığımızı Milletimizin Takdirine Sunacağız. Kasım 5, 2022 tarihinde <https://www.dha.com.tr/politika/erdogan-2022nin-ilk-aylarinda-anayasa-hazirligimizi-milletimizin-takdirine-sunacagiz-1845960> adresinden alındı.
- Dinçkol, B. (2021). İngiltere'de Parlamenter Monarşinin Erken Dönemi. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 27(2), 877-897.
- Doğan, B. (2020). Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde Cumhurbaşkanlığı Kararnamelerinin Yasama Yetkisinin Devredilmezliği İlkesi Bağlamında Değerlendirilmesi. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 28(3), 965-1003.
- DSP. (2017). Anayasa Değişikliği Girişimine Türk Milleti Büyük Çoğunlukla Hayır Diyecektir. Kasım 5, 2022 tarihinde <https://www.dsp.org.tr/anayasaya-degisikligi-girisimine-turk-milleti-buyuk-cogunlukla-hayir-diyecektir/> adresinden alındı.
- Duguit, L. (1928). *Traite de Droit Constitutionnel*. Paris: Ancienne Librairie Fentemoing; aktaran: Gözler, K. (1999). Hukuk Açısından Monarşi ve Cumhuriyet Kavramlarının Tanımı Sorunu. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 54(1), 51-62.

- Duman, B. (2019). Cumhurbaşkanlığı Kararnameler; Hukuki Niteliği, Rejimleri, Denetimi ve Mukayeseli Hukukta Yeri. *Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 5(2), 537-592.
- Duran, H. (2017). HDP Referandumda Ne Yapacak? setav.org. Kasım 7, 2022 tarihinde <https://www.setav.org/hdp-referandumda-ne-yapacak-2/> adresinden alındı
- Dursunoğlu, İ. (2020). Türk Tipi Başkanlık: Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi. *Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Alanında Yenilikçi Yaklaşımlar Cilt 1* içinde (s. 355-380). Ankara: Gece Akademi
- Duverger, M. (1962). Partiler ve Siyasi Rejimler (E. Özbudun, Çev.) *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, (19), 95-171.
- Duverger, M. (1970). *Siyasi Partiler* (E. Özbudun, Çev.) Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Duverger, M. (1980). A New Political System Model: Semi-Presidential Government. *European Journal of Political Research*, (8), 165-187.
- Duyvesteyn, I. (2017). Rebels & Legitimacy; An Introduction. *Small Wars & Insurgencies*, 28(4-5), 669-685.
- Dw. (2017). AIHM'den CHP'ye Ret. Kasım 4, 2022 tarihinde <https://www.dw.com/tr/aihmden-chpye-ret/a-41594419> adresinden alındı.
- Dw. (2018). Erdoğan: Erken Seçim Zorunlu Hale Geldi. Kasım 5, 2022 tarihinde <https://www.dw.com/tr/erdo%C4%9Fan-erken-se%C3%A7im-zorunlu-h%C3%A2le-geldi/a-43440203> adresinden alındı.
- Dw. (2021a). AKP'nin Anayasa Taslağı: Yine Başkanın Dediği Olacak. Kasım 5, 2022 tarihinde <https://www.dw.com/tr/akpnin-anayasa-tasla%C4%9F%C4%B1-yine-ba%C5%9Fkan%C4%B1n-dedi%C4%9Fi-olacak/a-58758342> adresinden alındı.
- Dw. (2021b). HDP: ilkeler ve Yöntemler Üzerinde Müzakere Edilmeli. Kasım 5, 2022 tarihinde <https://www.dw.com/tr/hdp-ilkeler-ve-y%C3%B6ntemler-%C3%BCzerinde-m%C3%BCzakere-edilmeli/a-59324296> adresinden alındı.
- Dw. (2021c). Anayasa Mahkemesi HDP İddianamesini Kabul Etti. Kasım 5, 2022 tarihinde <https://www.dw.com/tr/anayasa-mahkemesi-hdp-iddianamesini-kabul-etti/a-57977438> adresinden alındı.
- Efe, H., Kemahlı, F. ve Kotan, M. L. (2015). The Importance Of Turkey's Parliamentary System Experience. *The Journal of KAU IIBF*, 6(11), 149-176.
- Eken, M. ve Doğan, M. (2021). Yol Ayrımı: Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi. E. Akman (Ed.), *Farklı Boyutlarıyla Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi* içinde (s. 1-23). Ankara: Nobel Yayınları.

- Erdoğan, M. (2013). Anayasal Demokrasi (10. Baskı). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Erdoğan, M. (2019). *Başkanlık Sistemi ve Parlamenter Sistemdeki Krizler Neticesinde Ortaya Çıkan Yeni Türk Tipi Başkanlık Sistemi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Niğde: Ömer Halisdemir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Erem, O. (2019, Haziran 28). Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi: 24 Haziran 2018'den bugüne kaç kanun çıktı, kaç kararname yayımlandı? *BBC*. Kasım 4, 2022 tarihinde <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-48788902> adresinden alındı.
- Eren, A. (2017). Başkanlık Sistemi 1 – Genel Değerlendirme. Kanun-i Esasi. Kasım 5, 2022 tarihinde <http://www.kanuniesasi.com/2017/02/14/baskanlik-sistemi-1-genel-degerlendirme/> adresinden alındı.
- Eren, A. (2019). Anayasa Mahkemesinin Kanun Hükmünde Kararnamelere İlişkin İtihadı Doğrultusunda Cumhurbaşkanlığı Kararnamelerinin Değerlendirilmesi. *Anayasa Yargısı Dergisi*, 36(1), 1-72.
- Erol, Ö. F. (2019). Cumhurbaşkanlığı Düzenlemelerinin Yargısal Denetimi. *Cumhurbaşkanlığı Sisteminde Yürütme Sempozyum Bildiri Kitabı* içinde (s. 65-87). İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayınevi.
- Ertaş, T. (2020). Parlamentoların Anası Westminster Parlamentosu: Tarihsel - Kuramsal Kökenler, Kurumsal Yapı ve Kanun Yapım Süreci. *YUHFD* 17(2), 447-499.
- Esen, A. (2021). Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi Üzerine Düşünceler ve Öneriler. *Avrasya Dosyası Dergisi*, 12(2), 12-56.
- Euronews. (2020a). Bahçeli: Başkanlık Sistemini Devam Ettirecek Reformlar Acilen Yapılmalı. *euronews.com* Kasım 5, 2022 tarihinde <https://tr.euronews.com/2020/05/24/bahceli-baskanl-k-sistemini-devam-ettirecek-reformlar-acilen-yap-lmal> adresinden alındı.
- Euronews. (2020b). Gelecek Yılın Reform Yılı Olacağını Söyleyen Bahçeli, HDP'nin Kapatılmasını İstedi. *euronews.com* Kasım 5, 2022 tarihinde <https://tr.euronews.com/2020/12/11/gelecek-y-l-n-reform-y-l-olacag-n-soyleyen-bahceli-hdp-nin-kapat-lmas-n-istedi> adresinden alındı.
- Euronews. (2021). HDP'den 2023 Bildirisi: Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemini Değiştirmek İstiyoruz. *euronews.com* Kasım 5, 2022 tarihinde <https://tr.euronews.com/2021/09/27/hdp-den-2023-bildirisi-cumhurbaskanl-g-hukumet-sistemini-degistirmek-istiyoruz> adresinden alındı.
- Evrensel. (2023). Kılıçdaroğlu: Hazine'den Çalınan 418 Milyar Doları Bu Milletın Cebine Koyacağım. *euronews.com* Haziran 29, 2023 tarihinde <https://www.evrensel.net/haber/485861/kilicdaroglu-hazineden-calinan-418-milyar-dolari-bu-milletin-cebine-koyacagim> adresinden alındı.

- Federal Election Comission [FEC]. (2020). Amerika Birleşik Devletleri 2020 Genel Seçim Sonuçları. State Elections Offices. Kasım 4, 2022 tarihinde <https://www.fec.gov/resources/cms-content/documents/2020presgeresults.pdf> adresinden alındı.
- Fendoğlu, H. T. (2019). Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri Mahfuz Düzenleme Alanı Mıdır? *Ankara Barosu Dergisi*, (3), 277-310.
- Fendoğlu, H. T. (2012). Başkanlık Sistemi. *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2(2), 39-61.
- Figgis, J. N. (1914). *The Divine Right of Kings*. (2. Baskı). Cambridge: Cambridge University Press. Kasım 2, 2022 tarihinde <https://library.um.edu.mo/ebooks/b33460218.pdf> adresinden alındı.
- Fransa Anayasası. (1958). Haziran 29, 2023 tarihinde https://www.conseil-constitutionnel.fr/sites/default/files/as/root/bank_mm/anglais/constiution_anglais_oct2009.pdf adresinden alındı.
- Gazete Pencere (2023). YSK'ya Temel Atma Töreni ve Açılış Başvurusu. Haziran 29, 2023 tarihinde <https://www.gazetepencere.com/yskya-temel-atma-toreni-ve-acilis-basvurusu/> adresinden alındı.
- Geçit, B. (2022). Jean-Jacques Rousseau'nun Siyaset Felsefesi Üzerine Bir Değerlendirme. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (29), 287-304.
- Geçmez, T. (2013). Özel Yasama Yöntemi Olarak Temel Kanun. *TBB Dergisi*, (104), 266-298.
- Göksu, O. ve Güçdemir, Y. (2015). Sosyal Medyanın Siyasal İletişim Aracı Olarak Kullanımı: Barack Obama'nın 2012 Başkanlık Seçim Kampanyası ile Recep Tayyip Erdoğan'ın 2014 Cumhurbaşkanlığı Seçim Kampanyasının İncelenmesi. F. Aydoğan (Ed.), *İletişim Çalışmaları* içinde (s. 45-61). İstanbul: Der Yayınları
- Gözler, K. (2010). Başkanlık Sistemi. *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi* içinde (s. 569-586). Bursa: Ekin Yayınları.
- Gözler, K. (2017a). *Anayasa Hukukuna Giriş: Genel Esaslar ve Türk Anayasa Hukuku*. Bursa: Ekin Yayınları.
- Gözler, K. (2017b). Cumhurbaşkanlığı Sistemi mi, Başkanlık Sistemi mi, Yoksa Neverland Sistemi mi? 16 Nisan'da Neyi Oylayacağız? Kasım 5, 2022 tarihinde <https://www.anayasa.gen.tr/neverland.htm> adresinden alındı.
- Gözler, K. (2019a). Hukukun Siyasetle İmtihanı-2. Kasım 4, 2022 tarihinde <https://www.anayasa.gen.tr/ysk-imtihan.htm> adresinden alındı.
- Gözler, K. (2019b). Cumhurbaşkanlığı Hükûmet Sisteminin Uygulamadaki Değeri: Bir Buçuk Yıllık Bir Bilanço. Kasım 4, 2022 tarihinde <https://www.anayasa.gen.tr/cbhs-bilancio.htm> adresinden alındı.

- Gözler, K. (2021). Cumhurbaşkanının Uluslararası Sözleşmeleri Feshetme Yetkisi Var Mı? Kasım 5, 2022 tarihinde <https://www.anayasa.gen.tr/ua-sozlesme-fesih.htm> adresinden alındı.
- Gözübüyük, A. Ş. ve Kili, S. (1957). *Türk Anayasa Metinleri*. Ankara: Ajans-Türk Matbaası.
- Gül, C. (2018). Türkiye’de Cumhurbaşkanlığı Sisteminin Dinamikleri ve Yürütmenin Yeni Konumu. *Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 13(2), 235-262.
- Gül, H. (2017). 1982 Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nda Cumhurbaşkanlığı’nın Denge–Denetleme Makamı Olarak Analizi. *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(2), 122-136.
- Gül, H., Kamalak, İ. ve Sallan Gül, S. (2017). Amerikan Başkanlık ve Fransız Yarı-Başkanlık Sistemleri Işığında Türkiye’nin Yeni Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi. *Strategic Public Managament Journal*, 3(Özel Sayı), 101-120.
- Gülener, S. (2018). Ak Parti Neden Erken Seçim Dedi? *sabah.com.tr*. Kasım 5, 2022 tarihinde <https://www.sabah.com.tr/yazarlar/perspektif/serdar-gulener/2018/04/21/ak-parti-neden-erken-secim-dedi> adresinden alındı.
- Gülener, S. ve Miş, N. (2017). *Cumhurbaşkanlığı Sistemi*. İstanbul: Turkuvaz Haberleşme ve Yayıncılık.
- Güller, A. (2020). *Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri: Türkiye ve Fransa Mukayesesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Güner, M. (2020). Arayış İçinde Türkiye: Türk Anayasal Gelişme Süreci Işığında Cumhurbaşkanlığı Hükümet Modeli. *Adalet Dergisi*, (65), 671-668.
- Günergün, F. (1995). Ekmeleddin İhsanoğlu: Biyografisi, Bilim Tarihi ile ilgili Çalışmaları ve Yayınları. *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, (1), 19-45.
- Habertürk. (2007a). 81 Vilayetten Bindirilmiş Kıtalar. *haberturk.com* Kasım 4, 2022 tarihinde <https://www.haberturk.com/gundem/haber/20436-81-vilayetten-bindirilmis-kitalar> adresinden alındı.
- Habertürk. (2007b). MHP’nin Referandum Mesajı. *haberturk.com* Kasım 5, 2022 tarihinde <https://www.haberturk.com/gundem/haber/40787-mhpnin-referandum-mesaji> adresinden alındı.
- Habertürk. (2016). CHP’den Başkanlık Raporu. *haberturk.com* Kasım 5, 2022 tarihinde <https://www.haberturk.com/gundem/haber/1248493-chpden-baskanlik-raporu> adresinden alındı.
- Habertürk. (2021). MHP Lideri Bahçeliden “Hükümet Sistemi” Tartışmasına Dair Önemli Açıklama. *haberturk.com* Kasım 5, 2022 tarihinde <https://www.haberturk.com/mhp-lideri-bahceliden-hukumet-sistemi-tartismasina-dair-onemli-aciklama-2933790> adresinden alındı.

- Hakan, A. (2021). Erdoğan Aniden Parlamenter Sisteme Dönüyoruz Derse. [hurriyet.com.tr](https://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/ahmet-hakan/erdogan-aniden-parlamenter-sisteme-donuyoruz-derse-41904572). Kasım 5, 2022 tarihinde <https://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/ahmet-hakan/erdogan-aniden-parlamenter-sisteme-donuyoruz-derse-41904572> adresinden alındı.
- Halkların Demokratik Partisi [HDP]. (2021). Hep Beraber Kazanalım... Kasım 5, 2022 tarihinde <https://hdp.org.tr/tr/hep-beraber-kazanalim/15761/> adresinden alındı.
- Halkların Demokratik Partisi [HDP]. Halklar Tek Adam Rejimine Hayır Diyor. (2017). Kasım 4, 2022 tarihinde <https://hdp.org.tr/tr/halklar-tek-adam-rejimine-hayir-diyor/10198/> adresinden alındı.
- HDP Davası Resmen Başladı. (2021). [bbc.com](https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-57554597). Kasım 5, 2022 tarihinde <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-57554597> adresinden alındı. (YOK)
- Heper, M. (2018). *Türkiye’de Devlet Geleneği*. Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Hobbes, T. (1993). *Leviathan*. (S. Lim, Çev.) İstanbul. Yapı Kredi Yayınları.
- Hurd, I. (1999). Legitimacy and Authority in International Politics. *The IO Foundation and the Massachusetts Institute of Technology*, 53(2), 379-408.
- Hürriyet. (2014). Erdoğan’ın Logosu En Son Buna Benzetildi. Kasım 4, 2022 tarihinde <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/erdogan-logosu-en-son-bu-yola-benzetildi-26758686> adresinden alındı.
- Hürriyet. (2017). CHP Referandum Sonucunu AİHM’e Götürdü. Kasım 4, 2022 tarihinde <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/son-dakika-chpden-flas-referandum-atagi-40441076> adresinden alındı.
- Independent. (2021). Yeni Başlangıç için Kurucu Meclis. Kasım 5, 2022 tarihinde <https://indyturk.com/node/407621/r%C3%B6portaj/yeni-ba%C5%9Flang%C4%B1%C3%A7-in-kurucu-meclis> adresinden alındı.
- İba, Ş. (2002). Türk Parlamento Hukuku Açısından Son Anayasa Değişiklikleri. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 551(1), 79-95.
- İba, Ş. (2011). Ülkemizde Torba Kanun ve Temel Kanun Uygulamaları. *Ankara Barosu Dergisi*, (1), 197-202.
- İba, Ş. (2016). Türkiye’de Yeni Anayasa Arayışları ve Parlamento’nun Rolü. *Yasama Dergisi*, (34), 47-61.
- İba, Ş. ve Söyler, Y. (2019). Yeni Hükümet Sisteminde Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile Cumhurbaşkanı Kararının Nitelik Farkı ve Hukuki Sonuçları. *Anayasa Yargısı Dergisi*, 36(1), 195-223.
- İçener, Z. Ç. (2015). Türkiye’de Başkanlık Sistemi Tartışmalarının Yakın Tarihi: Özal ve Demirel’in Siyasi Mülahazaları. *Bilgi*, (75), 313-340.

- İletişim Başkanlığı. (2021). Cumhurbaşkanı Erdoğan: Bizi Yıllarca Geride Bırakmış Olan Eski Vesayetçi Sistemi Tekrar Denemenin Anlamı Yok. [iletisim.gov.tr](https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/cumhurbaskani-erdogan-bizi-yillarca-geride-birakmis-olan-eski-vesayetci-sistemi-tekrar-denemenin-anlami-yok). Kasım 5, 2022 tarihinde <https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/cumhurbaskani-erdogan-bizi-yillarca-geride-birakmis-olan-eski-vesayetci-sistemi-tekrar-denemenin-anlami-yok> adresinden alındı.
- İlter Akarçay, R. (2016). Karşılaştırmalı Perspektiften Başkanlık Sistemi Tartışması: Koalisyon İnşası ve Kuvvetler Birliğinden Kaçınmak Mümkün mü? *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 4(1), 105-127.
- İnce, A. K. (2023). Ana Hatlarıyla Çift Meclis Sistemi. *Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 5(1), 382-455.
- İnternethaber. (2020). Muhalefet Dilinden Düşürmediği Sistem Önerisi! Erdoğan'ın Başdanışmanı Uçum Yazdı. Kasım 5, 2022 tarihinde <https://www.internethaber.com/muhalefet-dilinden-dusurmedigi-sistem-onerisi-erdoganin-basdanismani-ucum-yazdi-2146358h.htm> adresinden alındı.
- İpek, S. (2017). *Başkanlık Sisteminin Türk Siyasal Sistemi ve Siyasal Sistemin Çeşitli Aktörleri Temelinde İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Malatya: İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- İYİ Parti [İYİ]. (2022). İyileştirilmiş ve Güçlendirilmiş Parlamenter Sistem. Kasım 5, 2022 tarihinde <https://iyiparti.org.tr/iyilestirilmis-ve-guclendirilmis-parlamenter-sistem> adresinden alındı.
- Ji, C. ve Jiang, J. (2019). Enlightened One-Party Rule? Ideological Differences between Chinese Communist Party Members and the Mass Public. *Political Research Quarterly*, 73(3), 1-16.
- Kabakçı, G. Z. (2011). Neo-Kemalist Bir Hareket: Cumhuriyet Mitingleri. *Selçuk İletişim Dergisi*, 7(1), 97-112.
- Kahraman, M. (2007). Fonksiyonları İtibariyle Türkiye’de Cumhurbaşkanlığı ve Cumhurbaşkanlığı Seçimi Tartışmaları. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (19), 149-166.
- Kamalak, İ., Gül, H. ve Sallan Gül, S. (2015). Demokrasi, Siyasal Rejim ve Başkanlık Sistemi Tartışmalarının Karşılaştırmalı Bir Analizi. *Toplam ve Demokrasi Dergisi*, 9(19-20), 127-148.
- Kara, T. (2019). Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi: “Siyasal ve Bürokratik Dönüşüm. *Karadeniz Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi*, 3(2), 218-234.
- Karadeniz, Y. (2018). Demokratik Referandum İlkeleri Işığında Türkiye’deki 1987 Halkoylamasına Yönelik Bir Analiz. *Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi*, 4(2), 58-74.

- Karamollaoğlu, T. [@T_Karamollaoglu]. (2018, Nisan 18). Uyum yasaları bile çıkmadan açıklanan bu tarih, paniğin ve tükenmişliğin göstergesidir. Lisanı hal ile diyorlar ki bizim ülkeyi artık 2... [Twitter Paylaşımı]. Twitter: https://twitter.com/T_Karamollaoglu/status/986605431781982208
- Karataş, A. (2019). Devlet Şekilleri ve Hükümet Sistemleri Türlerinin Ülkelerin Yönetişim Göstergeleri Bakımından Meydana Getirdiği Farklılıkların Belirlenmesi. *Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (6), 109-148.
- Karayel Bilbil, E. ve Çelikkol, N. (2015). Siyasette Markalaşmak: 2014 Cumhurbaşkanlığı Seçimi Adaylarının Siyasal Marka Olarak Konumlandırılmasının Analizi. *Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi*, 11(43), 231-250.
- Karpat, K. (2020). *Türk Siyasi Tarihi: Siyasal Sistemin Evrimi*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Kasapoğlu, Ç. (2014, Ağustos 7). Cumhurbaşkanı Adaylarının Sosyal Medya Kampanyaları. *bbc.com*. Kasım 4, 2022 tarihinde https://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/08/140806_sosyalmedya_seci_m adresinden alındı.
- Kaya, B. (2017). Türk Tipi Başkanlık Sistemi Önerisinden Partili Cumhurbaşkanlığı Sistemine. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 15(30), 27-50.
- Kayacı, M. (2017). Tartışmalı düşünür Machiavelli hakkında kısa bir değerlendirme. *Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7(14), 221-235.
- Kayaoğlu, Y. (2021). Ak Parti'nin Yeni Anayasa Taslağı: İyileştirilmiş Başkanlık Sistemi. *turkiyegazetesi.com.tr*. Kasım 5, 2022 tarihinde <https://www.turkiyegazetesi.com.tr/politika/ak-partinin-yeni-anayasa-taslagi-iyilestirilmis-baskanlik-sistemi-798024> adresinden alındı.
- Kaymal, C. (2017). Başkanlık Sistemi ve İstikrar Arasındaki İlişki. *Strategic Public Management Journal*, 9(6), 150-167.
- Keser, H. (2021). Başkanlık Sisteminde Yasama ve Yürütme Organlarının Arasındaki Karşılıklı Etkileşim Araçları Açısından Türkiye-ABD Hükümet Sistemlerinin Karşılaştırması. *Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 11(2), 165-182.
- Keskinsoy, Ö., Kaya, S. B. ve Meri, T. (2020). Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 75(4), 1383-1416.
- Kılınç, Z. A. (2015). Başkanlık Sistemi ve Güçlü Tek Parti Hükümet. *International Journal of Political Studies*, 1(2), 12-24.
- Kızılot, Ş. (2005). TBMM'nin Kabul Ettiği İlk Kanun. *hurriyet.com*. Kasım 5, 2022 tarihinde <https://www.hurriyet.com.tr/tbmm-nin-kabul-ettigi-ilk-kanun-313888> adresinden alındı.

- Korkmaz, T. (2016). Hükümet Sistemleri ve Türkiye Üzerine Bir Analiz. *Akademik Hassasiyetler Dergisi*, (6), 43-57.
- Koru, F. (2021). Kendisi Aday Olmazsa, Tayyip Erdoğan, Parlamenter Sisteme Dönüşün Taşlarını Döşeyebilir... fehmikoru.com. Kasım 5, 2022 tarihinde <https://fehmikoru.com/kendisi-aday-olmazsa-tayyip-erdogan-parlamenter-sisteme-donusun-taslarini-doseyebilir/> adresinden alındı.
- Koyuncu, C. (2021). *Türkiye Örneğinde Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde Yasama ve Yürütme İlişkileri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kömürcü, D. (2010). Türkiye Merkez Solunda Farklı Bir Deneyim: SODEP. A.V. Turhan (Der.), *Tarabya Çalışmaları (20. Yıl Armağan Kitabı)* içinde (s. 247-270). İstanbul: Marmara Üniversitesi Nihad Sayar Eğitim Vakfı Yayınları.
- Kurban, S. (2015). Başkanlık Sisteminin Türkiye’de Uygulanabilirliği Tartışmaları Ekseninde Türk Tipi Başkanlık Sistemi. *IV. Türkiye Lisansüstü Çalışmalar Kongresi* içinde 2, s. 45-55. İstanbul.
- Kuzu, B. (2017). *Her Yönüyle Başkanlık Sistemi* (Birinci Baskı). İstanbul: Babı Ali Kültür Yayıncılık.
- Kuzu, B. [@BurkanKuzu]. (2020, Eylül 9). Muhalefet partilerimiz, “Güçlendirilmiş Parlamenter Sistem” vaadi ile vatandaştan oy istiyor. Daha önce de ifade ettim, böyle bir sistem yok [Twitter Paylaşımı]. Twitter: <https://twitter.com/burhankuzu/status/1303767551235760135>
- Küçük, A. (2017a). Türkiye’de Partili Cumhurbaşkanlığı Dönemi. star.com.tr. Kasım 8, 2022 tarihinde <https://www.star.com.tr/acik-gorus/turkiyede-partili-cumhurbaskanligi-donemi-haber-1232644/> adresinden alındı.
- Küçük, A. (2017b). Yeni Anayasa Değişikliği ile Getirilmek İstenen Türkiye’ye Özgü Başkanlık Sistemi: Korkular, Algılar, Beklentiler. *Liberal Düşünce Dergisi*, (85), 157-190.
- Laleoğlu, B. (2017). CHP’nin Referandum Söylemi. setav.org. Kasım 4, 2022 tarihinde <https://www.setav.org/chpnin-referandum-soylemi/> adresinden alındı.
- Laleoğlu, B. (2021a). Güçlendirilmiş Parlamenter Sistem, Sorunlar ve Çelişkiler. sabah.com.tr. Kasım 5, 2022 tarihinde <https://www.sabah.com.tr/yazarlar/perspektif/baki-laleoglu/2021/06/19/eski-sisteme-donus-talebinin-sorun-ve-celiskileri> adresinden alındı.
- Laleoğlu, B. (2021b). İYİ Parti ve İyileştirilemeyen Parlamenter Sistem. setav.org. Kasım 5, 2022 tarihinde <https://www.setav.org/iyi-parti-ve-iyilestirilemeyen-parlamenter-sistem/> adresinden alındı.
- Langewiesche, D. (2017). Monarchy – Global. Monarchical Self-Assertion in a Republican World. *Journal of Modern European History*, 15(2), 280-308.

- Levaggi, A. (2010). Three Matters Concerning Argentine Constitutional History. Kasım 4, 2022 tarihinde <https://www.studocu.com/es/document/universidad-de-salamanca/lengua-inglesa-iv/three-matters-concerning-argentine-constitutional-history/17550323> adresinden alındı.
- Li, C. (2009). Intra-Party Democracy in China: Should We Take It Seriously? *China Leadership Monitor*, (30), 1-14.
- Lijphart, A. (1999). Patterns of Democracy. London: Yale University Press. Kasım 2, 2022 tarihinde https://e-edu.nbu.bg/pluginfile.php/830138/mod_resource/content/1/Lijphart%2C%20A.%20Patterns%20of%20Democracy%20-%20Government%20Forms%20and%20Performance%20in%20Thirty-Six%20Countries%202012.pdf adresinden alındı.
- Locke, J. (2012). *Yönetim Üzerine İkinci İnceleme*. (2. Baskı). (F. Bakırcı, Çev.) Ankara: Ebabil Yayınları.
- Magaloni, B. ve Kricheli, R. (2010). Political Order and One-Party Rule. *The Annual Review of Political Science*, (13), 123-143.
- Maitland, F. W. (1908). The Constitutional History of England. Kasım 3, 2022 tarihinde <https://socialsciences.mcmaster.ca/econ/ugcm/3ll3/maitland/ConstitutionalHistoryEngland.pdf> adresinden alındı.
- Malamud, A. (2001). *Presidentialism in the Southern Cone. A Framework for Analysis*. Floransa: European University Institute.
- Marx, K. ve Engels, F. (2020). *Komünist Manifesto*. İstanbul: Can Sanat Yayınları.
- Matyja, M. (2016). Is Direct Democracy in Switzerland Dysfunctional? *Przegląd Politologiczny*, (4), 19-26.
- Menek, A. (2017). 367 Garabeti ve 2007 Referandum. *Şehir ve İrfan Araştırmaları Dergisi*, (4), 118-127.
- Metin, A. ve Ünal, S. (2022). Yarı-Monarşiden Başkanlığa Türkiye’de Hükümet Sisteminin Evrimi. *Memleket Siyaset Yönetim Dergisi*, 17(38), 479-514.
- Mezey, M. L. (2013). Presidentialism: Power in Comparative Perspective. Boulder: Lynne Rienner Publishers. Kasım 4, 2022 tarihinde https://www.rienner.com/title/Presidentialism_Power_in_Comparative_Perspective adresinden alındı.
- Milliyet (2016b). CHP’nin Başkanlık Raporu: Cumhurbaşkanı’nı Halk Seçmesin. *milliyet.com.tr* Kasım 5, 2022 tarihinde <https://www.milliyet.com.tr/siyaset/chpnin-baskanlik-raporu-cumhurbaskanini-halk-secmesin-2256304> adresinden alındı.
- Milliyet Gazetesi. (1990). Aralık 2, 1990.
- Milliyet Gazetesi. (1990). Eylül, 16, 1990.

- Milliyet Gazetesi. (1990). Haziran 16, 1990.
- Milliyet Gazetesi. (1992). Kasım, 17, 1992.
- Milliyet Gazetesi. (2003). Nisan 21, 2003.
- Milliyet. (2016a). ÖSO, IŞİD'in Türkiye Sınırı ile Temasını Kesti. *milliyet.com.tr* Kasım 5, 2020 tarihinde <https://web.archive.org/web/20161115135925/http://www.milliyet.com.tr/azez-cerablus-hatti-birlesti--dunya-2306127/> adresinden alındı.
- Milliyet. (2017). Cumhurbaşkanlığı Başdanışmanı Karatepe'den Eyalet Sistemi İddialarına Sert Tepki. *milliyet.com.tr* Kasım 7, 2022 tarihinde <https://www.milliyet.com.tr/yerel-haberler/istanbul/cumhurbaskanligi-basdanismani-karatepeden-eyalet-sistemi-iddialarina-sert-tepki-11969226> adresinden alındı.
- Milliyetçi Hareket Partisi [MHP]. (2017). Milliyetçi Hareket Partisi ve Anayasa Değişikliği. Kasım 5, 2022 tarihinde https://www.mhp.org.tr/usr_img/_mhp2007/kitaplar/kitapcik_mhp_ve_anayasa_degisikligi.pdf adresinden alındı.
- Milliyetçi Hareket Partisi [MHP]. (2017). Milliyetçi Hareket Partisi Genel Başkanı Sayın Devlet Bahçeli'nin, 16 Nisan Anayasa Referandumu Kapsamında Parti Teşkilatlarına Gönderdikleri Genelge. Kasım 5, 2022 tarihinde https://www.mhp.org.tr/htmldocs/mhp/4210/mhp/Milliyetci_Hareket_Partisi_Genel_Baskani_Sayin_Devlet_BAHCELI_nin_16_Nisan_Anayasa_R_eferandumu_kapsaminda_parti_teskilatlarina_g.html adresinden alındı.
- Miş, N. (2017). Cumhurbaşkanlığı Sistemine Spekülatif Eleştiriler. *setav.org*. Kasım 5, 2022 tarihinde <https://www.setav.org/cumhurbaskanligi-sistemine-spekulatif-elestiriler/> adresinden alındı.
- Miş, N. (2018). Yeni Siyasal Sistemin İlk Seçimleri ve Sonuçlarının Karşılaştırmalı Analizi. *Muhafazakar Düşünce Dergisi*, (54), 323-355.
- Miş, N. (2020). Eski Sisteme Dönüş Tartışması Neyi Örtüyor? *setav.org*. Kasım 5, 2022 tarihinde <https://www.setav.org/eski-sisteme-donus-tartismasi-neyi-ortuyor/> adresinden alındı.
- Montesquieu. (2014). *Kanunların Ruhu Üzerine*. İstanbul: Hiperlink Yayınları.
- Mughan, A. (2020). Comperative Bicameralism: A Surveey of global Approaches. *University of Oxford Human Rights Hub Journal*, 3(2), 117-122.
- Mutlu, A. E. (2019). Hukuki Statüsü ve İdari Teşkilattaki Yeriyle Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde Cumhurbaşkanı Yardımcıları. *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 10(1), 119-132.
- Negretto, G. L. (1998). Constitution-Making and Institutional Design The Reform of Presidentialism in the Argentine Constitution of 1994. *Europaeen Journal of Sociology*, 40(2), 193-232.

- NTV. (2021). Cumhurbaşkanı Erdoğan'dan Parlamenter Sisteme Dönüş Yok Mesajı. Kasım 5, 2022 tarihinde <https://www.ntv.com.tr/turkiye/cumhurbaskani-erdogandan-parlamenter-sisteme-donus-yok-mesaji,tsQBiRF0EEuC2LlhMyQdVw> adresinden alındı.
- Ok, A. Ş. (2017). Max Weber'de Otorite ve Meşruiyet Tipolojisi. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 4(8), 42-54.
- Okşar, M. (2011). Yarı-Başkanlık Hükümet Sistemi Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme: Fransa ve Litvanya Modelleri. *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, (7), 317-384.
- Orhan, Ö. (2013). Rousseau ve Türkiye. *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, (16), 121-148.
- Orhan, Ö. (2014). "Türkiye'de Rousseau Algısına Eleştirel Bir Bakış: Atatürk Rousseau'dan Etkilenmiş Miydi?" *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, (17), 215-236.
- Öğüt, S. (1993). Cumhur. İslam Ansiklopedisi. Kasım 1, 2022 tarihinde <https://islamansiklopedisi.org.tr/cumhur> adresinden alındı.
- Özbay, H. (2016). Türkiye'de AK Parti ile Birlikte Gündeme Gelen Başkanlık Sistemi Tartışması: Sistemin Gerekliliği, Uygulanabilirliği, Çekince ve Endişeler. *Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(1), 25-55.
- Özbudun, E. (1985). Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nin Hukuki Niteliği. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 1(2), 475-504.
- Özbudun, E. (2015). Başkanlık Sistemi ve Türkiye. Liberal Perspektif Analiz. Kasım 4, 2022 tarihinde https://oad.org.tr/wp-content/uploads/2021/06/Analyses_2090_201992414137200Liberal-Perspektif-Analiz-Sayi-1-Baskanlik-Sistemi-ve-Turkiye-Ergun-Ozbudun-Kopya.pdf adresinden alındı.
- Özçelik, A. (2012). 367 Tartışmaları Bağlamında Siyasi Krizler: Aktörler, Sebepler, Boyutlar. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özçelik, P. K. (2011). 12 Eylül'ü Anlamak. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 66(1), 73-93.
- Özdemir, A. (2019). Hükümet Sistemleri Politigi: Türkiye Üzerine Karşılaştırmalı Bir Analiz. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özgişi, T. (2011). Türk Parlamento Tarihinde Çift Meclis: Cumhuriyet Senatosu Örneği (1960-1980). Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Atatürk İlke ve İnkılap Tarihi Enstitüsü.

- Özgür, Ö. F. ve Anık, C. (2019). 2017 Anayasa Değişikliği Referandumunda AK Parti ve CHP'nin Propaganda Materyallerinin Söylem Çözümlemesi ile İncelenmesi. *Türkiye İletişim Araştırmaları Dergisi*, (34), 221-246.
- Özipek, B. B. (2014). Türkiye Siyasetinde 2014 Cumhurbaşkanlığı Seçimi. *Liberal Düşünce Dergisi*, (75), 93-105.
- Özipek, B. B. (2021). MHP Raporu. daktilo1984.com. Kasım 5, 2022 tarihinde <https://daktilo1984.com/d84intelligence/siyasi-parti-inceleme-raporlari-milliyetci-hareket-partisi-mhp/> adresinden alındı.
- Özkan Duvan, A. (2019). Devlet Teorisinde Kuvvetler Ayrılığının Doğuşu: Locke ve Montesquieu. *Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi*, (1), 35-60.
- Öztürk, N. K. (2019a). Cumhurbaşkanlığı Sisteminde Üst Düzey Memurların Atanması. *İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 33(4), 1279-1297.
- Öztürk, N. K. (2019b). Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminin Temel Dinamikleri. *ASSAM Uluslararası Hakemli Dergi*, 6(15), 69-87.
- Parmaksız, Ş. (2017). *Siyasal Kampanyaların Amerikanlaşması: 2014 Cumhurbaşkanlığı Seçiminde Adayların Kampanya Örnekleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Çankaya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Protsky, O. (2005). Prime Ministers' Identity in Semi-Presidential Regimes: Constitutional Norms and Cabinet Formation Outcomes. *European Journal of Political Research*, (44), 721-748.
- Radyo ve Televizyon Üst Kurulu Üyelikleri İçin Yapılan Seçime Dair Karar. (2021, Temmuz 1). *Resmi Gazete* (Sayı 31528). Kasım 5, 2022 tarihinde <https://www.resmigazete.gov.tr/01.07.2021> adresinden alındı.
- Rousseau, J. J. (2012). *Toplum Sözleşmesi*. (9. Baskı). (V. Günyol, Çev.) İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Saadet Partisi [SP]. (2017). Anayasa Değişikliği Ne Getiriyor, Ne Götürüyor? Kasım 5, 2022 tarihinde https://serdargunes.files.wordpress.com/2012/11/saadetnediyor_2017.pdf adresinden alındı.
- Sakai, T. (2013). *North Korea'a Political System*. International Circumstances in the Asia-Pacific Series, Japan Digital Library. Haziran 28, 2023 tarihinde https://www2.jiia.or.jp/en/digital_library/korean_peninsula.php adresinden alındı.
- Sargın, E. (2019). *Başkanlık Sistemi ve Türkiye'de Uygulanan Başkanlık Sistemindeki Sorunlar*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sever, M. ve Dizdar, C. (1993). 2. *Cumhuriyet Tartışmaları Yeni Arayışlar Yeni Yönelimler*. Ankara: Başak Yayınları.

- Shoesmith, D. (2003). Divided Leadership in a Semi-Presidential System. *Asian Survey*, 43(2), 231-252.
- Shugart, M. S. (2008). Comparative Executive-Legislative Relations. S. A. Binder, R.A.W. Rhodes, B. A. Rockman (Ed.), *The Oxford Handbook of Political Institutions* içinde (s. 344-365). Oxford: Oxford University Press. Haziran 30, 2023 tarihinde https://calgara.github.io/Pol1_Fall2017/Shugart%202016.pdf adresinden alındı.
- Soysal, M. (1984). Temel Nitelikleriyle 1961 ve 1982 Anayasalar (Karşılaştırmalı). *Anayasa Yargısı 1* içinde (s. 11-20). Ankara: Anayasa Mahkemesi Yayınları.
- Sputnik. (2018). YSK, Demirtaş'ın Adaylığının İptali İçin Yapılan Başvuruyu Reddetti. Kasım 5, 2022 tarihinde <https://tr.sputniknews.com/20180511/ysk-demirtas-adaylik-basvuru-iptal-1033411649.html> adresinden alındı.
- Sputnik. (2019). HDP Eş Başkanı Temelli: Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi Demokratik Bir Açılıma Olanak Vermiyor. Kasım 7, 2022 tarihinde <https://sputniknews.com.tr/20191031/hdp-es-baskani-temelli-cumhurbaşkanlığı-hukümet-sistemi-demokratik-bir-acılıma-olanak-vermiyor-1040519513.html> adresinden alındı.
- Strom, K., Müller, W. C. ve Smith, D. M. (2010). Parliamentary Control of Coalition Governments. *The Annual Review of Political Science*, (13), 517-535.
- Şahin, A. (2011). Siyasal Düşünceler Tarihinde “Sınırlı Devlet” Fikrinin Kadimliği ya da Genel Kamu Hukuku Bağlamında İnsan, Özgürlük ve Devlet İktidarı Algısındaki Evrilme. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 15(3), 311-362.
- Şahin, M. (2000). Anglikanizm Öncesi İngiltere ve Anglikanizm'in Doğuşu. *İslam Ansiklopedisi*, (22), 296-297.
- Şahnagil, S. (2018). Cumhurbaşkanlığı Sistemi ve Merkez-Yerel Yönetim İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme. H. Gür & H. H. Şahan (Ed.), *International Necatibey Educational and Social Sciences Research Congress 26-28 Ekim 2018*. içinde (s. 368-291).
- Şen, E. (2021). İstanbul Sözleşmesinin Feshinin Hukukiliği Tartışması. sen.av.tr. Kasım 5, 2022 tarihinde <https://sen.av.tr/tr/makale/istanbul-sozlesmesinin-feshinin-hukukiligi-tartismasi> adresinden alındı.
- Şentop, M. (2022). Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde İki Defada Fazla Cumhurbaşkanı Seçilememe Kuralı. *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, (50), 1-40.
- Tan, T. (1995). Türk Hukukunda Kanun Hükmünde Kararname Uygulaması ve Sorunlar. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 50(1), 335-353.

- Taşdöğen, S. (2015). *Türk Anayasa Hukukunda Karşı-İmza Kuralı*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Taşkın, A. (2004). Baskıya Karşı Direnme Hakkı. *TTB Dergisi*, (52), 37-65.
- TBMM Araştırma Merkezi. (2010). Bir Doğrudan Demokrasi Aracı Olarak Referandum. Kasım 4, 2022 tarihinde <https://acikerisim.tbmm.gov.tr/handle/11543/2096> adresinden alındı.
- Temelat, N. (2013). Fas: Arap Baharının İstisnası mı? *Yasama Dergisi*, (23), 80-100.
- Teziç, E. (1987). Cumhurbaşkanının Geri Gönderme Yetkisi. *Anayasa Yargısı*, 3, 83-94.
- Teziç, E. (2015). Torba Kanun. *Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, (3), 3-10.
- Teziç, E. (2016). *Anayasa Hukuku* (20. Baskı). İstanbul: Beta Yayınları.
- TRT Haber. (2016). Erdoğan: Başkanlık sistemi Türkiye'ye daha hızlı kalkınma fırsatı verecektir. Kasım 5, 2022 tarihinde <https://www.trthaber.com/haber/turkiye/erdogan-baskanlik-sistemi-turkiyeye-daha-hizli-kalkinma-firsati-verecektir-281911.html> adresinden alındı.
- TRT Haber. (2018). Türkiye'yi Erken Seçime Götüren Süreç Nasıl Gelişti. Kasım 5, 2022 tarihinde <https://www.trthaber.com/haber/gundem/turkiyeyi-erken-secime-goturen-surec-nasil-gelisti-361308.html> adresinden alındı.
- TRT Haber. (2021a). Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Bir İnsan Hakları Mücadelesidir. Kasım 5, 2022 tarihinde <https://www.trthaber.com/haber/gundem/kadina-yonelik-siddetle-mucadele-bir-insan-haklari-mucadelesidir-566158.html> adresinden alındı.
- TRT Haber. (2021b). MHP'den Yeni Anayasa Önerisi. Kasım 5, 2022 tarihinde <https://www.trthaber.com/haber/gundem/mhpden-yeni-anayasa-onerisi-578075.html> adresinden alındı.
- Tunç, H. (2019). Karşılaştırmalı Anayasa Hukuku Açısından Yasama ve Yürütme Organlarının Oluşumu ve Yetkileri Kapsamında Başkanlık Sistemi ve Türkiye. *Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 14(2), 555-602.
- Tunçkaşık, H. (2019). Kanun Teklifleri. S. Gökçimen (Ed.), *ABD Kongresinde Yasama, Denetim ve Bütçe Süreçleri* içinde (65-84). Ankara: TBMM Basımevi.
- Turan, A. M. (2018). Türkiye'nin Yeni Yönetim Düzeni: Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi. *Social Sciences Research Journal*, 7(3), 42-91.
- Turan, Ş. (1989). Türkiye Cumhuriyeti: Yeni Devlet Temeli ve Nitelikleri. *Atatürk Yolu Dergisi*, 1(3), 447-462.

- Turan, V. ve Caner, C. (2021). Bazı Örnekleriyle Başkanlık ve Yarı Başkanlık Rejimlerinde Kararname Uygulamaları: Karşılaştırmalı Bir Analiz. *Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 8(1), 91-110.
- Türer, A. ve Çeliker, E. (2019). Federal Bütçenin Kongre’de Görüşülmesi. S. Gökçimen (Ed.), ABD Kongresinde Yasama, Denetim ve Bütçe Süreçleri içinde (233-305). Ankara: TBMM Basımevi. Kasım 8, 2022 tarihinde https://www.tbmm.gov.tr/yayinlar/2021/ABD_Konresi_Yasama_Denetim_ve_Butce_Surecleri.pdf adresinden alındı.
- Türkiye Bülteni (2017). Kasım 4, 2022 tarihinde <https://www.akparti.org.tr/media/277954/2017-subat.pdf#1> adresinden alındı.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Seçimlerinin Yenilenmesine Dair Karar. (2007, Mayıs 3). Resmi Gazete (Sayı 26511). Kasım 4, 2022 tarihinde <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2007/05/20070503M1-1.htm> adresinden alındı.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi İç Tüzüğü. (1973, Nisan 13). Resmi Gazete (Sayı 14506), Kasım 5, 2022 tarihinde <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/14506.pdf> adresinden alındı.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi Meclis Tutanak Dergisi. (1921). Kasım 24, 1921.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi Meclis Tutanak Dergisi. (1999). Ekim 1, 1999.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi Meclis Tutanak Dergisi. (2007). Nisan 27, 2007.
- Türkiye Büyük Millet Meclisinin Çalışma Süresinin Uzatılmasına İlişkin Karar. (2021, Haziran 24). Resmi Gazete (Sayı 31521). Kasım 5, 2022 tarihinde <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2021/06/20210624-1.pdf> adresinden alındı.
- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası. (1961).
- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası. (1982).
- Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun. (2007, Mayıs 31). Resmi Gazete (Sayı 26554). Kasım 4, 2022 tarihinde <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2007/06/20070616-1.htm> adresinden alındı.
- Tüysüz, M. K. (2016). Türk Usulü Başkanlık ve Federalizm Tartışmaları. *International Turgut Ozal Symposium* içinde (s. 172-180). Ankara.
- Uçum, M. (2021). Parlamenter Sisteme Dönmek İsteyenler Hayal Görüyor. [mehmetucum.com](http://www.mehmetucum.com). Kasım 5, 2022 tarihinde <http://www.mehmetucum.com/7-duyurular&newsID=352> adresinden alındı.
- Uluca, S. ve Avaner, T. (2021). Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri (CBK) Üzerine Bir Çözümleme. *Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(1), 113-131

- Ulusal. (2017). Vatan Partisi'nin Cumhurbaşkanlığı Sistemine Hayır Bildirisinin Dağıtımı Engellendi. Kasım 7, 2022 tarihinde <https://www.ulusal.com.tr/gundem/vatan-partisi-nin-cumhurbaskanligi-sistemine-hayir-bildirisinin-dagitimi-engellendi-h139814.html> adresinden alındı.
- Ulusoy, A. (2017). Aralık 2016 Anayasa Teklifi Neler Getiriyor, Neler Götürüyor. Haziran 27, 2023 tarihinde <https://www.anayasa.gen.tr/ulusoy-anayasa-degisikligi.pdf> adresinden alındı.
- Ulusoy, A. D. (2020). Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri: Varoluşsal, Yapısal ve Hukuksal Bir Değerlendirme. *Anayasa Yargısı Dergisi*, 37(2), 31-66.
- Uluşahin, N. (2007). Anayasa Sorunu Üzerine: Sivil Anayasa Tartışması Gölgesinde 21 Ekim Referandumu. *Ankara Barosu Dergisi*, (3), 23-34.
- Uluşahin, N. (2011). Türkiye'de Mevcut Hükümet Sisteminin Niteliği ve Rejimin Başkanlık Sistemine Kaymasının Getireceği Tehdit ve Tehlikeler. *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 29-38.
- Ustabulut, B. (2016). Türkiye'de Hükümet Sistemi: Parlamenter Sistem ve Başkanlık Sistemi Tartışmaları. Ü. Güneş & E. S. Yavaş (Ed.), 5. *Türkiye Lisansüstü Çalışmalar Kongresi Bildiriler 12-15 Mayıs 2016* içinde 2, s. 43-58. İstanbul.
- Uzun, C. D. (2021). Yeni Anayasa Gündemi ve MHP'nin Anayasa Önerisi. setav.org. Kasım 5, 2022 tarihinde <https://www.setav.org/yeni-anayasa-gundemi-ve-mhpnin-anayasa-onerisi/> adresinden alındı.
- Ülgen, Ö. (2018). Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri: İlk Gözlemler. *Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2(2), 619-636.
- Vatan Partisi [VATAN]. (2017). Hayırda Birleş. Kasım 4, 2022 tarihinde <https://www.secimturk.net/2017-anayasa-de%C4%9Fi%C5%9Fikli%C4%9Fi/siyasi-partilerin-referandum-kitap%C3%A7%C4%B1klar%C4%B1> adresinden alındı.
- Vile, M. J. C. (1998). *Constitutionalism and the Sepration of Powers*. (2. Baskı). Indianapolis: Liberty Fund.
- Vile, M. J. C. (2007). *Politics in the USA*. (6. Baskı). London: Taylor & Francis e-Library. Kasım 4, 2022 tarihinde [http://www.untagsmd.ac.id/files/Perpustakaan_Digital_2/POLITICS AND GOVERNMENT Politics in the USA.pdf](http://www.untagsmd.ac.id/files/Perpustakaan_Digital_2/POLITICS_AND_GOVERNMENT_Politics_in_the_USA.pdf) adresinden alındı.
- Weber, M. (2020). *Bürokrasi ve Otorite* (9. Baskı). (B. Akın, Çev.) Ankara: Adres Yayınları.
- Weithman, P. J. (1992). Augustine and Aquinas on Original Sin and the Function of Political Authority. *Journal of the History of Philosophy*, 30(3), 353-376.
- Wilson, W. (2011). *Congressional Government: A Study in American Politics*. Project Gutenberg E-Book. Kasım 4, 2022 tarihinde

<https://www.gutenberg.org/files/35861/35861-h/35861-h.htm> adresinden alındı.

Yalçın, H. B. (2021). Geriye Dönüş Yok. *sabah.com.tr*. Kasım 5, 2022 tarihinde <https://www.sabah.com.tr/yazarlar/hasan-basri-yalcin/2021/10/02/geriye-donus-yok> adresinden alındı.

Yanık, M. (2003). Parti Sistemleri ve Türkiye Uygulamaları. *Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 7(1-2), 271-282.

Yaşlı, F. (2011). Türkiye’de Liberalizm: Bir Eklemlenme İdeolojisi. *Memleket Siyaset Yönetim Dergisi*, 6(15), 139-166.

Yavuz, B. ve Bülbül, M. (2012). Çift Meclis Sistemi ve Türkiye. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 16(1), 217-260.

Yayman, H. (2016). *Türkiye’de Devlet Reformu ve Başkanlık Sistemi*. (4. Baskı). İstanbul: Doğan Kitap.

Yazıcı, B. (2017). *Sivil Toplum ve Siyasal İktidar İlişkisinin Karşılaştırmalı Analizi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yazıcı, H. (2019). Yargının Bağımsızlığı ve Tarafsızlığı İlkesi Bağlamında Cumhurbaşkanlığı Sistemi. *Liberal Düşünce Dergisi*, (93), 17-33.

Yazıcı, S. ve Yazıcı F. (2011). “Tarihsellik ve Kuramsallık Arasında: 1921 ve 1924 Anayasalarında Kuvvetler Birliği/Ayrılığı Tartışması.” *Bilig*, (59), 235-254.

Yeni Akit. (2020). Cemil Çiçek ‘Güçlendirilmiş Parlamenter Sistem’ Korosuna Seslendi: Bunu Büyük Bir Eksiklik Olarak Görüyorum. Kasım 5, 2022 tarihinde <https://www.yeniakit.com.tr/haber/cemil-cicek-guclendirilmis-parlamenter-sistem-korosuna-seslendi-bunu-buyuk-bir-eksiklik-olarak-goruyorum-1090356.html> adresinden alındı.

Yeni Çağ. (2020). Kılıçdaroğlu’ndan Erdoğan’a Referandum Çağrısı. Kasım 5, 2022 tarihinde <https://www.yenicaggazetesi.com.tr/kilicdaroglundan-erdogana-referandum-cagrisi-240367h.htm> adresinden alındı.

Yeni Şafak. (2021). HDP’ye Yeniden Kapatma Davası: Banka Hesaplarına Tedbir Talep Edildi. Kasım 5, 2022 tarihinde <https://www.yenisafak.com/gundem/hdpye-yeniden-kapatma-davasi-banka-hesaplarina-tedbir-talep-edildi-3637142> adresinden alındı.

Yeni Şafak. (2023). TOKİ deprem konutlarının ödeme planı belirlendi. Haziran 29, 2023 tarihinde <https://www.yenisafak.com/toki-afet-konutlari-basvurulari-toki-deprem-konutlari-fiyatlari-ne-kadar-afet-yapilarinin-odemesi-nasil-yapilacak-kac-taksit-olacak-vade-sayisi-ne-kadar-h-4512739> adresinden alındı.

Yıldırım, T. (2017). Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 23(2), 13-28.

- Yıldız, A. (2019). Cumhurbaşkanlığı Sisteminde Cumhurbaşkanının Sorumluluğu Meselesi. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(1), 1-20.
- Yıldız, G. (2019). Farabi'nin Siyaset Felsefesi Üzerinden Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi. *Akademik Bakış Dergisi*, (71), 1-12.
- Yıldız, M (2018). Başkanlık, Yarı Başkanlık ve Parlamenter Sistem Üzerine Bir Değerlendirme. *Türkiye Siyaset Bilimi Dergisi*, 1(2), 89-108.
- Yılmaz, H. (2020). Cumhurbaşkanlığı Kararnamelerinin Konu Bakımından Yetki Sınırları. *İstanbul Hukuk Mecmuası*, 78(1), 225-263.
- Yılmaz, S. (2012). Başkanlık Sistemi: ABD, Türkiye'ye örnek olabilir mi? Kasım 4, 2022 tarihinde <https://www.21yyte.org/tr/merkezler/baskanlik-sistemi-abd-turkiyeye-ornek-olabilir-mi> adresinden alındı.
- Yüksek Seçim Kurulu [YSK]. (2015). 26. Dönem Milletvekili Genel Seçim Sonuçları. Kasım 7, 2022 tarihinde <https://www.ysk.gov.tr/doc/dosyalar/docs/Milletvekili/1Kasim2015/KesinSecimSonuclari/96-E.pdf> adresinden alındı.
- Yüksek Seçim Kurulu [YSK]. (2018). 27. Dönem Milletvekili Genel Seçimi (24 Haziran 2018) Siyasi Partilere Göre Milletvekili Seçilenlerin Yaş Grubu Dağılımı. Kasım 5, 2022 tarihinde <https://ysk.gov.tr/doc/dosyalar/docs/24Haziran2018/2018CBMV-MVYas.pdf> adresinden alındı.
- Yüksek Seçim Kurulu [YSK]. (2018). 952 no'lu Karar. Kasım 5, 2022 tarihinde <https://ysk.gov.tr/doc/karar/dosya/77779/2018-952.pdf> adresinden alındı.
- Yüksek Seçim Kurulu Kararı. (2007, Temmuz 30). Resmi Gazete (Sayı 26598). Kasım 4, 2022 tarihinde <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2007/07/20070730M1-1.htm> adresinden alındı.
- Zeyrek, D. (2023, Mart 22). Kemal Kılıçdaroğlu: Ücretsiz Konut Haktır ve Mümkündür. *sozcu.com*. Haziran 28, 2023 tarihinde <https://www.sozcu.com.tr/2023/yazarlar/deniz-zeyrek/kemal-kilicdaroglu-uccretsiz-konut-haktir-ve-mumkundur-7628521/> adresinden alındı.

EKLER

Ek 1: Türkiye Cumhuriyeti cumhurbaşkanının anayasaya dayanan görev ve yetkileri (m.104)

Cumhurbaşkanı Devletin başıdır. Yürütme yetkisi Cumhurbaşkanına aittir.

Cumhurbaşkanı, Devlet başkanı sıfatıyla Türkiye Cumhuriyeti'ni ve Türk Milletinin birliğini temsil eder; Anayasanın uygulanmasını, Devlet organlarının düzenli ve uyumlu çalışmasını temin eder.

Gerekli gördüğü takdirde, yasama yılının ilk günü Türkiye Büyük Millet Meclisinde açılış konuşmasını yapar.

Ülkenin iç ve dış siyaseti hakkında Meclise mesaj verir.

Kanunları yayımlar.

Kanunları tekrar görüşülmek üzere Türkiye Büyük Millet Meclisine geri gönderir.

Kanunların, Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü'nün tümünün veya belirli hükümlerinin Anayasaya şekil veya esas bakımından aykırı oldukları gerekçesiyle Anayasa Mahkemesinde iptal davası açar.

Cumhurbaşkanı yardımcılarını ile bakanları atar ve görevlerine son verir.

Üst kademe kamu yöneticilerini atar, görevlerine son verir ve bunların atanmalarına ilişkin usul ve esasları Cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle düzenler.

Yabancı devletlere Türkiye Cumhuriyeti'nin temsilcilerini gönderir, Türkiye Cumhuriyeti'ne gönderilecek yabancı devlet temsilcilerini kabul eder

Milletlerarası andlaşmaları onaylar ve yayımlar.

Anayasa değişikliklerine ilişkin kanunları gerekli gördüğü takdirde halkoyuna sunar.

Milli güvenlik politikalarını belirler ve gerekli tedbirleri alır. Türkiye Büyük Millet Meclisi adına Türk Silahlı Kuvvetlerinin Başkomutanlığını temsil eder.

Türk Silahlı Kuvvetlerinin kullanılmasına karar verir.

Sürekli hastalık, sakatlık ve kocama sebebiyle kişilerin cezalarını hafifletir veya kaldırır.

Cumhurbaşkanı, yürütme yetkisine ilişkin konularda Cumhurbaşkanlığı kararnamesi çıkarabilir.

Ek 2: Cumhurbaşkanı kararlarının çıkarıldığı bireysel işlemler

Cumhurbaşkanı,

Madde 104/8) Cumhurbaşkanı Yardımcılarını ve Bakanları atar, görevine son verir.

Madde 104/9) Üst kademe yöneticilerini atar ve görevine son verir.

Madde 104/20) Anayasada ve kanunlarda verilen seçme ve atama görevleri ile diğer görevleri yerine getirir ve kullanır.

Madde 108/3) Devlet Denetleme Kurulu'nun başkanını ve üyelerini atar.

Madde 117/3) Genelkurmay Başkanı'nı atar.

Madde 127/6) Mahalli idarelerin belirli kamu hizmetlerinin görülmesi amacı ile, kendi aralarında Cumhurbaşkanının izni ile birlik kurmaları (sağlanır)...

Madde 130/6) Üniversite rektörlerini seçer ve atar.

Madde 131/2) Yükseköğretim Kurulu (YÖK) üyelerini atar.

Madde 146/3) Anayasa Mahkemesi'nin üç üyesini Yargıtay'ın göstereceği adaylar arasında, iki üyesini Danıştay'ın göstereceği adaylar arasından, üç üyesini Yükseköğretim Kurulu'nun göstereceği adaylar arasından, dört üyesini üst kademe yöneticilerde, serbest avukatlardan, birinci sınıf hakim ve savcılardan ve en az beş yıl Anayasa Mahkemesi'nde raportörlük yapmış raportörlerin arasından seçer.

Madde 154/4) Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısını ve Başsavcı vekilini, Yargıtay Genel Kurulunun kendi üyeleri arasından belirleyeceği beşer aday arasından seçer.

Madde 155/3) Danıştay üyelerinin dörtte birini seçer.

Madde 159/3) Hakimler ve Savcılar Kurulu (HSK) üyelerinin üçünü adli yargı hakim ve savcılar arasından, bir üyesini de idari yargı hakim ve savcılar arasından seçerek atar.

Ek 3: Cumhurbaşkanlığı kararnamesi ile düzenlenebilecek ve düzenlenemeyecek alanlar

Madde 104/9) “Üst kademe kamu yöneticilerini atar, görevlerine son verir ve bunların atanmalarına ilişkin usul ve esasları Cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle düzenler.”

Madde 104/17) “Cumhurbaşkanı, yürütme yetkisine ilişkin konularda Cumhurbaşkanlığı kararnamesi çıkarabilir. Anayasanın ikinci kısmının birinci ve ikinci bölümlerinde yer alan temel haklar, kişi hakları ve ödevleriyle dördüncü bölümde yer alan siyasi haklar ve ödevler Cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle düzenlenemez. Anayasada münhasıran kanunla düzenlenmesi öngörülen konularda Cumhurbaşkanlığı kararnamesi çıkarılamaz. Kanunda açıkça düzenlenen konularda Cumhurbaşkanlığı kararnamesi çıkarılamaz. Cumhurbaşkanlığı kararnamesi ile kanunlarda farklı hükümler bulunması halinde, kanun hükümleri uygulanır. Türkiye Büyük Millet Meclisinin aynı konuda kanun çıkarması durumunda, Cumhurbaşkanlığı kararnamesi hükümsüz hale gelir”

Madde 106/11) “Bakanlıkların kurulması, kaldırılması, görevleri ve yetkileri, teşkilat yapısı ile merkez ve taşra teşkilatlarının kurulması Cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle düzenlenir.”

Madde 108/4) “Devlet Denetleme Kurulunun işleyişi, üyelerinin görev süresi ve diğer özlük işleri, Cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle düzenlenir.”

Madde 118/6) “Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliğinin teşkilatı ve görevleri Cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle düzenlenir”

Madde 119/6) “Olağanüstü hallerde Cumhurbaşkanı, olağanüstü halin gerekli kıldığı konularda, 104. maddenin on yedinci fıkrasının ikinci cümlesinde belirtilen sınırlamalara tabi olmaksızın Cumhurbaşkanlığı kararnamesi çıkarabilir. Kanun hükmündeki bu kararnameler Resmî Gazetede yayımlanır, aynı gün Meclis onayına sunulur.”

Madde 119/7) “Savaş ve mücbir sebeplerle Türkiye Büyük Millet Meclisinin toplanamaması hâli hariç olmak üzere; olağanüstü hal sırasında çıkarılan Cumhurbaşkanlığı kararnameleri üç ay içinde Türkiye Büyük Millet Meclisinde

görüŖülür ve karara bağlanır. Aksi halde olağanüstü hallerde çıkarılan Cumhurbaşkanlığı kararnamesi kendiliğinden yürürlükten kalkar.”

Madde 123/3) *“Kamu tüzelkişiliğı, kanunla veya Cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle kurulur.”*

Madde 124/1) *“Cumhurbaşkanı, bakanlıklar ve kamu tüzelkişileri, kendi görev alanlarını ilgilendiren kanunların ve Cumhurbaşkanlığı kararnamelerinin uygulanmasını sağlamak üzere ve bunlara aykırı olmamak şartıyla, yönetmelikler çıkarabilirler.”*

Madde 137/1) *“Kamu hizmetlerinde herhangi bir sıfat ve suretle çalışmakta olan kimse, üstünden aldığı emri, yönetmelik, Cumhurbaşkanlığı kararnamesi, kanun veya Anayasa hükümlerine aykırı görürse, yerine getirmez ve bu aykırılığı o emri verene bildirir. Ancak, üstü emrinde ısrar eder ve bu emrini yazı ile yenilerse, emir yerine getirilir; bu halde, emri yerine getiren sorumlu olmaz.”*

Madde 148/1) *“Anayasa Mahkemesi, kanunların, Cumhurbaşkanlığı kararnamelerinin ve Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğüünün Anayasaya şekil ve esas bakımlarından uygunluğunu denetler ve bireysel başvuruları karara bağlar. Anayasa değışikliklerini ise sadece şekil bakımından inceler ve denetler. Ancak, olağanüstü hallerde ve savaş hallerinde çıkarılan kanun hükmünde kararnamelerin şekil ve esas bakımından Anayasaya aykırılığı iddiasıyla, Anayasa Mahkemesinde dava açılmaz.”*

Madde 161/7) *“Merkezî yönetim bütçesiyle verilen ödenek, harcanabilecek tutarın sınırını gösterir. Harcanabilecek tutarın Cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle aşılabileceğine dair bütçe kanununa hüküm konulamaz.”*

ÖZ GEÇMİŞ

Adı ve Soyadı: : Muhammet Yasin BAŞKAN

Bildiği Yabancı Diller : İngilizce

Derece	Bölüm/Program	Üniversite	Yıl
Lisans	Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü	Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi	2016-2020
Y. Lisans	Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi ABD	Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi	2020-2023

Eserler:

A. Ulusal hakemli dergilerde yayımlanan makaleler:

A.1. Başkan, M. Y. (2022). Liberalizm ve Türk Siyasal Hayatında Liberal Eğilimler. *Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 23(3), 167-208.

B. Uluslararası bilimsel toplantılarda sunulan ve bildiri kitaplarında (proceedings) basılan bildiriler:

B.1. Başkan, M. Y. ve Çavuşoğlu, H. (2021). Türk Tipi Başkanlık Sistemi Üzerine Bir Değerlendirme. E. Gözükar (Ed.), *XIII. International Congress on Social Sciences, China to Adriatic Full Text Books 7-9 August 2021* içinde (s. 180-200). International Association of Publishers.